A-949

CPBP 08.06
-11- 6.1

I N S T Y T U T T U R Y S T Y K I

TURYSTYKA W JEJ KONTEKŚCIE SPOŁECZNO-KULTUROWYM JAKO CZYNNIK PRZEMIAN

/Raport z badań zrealizowanych pod kierunkiem prof.dr hab. Krzyszofa Przecławskiego/

Skład zespołu:

mgr Witold Bartoszewicz
mgr Iwona Borkowska
mgr Hanna Gogolewska
mgr Jerzy Łaciak

Warszawa, 1987

S P I S T R E Ś C I str.

Uwagi wstępne. 1

I. Stan badań w Polsce. 3

II. Koncepcja badań. 17

III. Charakterystyka badanych miejscowości. . . . 27

IV. Charakterystyka badanych zbiorowości 34

V. Turystyka a struktura społeczności lokalnej. 42

VI. Postawy wobec turystyki i turystów 61

VII. Obraz "innych" w świadomości członków grupy. 76

VIII. Wartości społeczne 97

IX. Hierarchia wartości. 107

X. Postawa wobec kulturowego dziedzictwa. . . .118

XI. Model rodziny. 129

XII. Tolerancja i rygoryzm. 134

XIII. Patologia społeczna. 142

XIV. Charakterystyka badanej zbiorowości turystów 168

XV. Znajomość odwiedzanej miejscowości 173

XVI. Kontakty turystów z mieszkańcami 176

XVII. Kontakty z przejawami lokalnej kultury . . .182

XVIII. Powody przyjazdu i ocena pobytu w badanych miejscowościach. 191

XIX. Motywy uprawiania turystyki. 208

Zakończenie. 214

Literatura 233

S P I S T A B E L

str.

Rozdział IV:

Tab.1. Cechy demograficzne i społeczne badanych społeczności 38-39

Tab.2. Warunki mieszkaniowe osób badanych 40-41

Rozdział V:

Tab.1. Zależność mieszkańców od turystyki 44

Tab.2. Zatrudnienie w turystyce 45

Tab.3. Wynajmowanie kwater. 48

Tab.4. Prestiż zawodów. 52-53

Tab.5. Prestiż zawodów turystycznych i nieturystycznych /miejsca w hierarchii zawodów/ 55

Tab.6. Zawód związany z turystyką, który respondenci wskazaliby młodemu chłopakowi lub dziewczynie. . .56

Tab.7. Charakterystyka polecanych młodzieży zawodów . . .57

Tab.8. Przyszłość zawodówa dla chłopca. 59

Tab.9. Przyszłość zawodowa dla dziewczyny 59

Rozdział VI:

Tab.1. Postawy mieszkańców miejscowości turystycznych wobec turystów. 62

Tab.2. Postawy mieszkańców miejscowości turystycznych wobec wielkości ruchu turystycznego. 63

Tab.3. Postawy mieszkańców Bukowiny wobec obecności turystów, a deklaracje zmiany /lub nie/ miejsca stałego zamieszkania 69

Tab.4. Korzyści dla miejscowości turystycznych i ich mieszkańców w związku z rozwojem turystyki 70

Tab.5. Negatywne konsekwencje rozwoju turystyki dla miejscowości turystycznych i ich mieszkańców . . .71

Tab.6. Postrzeganie pozytywnych i negatywnych konsekwencji turystyki w miejscowościach turystycznych. . .73

Rozdział VII:

Tab.1. Afiliacje. 78

Tab.2. Definicja "obcego" 81

Tab.3. Definicja "naszego". 82

Tab.4. Cechy człowieka wykształconego 84

Tab.5. Cechy mieszkańca Warszawy. 85

Tab.6. Cechy robotnika. 87

Tab.7. Cechy studenta 88

Tab.8. Cechy Niemca. 88

Tab.9. Deklarowane związki z turystami. 89

Tab.10. Związki z turystami a udostępnianie noclegów /Udostępnia się obecnie noclegi/. 90

Tab.11. Związki z turystami, a udostępnianie noclegów /Udostępniało się noclegi w przeszłości/ 91

Tab.12. Postrzeganie różnic między turystami i mieszkańcami. 93

Rozdział VIII:

Tab.1. Uczciwość, współpraca, konflikt interesów, i zasady moralne w opinii mieszkańców miejscowości turystycznych. 98-99

Tab.2. Kolejność wyborów wartości 109

Tab.3. Opinie o pracy 115

Rozdział X:

Tab.1. Stosunek do tradycji lokalnej. 121

Tab. 2. Przyczyny istotne dla podtrzymania lokalnej tradycji. 121

Tab.3. Znajomość języka kaszubskiego. 123

Tab.4. Związki z kaszubskimi zwyczajami 124

Rozdział XI:

Tab.1. Akceptacja nowoczesnego modelu rodziny. 130

Rozdział XII:

Tab.1. Tolerancja. 134-135

Tab.2. Rygoryzm. 136

Tab.3. Stopień tolerancji mieszkańców miejscowości turystycznych 137

Tab.4. Kontakt z turystami a ocena nagości na plaży. . 139

Rozdział III:

Tab.1. Negatywne reakcje mieszkańców wobec turystów i wielkości ruchu turystycznego 144

Tab.2. Opinie o braku korzyści i wyłącznie negatywnych skutkach turystyki. 145

Tab.3. Negatywne skutki turystyki. 146

Tab.4. Negatywne zmiany w zakresie stosunków międzyludzkich. 150

Tab.5. Pozytywne zmiany w zakresie stosunków międzyludzkich. 152

Tab.6. Negatywne zmiany w zakresie alkoholizmu i zjawisk współwystępujących. 153

Tab.7. Pozytywne zmiany w zakresie alkoholizmu i zjawisk współwystępujących. 153

Tab.8. Opinie o tendencjach zmian w zakresie narkomanii 155

Tab.9. Opinie o tendencjach zmian w zakresie gościnności 156

Tab.10. Negatywne zmiany w zakresie współżycia społecznego wynikające z turystyki. 157

Tab.11. Pozytywne zmiany w zakresie współżycia społecznego wynikające z turystyki. 157

Tab.12. Negatywne zmiany w zakresie warunków mieszkaniowych oraz warunków wypoczynku i rozrywki. 159

Tab.13. Pozytywne zmiany w zakresie warunków mieszkaniowych oraz warunków wypoczynku i rozrywki. . 159

Tab.14. Stosunki międzyludzkie w miejscowości - przyczyny pogarszania się. 162

Tab.15. Kłopoty z młodzieżą. 164

Tab.16. Przyczyny trudności wychowawczych z młodzieżą 164

Rozdział XIV:

Tab.1. Turyści objęci badaniami według wieku. . .. 168

Tab.2. Turyści objęci badaniami według typu wykorzystywanej bazy noclegowej 168-169

Tab.3.1. Cechy badanych według przynależności do grup społeczno-zawodowych 170

Tab.3.2. Osoby według przynależności wykształcenia i miejsca stałego zamieszkania. 171

Rozdział XV:

Tab.1. Znajomość badanej miejscowości. 174

Rozdział XVI:

Tab.1. Kontakty turystów z mieszkańcami miejscowości odwiedzanych. 176

Tab.2. Wzajemna pomoc w kontaktach turyści - stali mieszkańcy. 177

Tab.3. Kontakty turystów nawiązane podczas aktualnego pobytu 178

Tab.4. Obserwowanie przez turystów mieszkańców i ich życia 179

Rozdział XVII:

Tab.1. Kontakt z przejawami miejscowej kultury . . 182

Tab.2. Poglądy turystów na temat mieszkańców i ich kultury 187-188

Tab.3. Różnice między mieszkańcami miejscowości odwiedzanych a mieszkańcami miejscowości respondenta 189

Rozdział XVIII:

Tab.1. Powody ponownego przyjazdu. 192

Tab.2. Ilość pobytów w badanych miejscowościach, a zamiar ponownego ich odwiedzenia. 194

Tab.3. Powody deklarowania chęci ponownego przyjazdu . 196

Tab.4. Ocena pobytu w Ustce. 198

Tab.5. Ocena pobytu w Mikołajkach. 199

Tab.6. Ocena pobytu w Bukowinie. 200

Tab.7. Ocena pobytu w Studzienicach. 201

Tab.8. Rangi według ilości ocen pozytywnych. 202

Tab.9. Rangi według ilości ocen negatywnych. 203

Rozdział XIX:

Tab.1. Motywy uprawiania turystyki 210

Uwagi wstępne

Na międzynarodowej konferencji w Bratysławie /1-3.12.1982/ zorganizowanej przez Europejski Ośrodek Koordynacji Badań i Dokumentacji w Naukach Społecznych z siedzibą w Wiedniu postanowiono podjąć interdyscyplinarne badania empiryczne nt. Turystyka w jej kontekście społeczno-kulturalnym jako czynnik przemian. Decyzją Przewodniczącego byłego Głównego Komitetu T urystyki Polska jest również reprezentowana w tych międzynarodowych badaniach.
Zespół pod kierunkiem prof. dr hab. Krzysztofa Przecławskiego włączył się do badań począwszy od formułowania wstępnej koncepcji.

Niniejszy raport jest polskim wkładem w międzynarodowy program badawczy. Zawiera rezultaty pierwszej fazy badań - tj. sondaży kwestionariuszowych przeprowadzonych w miejscowościach turystycznych: Ustce, Mikołajkach, Bukowinie /zrealizowanych w 1984 roku/ oraz w kilku wsiach położonych w gminie Studzienice /Kaszuby/

Przeprowadzono 792 wywiady z mieszkańcami tych miejscowości oraz 865 z przebywającymi tam turystami.

Kwestionariusze uwzględniały szeroki zakres problemów: turystyka a struktura społeczna, postawy wobec turystów i turystyki, styl życia i zagadnienia etyki społecznej, hierarchia wartości, ocena zjawisk patologicznych i ich ewentualnego związku z rozwojem turystyki, wzajemne kontakty mieszkańców z turystami, motywy wyjazdów turystycznych oraz ocena pobytu w badanych miejscowościach.

Wyniki przedstawiono osobno dla każdej miejscowości porównując je następnie ze sobą. Tak więc typ miejscowości był pierwszą zmienną niezależną uwzględnianą w analizie. Ponadto analizowano zmienne

charakteryzujące poszczególnych respondentów i ich cechy społeczno-demograficzne jak również ich związki z turystyką /np. wynajmowanie kwater prywatnych/ lub turystami.

Dalszy projekt badań przewiduje przeprowadzenie w 1988 roku badań jakościowych /przy zastosowaniu takich metod, jak wywiady swobodne oraz analiza dokumentów i obserwacja/, a w 1989 roku powtórzenie badań kwestionariuszowych.

I. Stan badań w Polsce

W Polsce na społeczne skutki turystyki w sposób naukowy zaczęto zwracać uwagę stosunkowo niedawno. Pierwsze wzmianki o potrzebie tego typu badań sięgają drugiej połowy lat sześćdziesiątych [1]. Jednak dopiero lata siedemdziesiąte przyniosły pierwsze rezultaty badań i refleksji teoretycznej.

Omówione poniżej prace dotyczące społecznych skutków turystyki w środowiskach odwiedzanych przez turystów powstały w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Reprezentują one dwa główne nurty działalności naukowej: nurt syntetyczno-teoretyczny i nurt badań empirycznych. Do pierwszego należą dwie prace K. Przecławskiego: Socjologiczne problemy turystyki [2] oraz Humanistic Fundations of Tourism [3]. Do nurtu drugiego zaliczyć można prace Z. Seręgi: Rozwój turystyki a przemiany struktury społeczno-zawodowej [4] oraz J. Kargula i M. Malewskiego: Wartości i wzory kultury mieszkańców miejscowości turystyczno-wypoczynkowej na przykładzie Świeradowa Zdroju [5], omawiające własne badania autorów. Jakby między tymi dwoma nurtami sytuuje się opracowanie A. Kołodziejczyk: Wpływ turystyki na ewo-

---

1. Pisze o tym na przykład M. Bielecki w artykule: Turystyczna droga Żegociny. W: Ruch Turystyczny 3, 1966.
2. K. Przecławski, Socjologiczne problemy turystyki, Warszawa 1979.
3. K. Przecławski, Humanistic Fundations of Tourism, Institute of Tourism, Warszawa 1986.
4. Z. Seręga, Rozwój turystyki a przemiany struktury społeczno-zawodowej. W: Materiały na seminarium naukowe: Społeczne problemy czasu wolnego i turystyki, Warszawa 1979.
5. J. Kargul, M. Malewski, Wartości i wzory kultury mieszkańców miejscowości turystyczno-wypoczynkowej na przykładzie Świeradowa Zdroju.

lucję socjo-kulturową ludności góralskiej regionu Zakopanego od 1900 roku do czasów najnowszych /1977 r./ [1], którego autorka korzysta z niepublikowanych opracowań różnych badań i innych materiałów źródłowych, ale swym zainteresowaniem obejmuje tylko jeden region. Praca ta wchodziła w zakres szerszego programu badań rozpoczętych z inicjatywy UNESCO pod następującym tytułem: Użytkowanie informacji środowiska przez grupę regionu Zakopanego /Polska/ i w tym kontekście badanie wpływu turystyki na przestrzeń miejską i na modele architektoniczne.

A. Kołodziejczyk i Z. Seręga [2] referowali rezultaty swych prac na seminarium naukowym: Społeczne problemy czasu wolnego i turystyki, które odbyło się w grudniu 1979 r. w IPSiR Uniwersytetu Warszawskiego. Referaty te zostały opublikowane w Materiałach na seminarium. Pozostałe trzy wymienione prace zostały wydane w formie pozycji książkowych.

Zainteresowanie opracowań A. Kołodziejczyk, Z. Seręgi oraz J. Kargula i M. Malewskiego koncentruje się na problematyce społecznych przemian, jakie zachodzą w zbiorowościach pod wpływem turystyki. Było to oprócz opublikowania warunkiem umieszczenia w niniejszej prezentacji. Nie uwzględniono w niej natomiast tych pozycji, które tylko w marginesowy sposób ujmują socjologiczne aspekty tego zjawiska zwracając większą uwagę na jego wymiar ekonomiczny lub przestrzenny.

---

1. A. Kołodziejczyk, Wpływ turystyki na ewolucję socjo-kulturową ludności góralskiej regionu Zakopanego od 1900 r. do czasów najnowszych /1977 r./. W: Materiały na seminarium naukowe: Społeczne problemy czasu wolnego i turystyki, Warszawa 1979.
2. Koncepcja badań Z. Seręgi została przedstawiona w artykule "Wpływ turystyki na zróżnicowanie społeczno-zawodowe małych społeczności lokalnych". W: Ruch turystyczny 3-4, 1974 Warszawa.

Natomiast prace K. Przecławskiego co prawda nie zajmują się wyłącznie społecznymi skutkami rozwoju turystyki, ale socjologią turystyki w ogóle, niemniej w każdej z nich jest to problematyka ważka i chociażby ze względu na sposób ujęcia godna do przynajmniej skrótowego przedstawienia.

W pracy "Wartości i wzory kultury mieszkańców miejscowości turystyczno-wypoczynkowej na przykładzie Świeradowa Zdroju" autorzy poddają empirycznej weryfikacji hipotezę, która mówi, że wielokrotne styczności społeczne związane z pobytem i ruchem grup rekreacyjnych nie mogą pozostawać bez wpływu na system wartości i wzory kulturowe mieszkańców miejscowości turystyczno-wypoczynkowej. Badaniami objęto Świeradów Zdrój - -miejscowość o walorach uzdrowiskowych, położoną w południowo- -zachodniej części Polski, liczącą około 5 tys. mieszkańców. Zastosowano w ramach metody sondażu diagnostycznego takie techniki badawcze jak ankietę, wywiad, obserwację.

Na podstawie wyników badań autorzy dochodzą do wniosku, że system społeczno-kulturowy miasta turystyczno-wypoczynkowego będzie się zmieniał w drodze naturalnej ewolucji, a nie poprzez asymilację wartości czy wzorów pochodzących z zewnątrz. Jakie są przesłanki takiego stanowiska? W świadomości mieszkańców funkcjonują wyobrażenia na temat wartości odczuwa-nych przez przyjezdnych, ale mają one w większym stopniu charakter stereotypów niż generalizacji powstałych z wzajemnych osobistych kontaktów. Poziom tych styczności jak wykazują badania jest bardzo niski. Między wartościami uznanymi przez samych

mieszkańców i przypisywanymi przez nich wartościami przyjezdnych stwierdzono rozbieżność. Wyjątkiem są wartości konsumpcyjne, uznawane również przez świeradowian, ale w zestawieniu z obserwowanymi konsumpcyjnymi zachowaniami przyjezdnych rodzi to w nich poczucie upośledzenia. W konsekwencji społeczność Świeradowa negatywnie ocenia typowe dla przyjezdnych wzory zachowań, które w przekonaniu respondentów dezorganizują życie społeczności lokalnej w zakresie stosunków interpersonalnych, konsumpcji materialnej, współżycia społecznego i codziennej obyczajowości. Negatywne sądy są źródłem krytycznych i wrogich postaw wobec gości oraz ich niskiej rangi jako grupy, na której można byłoby się wzorować. Według autorów dotyczy to około 80% stałych mieszkańców. Jedynie 20% świeradowian przyjmuje pozytywne postawy wobec przyjezdnych. Zdaniem autorów zakres zmian, jakie może inicjować ta część mieszkańców jest dość wąski i dotyczy niemal wyłącznie akceptowanych przez większość form spędzania wolnego czasu charakterystycznych dla przyjezdnych. Część młodzieży świeradowskiej /stanowi to margines społeczności/ przejmuje od przyjezdnych konsumpcyjno-hedonistyczne orientacje wobec życia, co jako niezgodne z obowiązującymi w zbiorowości normami przynosi im status dewiantów.

Innym problemem /obok wpływu turystyki na system wartości i wzory kulturowe mieszkańców miejscowości turystycznych/, który również w badaniach koordynowanych przez Europejski

Ośrodek Koordynacji Badań i Dokumentacji w Naukach Społecznych w Wiedniu znajduje się wśród problemów najważniejszych zajmował się Z. Seręga. Przedmiotem badań były zależności między faktem występowania w konkretnych społecznościach lokalnych turystyki, a kierunkiem zmian społeczno-zawodowej struktury tych społeczności. Autor jako punkt wyjścia przyjmuje tezę o zróżnicowanym charakterze skutków turystyki, urbanizacji i industrializacji. W celu oddzielenia wpływu turystyki od innych czynników oraz uchwycenia i określenia kierunków przemian zastosowano ogólny schemat metody eksperymentalnej polegający na doborze różnych typów miejscowości zróżnicowanych według dwóch kryteriów: stopnia zurbanizowania i stopnia nasilenia ruchu turystycznego.

W rezultacie po skrzyżowaniu tych dwu kryteriów badaniami objęto cztery typy miejscowości: zurbanizowane i turystyczne, niezurbanizowane i turystyczne, zurbanizowane i nieodwiedzane przez turystów oraz niezurbanizowane i nieodwiedzane. Każdy typ reprezentowany był przez dwie miejscowości. Cechy podlegające badaniom ujęto w dwu aspektach: jednostkowym oraz rodzinnym. Autor dokonał kategoryzacji występujących w wybranych typach miejscowości kategorii społeczno-zawodowych oraz przeprowadził typologię rodzin /na podstawie trojakiego rodzaju kryteriów: przynależności do gospodarstwa rolnego, uczestnictwa w określonej kategorii aktywności zawodowej, charakteru powiązań z obsługą ruchu turystycznego/. W ten sposób uzyskał narzędzia do analizy zróżnicowania poszczególnych miejscowości.

Na podstawie przeprowadzonej analizy autor doszedł do następujących wniosków:

1. W społecznościach niezurbanizowanych a odwiedzanych przez turystów charakterystyczne jest występowanie wielu różnorodnych kategorii zawodowych /reprezentowanych jednak niezbyt licznie/ ludności zarobkującej poza rolnictwem co powoduje, że struktura społeczno-zawodowa ulega znacznemu rozwarstwieniu. Jednocześnie w miejscowościach zurbanizowanych i nieodwiedzanych można zaobserwować zjawisko "spłaszczenia piramidy" rozwarstwienia - występuje mniejsza ilość kategorii zawodowych, co świadczy o koncentracji zawodowej działalności ludności w niewielu pozarolniczych działach gospodarki.

2. W miejscowościach odwiedzanych przez turystów ze względu na większe możliwości podejmowania pracy obserwujemy duży udział rodzin wielozawodowych, natomiast w miejscowościach nieodwiedzanych - monozawodowych /typowo rolniczych w miejscowościach niezurbanizowanych i wiejskich rodzin pracowniczych w miejscowościach zurbanizowanych/.

3. Miejscowości odwiedzane przez turystów przewyższają miejscowości nieodwiedzane pod względem przeciętnego miesięcznego dochodu na głowę w rodzinie oraz warunków mieszkaniowych /wielkości domu mieszkalnego/.

4. Rodziny włączające się w obsługę turystów mają wyższe dochody i lepsze warunki mieszkaniowe w porównaniu z niepracującymi /niepodejmującymi pracy/ w sektorze turystycznym.

5. Wpływ turystyki zaznacza się w kształtowaniu odmiennej struktury posiadanych przedmiotów i sprzętu trwałego użyt-

ku, w rodzinach włączających się do sektora usług turystycznych obserwuje się tworzenie nowych elementów wzoru konsumpcji materialnej wyrażającej się upowszechnieniem sprzętu zmechanizowanego usprawniającego prace domowe.

Generalnie wnioski dotyczące wertykalnych aspektów zróżnicowania społecznego ludności wiejskiej badanych terenów można sformułować następująco:

1. Pozycje najwyższe pod względem wykształcenia, dochodów, warunków mieszkaniowych i wyposażenia gospodarstw domowych zajmują rodziny nierolnicze, ale aktywne w sektorze usług turystycznych. Następne miejsce zajmują rodziny wielozawodowe a wśród nich pozycje wyższe uzyskują te, które włączają się w obsługę turystów. Pozycje najniższe zajmują rodziny typowo rolnicze.

2. Istnieje odmienność wpływu turystyki na strukturę społeczno-zawodową w porównaniu z procesami industrializacji i urbanizacji. Obserwuje się silniejsze zróżnicowanie rodzin, których członkowie podejmują pracę związaną z obsługą turystów. Różnice dotyczą poziomu wykształcenia, dochod-ów i warunków mieszkaniowych. Turystyka stwarza niejednakowe szanse poszczególnym typom rodzin. Pozostałe rodziny wielozawodowe i nierolnicze są w większym stopniu homogeniczne.

A. Kołodziejczyk w pracy "Wpływ turystyki na ewolucję socjo-kulturową ludności góralskiej regionu Zakopanego od 1900 roku do czasów najnowszych /1977 r./" próbuje pokazać związki zachodzące między urbanizacją Zakopanego, turystyką,

a kształtem kultury tradycyjnej przy pomocy analizy historyczno-porównawczej. Autorka wykorzystuje materiały statystyczne, sprawozdania z badań i inne opracówania naukowe. W efekcie pokazuje wpływ turystyki jako zjawiska ekonomicznego na przemiany społeczne zachodzące w Zakopanem. Wybór metody i horyzont czasowy badań zadecydował, jak się wydaje, o takim traktowaniu turystyki. Autorka stwierdza w zakończeniu: "W obecnej chwili dysponujemy zbyt małym rozeznaniem dotyczącym wpływu kontaktów ludności miejscowej z turystami na przemiany kultury, by można było ustalić zakres przekazywanych tą drogą informacji i określić stopień ich internalizacji przez ludność miejscową. Ponadto badania prowadzone w tym zakresie obecnie, nie mogą służyć za podstawę do oceny procesów odbywających się w przeszłości w zupełnie innych warunkach". [1]

Niemniej praca zawiera interesującą prezentację niektórych problemów zwłaszcza dotyczących wzrostu liczby ludności w Zakopanem, zmian w strukturze zatrudnienia oraz szereg ciekawych spostrzeżeń o przeobrażeniach tradycyjnej kultury.

Łańcuch przyczynowo-skutkowy będący rezultatem analiz autorki jest następujący: bezpośrednimi następstwami ruchu turystycznego jest rozwój usług turystycznych i wzrost ludności napływowej. To z kolei jest przyczyną załamania się tradycyjnej gospodarki rolno-hodowlanej i powstanie nowej struktury

---

1. A. Kołodziejczyk, Wpływ turystyki na ewolucję socjo-kulturową...", str. 124.

społeczno-zawodowej. Budżetem czasu zaczyna rządzić sezonowość, ale nie oparta o rytm roku gospodarczego a zdeterminowana sezonami turystycznymi. W efekcie wszystkie te urbanizacyjne przemiany powodują zachwianie dawnych układów rodzinnych i więzi sąsiedzkich.

W pracy zaprezentowano dokładną analizę przemian demograficznych zachodzących w Zakopanem, które przebiegały wyjątkowo dynamicznie i żywiołowo /szczególnie w latach 1890--1930/. W miejsce spójnej góralskiej społeczności powstaje szereg środowisk spośród napływowej ludności nierolniczej, która nie potrafiła zaadaptować się do zastanej społeczności. Powstają podziały na ludność góralską i niegóralską.

Wraz z przyjazdami gości powstaje zapotrzebowanie na różnego typu usługi: od najprostszych jak wynajem pokoi, handel, fiakierstwo, do bardziej specjalistycznych jak przewodnictwo górskie. Dla miejscowej ludności od końca XIX w. pojawiły się dodatkowe źródła dochodu i stopniowo uzupełniały źródła utrzymania coraz większej liczby górali.

Autorka przytacza rezultaty badań obejmujących trzy pokolenia rdzennej ludności góralskiej, która tradycyjnie zajmowała się prawie wyłącznie rolnictwem i hodowlą, a z czasem zaczęła przechodzić do zawodów nierolniczych. Dotyczy to zarówno podstawowych źródeł utrzymania jak i zajęć będących źródłem dochodów ubocznych /głównie wynajem kwater/.

Dla tradycyjnej kultury ludowej w obrębie Zakopanego turystyka miała znaczenie dwojakiego rodzaju. Przede wszystkim

wywołała procesy urbanizacji, a te z kolei spowodowały zanik elementów tradycyjnej kultury ludowej. Kultura ludowa jako pewien system przestała istnieć. Z drugiej jednak strony turystyka przyczyniła się do utrwalenia niektórych elementów kultury tradycyjnej. Jest to możliwe dzięki temu, że generuje nowe grono odbiorców, oddziałuje pośrednio na powstanie nowych sytuacji twórczych.

Zainteresowanie góralszczyzną sięga połowy XIX w. Warstwy wykształcone bardzo wysoko oceniły kulturę góralską, co spowodowało, że ludność góralska zaczęła postrzegać swą odrębność i oryginalność. Wpłynęło to na poczucie dumy i godności górali, a w efekcie nawet na przesadne podkreślanie góralszczyzny.

Od początku XX w., jak pisze autorka, folklor góralski zaczął nabierać wartości handlowej. Zmieniają się funkcje twórczości ludowej. Coraz większego znaczenia zaczynają nabierać funkcje widowiskowa i estetyczna wypierając funkcję użytkową.

Dwie wymienione na początku prace K. Przecławskiego mają charakter syntetyczno-teoretyczny. W "Socjologicznych problemach turystyki" wśród innych problemów społeczno-kulturowe przemiany środowisk odwiedzanych przez turystów zajmują bardzo istotne miejsce. Turystyka traktowana jest tu nie tylko jako "nośnik" wartości miejskiego stylu życia. Autor formułuje hipotezę o istnieniu swoistego wpływu turystyki na przemiany zbiorowości odwiedzanych przez turystów. Przemiany pod wpływem turystyki w odróżnieniu od tych, które mają miejsce w

związku z procesami urbanizacyjnymi zachodzą znacznie szybciej i dotyczą często tylko części zbiorowości. Dochodzi do polaryzacji społeczności, a w efekcie do współistnienia na danym terenie znacznie różniących się od siebie środowisk. Turystyka jako czynnik przemian ma znacznie bardziej konfliktowy charakter niż urbanizacja.

Oddziaływanie turystyki może mieć dwojaki charakter. Z jednej strony jest to oddziaływanie obecności turystów polegające na dyfuzji określonych modeli i wzorów zachowań turystów. Z drugiej strony następuje rozwój instytucji, których celem zaspokojenie potrzeb turystów, następuje rozwój określonych sił wytwórczych, który prowadzi do zmian struktury społecznej, do powstania lub rozwoju określonych instytucji społecznych, do powstania lub nasilenia pewnych procesów społecznych. To z kolei powoduje przemiany w postawach i zachowaniach miejscowej ludności.

Do najważniejszych skutków rozwoju turystyki dla terenów odwiedzanych autor zalicza skutki w zakresie: zagospodarowania przestrzennego, ekonomicznym, politycznym i administracyjnym oraz społecznym i kulturowym. Wśród tych ostatnich z kolei wyróżnia cztery podstawowe dziedziny przemian: w strukturze społecznej, w funkcjonowaniu instytucji społecznych, w postawach i zachowaniach ludności oraz procesach sspołecznych i wreszcie w kulturze zbiorowości.

Autor zwraca uwagę na eufunkcjonalność i dysfunkcjonalność turystyki przyjazdowej dla regionów odwiedzanych. W dziedzinie przemian struktury społecznej mamy do czynienia zarów-

no ze wzrostem zatrudnienia oraz wzrostem dochodów miejscowej ludności jak i negatywnym tego aspektem to znaczy z polaryzacją społeczności odwiedzanej. Z jednej strony zauważa się proces modernizacji rodziny, z drugiej zaś jej dezintegrację. W dziedzinie przemian postaw i zachowań ludności obserwuje się wzrost postaw tolerancji, rozszerzenie horyzontów myślenia, zmian postaw etnicznych jako pozytywne skutki turystyki, natomiast rozwój postaw konsumpcyjnych i szereg zjawisk patologicznych takich jak prostytucja, alkoholizm, narkomania, przestępczość jako jej negatywne skutki. W dziedzinie kultury również obserwuje się skrajne zjawiska: rozwój kultury regionalnej, ale również komercjalizację kultury.

W "Humanistic Fundations of Tourism" również znajduje się rozdział poświęcony przemianom środowiska odwiedzanego przez turystów. Tu również są one analizowane z punktu widzenia ich eufunkcjonalności względnie dysfunkcjonalności. Punktem wyjścia jest stwierdzenie, że znaczenie środowiska dla kształtowania człowieka polegać powinno na zapewnieniu mu odpowiedniego poziomu życia, stwarzaniu podstaw do rozwoju jakości życia oraz umożliwieniu realizacji sensu życia. Zatem wszystkie przemiany zachodzące w środowisku pod wpływem turystyki mogą być oceniane jako sprzyjające kształtowaniu człowieka lub utrudniające je. O poziomie życia człowieka decyduje całokształt warunków zapewniających mu prawidłowy rozwój fizyczny, dających zabezpieczenie materialne i ułatwienia techniczne życia. Obsługa turystów jest źródłem dochodów dla miejscowej ludności i w

tym sensie turystyka stanowi czynnik wzrostu poziomu życia. Jednak z drugiej strony związane z nią zanieczyszczenia środowiska oraz utrudnienia wynikające z obecności w sezonie turystycznym dużej liczby przyjezdnych jest często odczuwane bardzo dotkliwie zwłaszcza przez tych mieszkańców, którzy nie zarabiają na turystyce.

O jakości życia człowieka decydują te warunki, które pozwalają na jego rozwój umysłowy i emocjonalny, na zdobywanie pozycji społecznej i udział w kulturze.

Pozytywna rola turystyki w odniesieniu do jakości życia stałych mieszkańców polega na ich aktywizacji w zakresie kształcenia, w zakresie zainteresowania własną kulturą. Turystyka ułatwia nawiązywanie nowych kontaktów społecznych, wpływa na modernizację rodziny. Ale i tu można wskazać przykłady negatywne. Są to np. dezintegracja społeczności czy komercjalizacja kultury.

O sensie życia można mówić w czterech podstawowych wymiarach: poznawania, stosunków międzyludzkich, działania twórczego i wolności. Nie sposób jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy turystyka przyjazdowa sprzyja, czy też nie sprzyja realizacji tych wartości.

W zakresie poznawania świata turystyka rozszerza horyzonty myślowe mieszkańców, przekazuje informacje o świecie. Jednak istnieje niebezpieczeństwo, że tak ukształtowany obraz przeciętnego mieszkańca kraju, z którego pochodzi turysta, będzie zafałszowany - zachowania turysty nie są typowe.

W dziedzinie stosunków międzyludzkich turystyka powoduje

wzrost tolerancji, przyczynia się do zbliżenia narodów. Z drugiej zaś strony jako skutki turystyki zakłócające te stosunki wymienia się polaryzację ludności miejscowej, rozbijanie społeczności lokalnych, wzrost zjawisk patologii społecznej /narkomania, prostytucja, przestępczość/.

W zakresie twórczości rola turystyki również może być dwojakiego rodzaju. Z jednej strony sprzyja rozwojowi autentycznej twórczości regionalnej, z drugiej zaś postawom konsumpcyjnym.

Poprzez umożliwienie kontaktu z różnymi odmiennymi wzorami kultury turystyka rozszerza sferę wolności mieszkańców. Zauważa się jednak również jej przeciwne oddziaływanie. Do takich zaliczyć można utrudnienia w dostępie do usług, wypieranie stałych mieszkańców z ich miejscowości.

Prace prezentowane w tym rozdziale wniosły duży wkład do rozpoznania problematyki przemian pod wpływem turystyki i z pewnością stanowią inspirację do dalszych badań. Niemniej wydaje się, że ciągle jest w tym względzie zdecydowanie więcej znaków zapytania niż pełnych odpowiedzi na podstawowe pytanie badawcze, które można postawić w ramach tej problematyki. Również ilość pozostałych prac należy uznać za niewystarczającą w stosunku do wagi problemu. Badania podjęte przez Instytut Turystyki w Warszawie, a realizowane w ramach programu badawczego koordynowanego przez Ośrodek Wiedeński są między innymi uzupełnieniem tego stanu rzeczy.

- postawy turystów wobec turystyki jako formy spędzania czasu wolnego,

- charakterystyka zachowań turystów w miejscu odwiedzanym.

5. Teren badań

Wybór miejscowości turystycznych, w których podjęto badania terenowe podyktowany był:

- zróżnicowaniem geograficznym /góry, pojezierza, tereny nadmorskie/

- zróżnicowaniem cech "turystycznych" /czas trwania funkcji turystycznych, nasilenie ruchu turystycznego, typ kontaktu turystów z miejscową ludnością/.

Początkowo, po konsultacji z przedstawicielami GKT, badaniami objęte zostały trzy województwa nowosądeckie /góry/, suwalskie /jeziora/ i słupskie /morze/.

W każdym z tych województw przedstawiciele władz wytypowali jedną miejscowość w aspekcie przydatności wyników badań dla polityki społecznej w zakresie turystyki.

W wyniku tych konsultacji wybrano następujące miejscowości: Bukowina Tatrzańska /woj. nowosądeckie/, Mikołajki /woj. suwalskie/ i Ustka /woj. słupskie/.

Już po przeprowadzeniu badań ankietowych w tych trzech miejscowościach członkowie zespołu badawczego doszli do wniosku, iż wskazane byłoby poszerzenie pola obserwacji.

Do badań włączono 5 wsi gminy Studzienice /Studzienice, Kłęczno, Sominy, Przewóz, Prądzonka/ położonych na południu woj. słupskiego, w malowniczej części Kaszub. Wsie te, leżące

w niewielkiej odległości od siebie, potraktowano jako jeden, spójny obszar badawczy.

Przyłączenie gm. Studzienice do badań podyktowane było mniejszym od Bukowiny, Mikołajek i Ustki "nasyceniem" turystycznym tego regionu oraz większymi od tych miejscowości perspektywami turystycznego rozwoju. Ponadto jest to region o dużej sile oddziaływania tradycyjnej kultury lokalnej /społeczność Kaszubska/, różniący się od innych części kraju odrębnym dialektem, zwyczajami, odrębną historią. Wszystko to stwarza nadzieję na lepsze uchwycenie przemian po powtórzeniu badania w roku 1989.

Przy doborze miejscowości starano się, aby spełniały one w znacznym stopniu międzynarodowe kryteria doboru miejscowości [1]. Tak więc:

1. We wszystkich wybranych dla badań miejscowościach zatrudnienie w turystyce mieści się w granicach od 5 do 15% ogólnego zatrudnienia. Znacznie więcej trudności stwarzało określenie, jaki procent ogólnych dochodów miejscowości stanowi dochód z turystyki. Brak jest nie tylko odpowiednich danych, ale także jasno sformułowanych kryteriów mierzenia takiego dochodu. Jednakże, według szacunków lokalnych władz można założyć, iż w każdej z badanych miejscowości dochód ten mieści się w granicach 5 - 10% ogólnego dochodu.

2. Rzeczą niezmiernie trudną jest określenie przewidywanego rozwoju polskiej turystyki. Zebrane informacje pozwalają

---

1. Jozef van Doorn, Tourism in its socio-cultural Context as a Factor of Change. Vienna, Centre Newsletter Nº 23 and 24, Spring 1985, p. 41.

jednak przypuszczać, że poziom zmiany w wybranych społecznościach lokalnych przewyższy poziom rozwoju w skali kraju. Z obserwacji wynika, iż najmniejsze szanse turystycznego rozwoju mają Ustka oraz Bukowina. Największe zaś Mikołajki i Studzienice. Ponadto w Bukowinie przewidujemy pewien spadek frekwencji turystycznej ze względu na nasilające się kłopoty związane z brakiem wody. W związku z powyższym w sezonie turystycznym 86/87 odwołano wiele przyjazdów turystycznych, zwłaszcza form zorganizowanych.

3. W badanych miejscowościach stosunek przyjeżdżających turystów do stałych mieszkańców kształtuje się na poziomie od 0,5 do 2,5 /niewielkie przekroczenie w Ustce/. Turyści przebywają tam głównie w sezonie turystycznym. Szczególnie w Studzienicach znacznie ponad 90% turystów przebywa w sezonie /czerwiec - wrzesień/.

4. Dominujące typy zakwaterowania /mające określać stopień kontaktów mieszkańcy - turyści/ można ogólnie scharakteryzować następująco:

- Bukowina: przeważają kwatery prywatne
- Studzienice: przeważa zakwaterowanie w domkach kampingowych, będących przeważnie własnością ośrodków zakładowych,
- Mikołajki: występują mieszane typy zakwaterowania,
- Ustka: przeważają domy wczasowe.

6. <u>Narzędzia badawcze</u>

Praca niniejsza jest sprawozdaniem z pierwszego etapu ba-

dań i obejmuje te techniki, w których większy nacisk położony został na obserwację zjawisk w ich aspekcie ilościowym, statystycznym. Uzupełnieniem tej części badań będą przewidziane na następne lata /1988-90/ badania pogłębione. Będzie to przede wszystkim analiza niestatystyczna, jakościowa, a więc przesunięcie akcentów w kierunku "rozumienia" społecznych zachowań, w stronę "humanistycznego" pojmowania nauk społecznych.

Jako podstawowe narzędzie pierwszego etapu badań zastosowano kwestionariusz ankiety. Wprowadzone zostały dwa rodzaje kwestionariuszy. Pierwszy - przeznaczony dla zbadania populacji mieszkańców wybranych miejscowości odwiedzanych przez turystów - obejmował następujące grupy problemów:

1/ Oddziaływanie turystyki na strukturę społeczną

2/ Przemiany orientacji na wartości

3/ Przekształcenie środowiska kulturowego /z zamkniętego w otwarte/

4/ Zmiany istniejących obyczajów i stylu życia

5/ Ocena przez mieszkańców zjawiska dysfunkcjonalnych, zjawisk z zakresu patologii społecznej.

Drugi rodzaj kwestionariusza przeznaczony został dla turystów odwiedzających wybrane do badań miejscowości i miał za zadanie rejestrację następujących grup zjawisk:

1/ Motywy wyjazdów turystycznych

2/ Stosunek do mieszkańców i odwiedzanej miejscowości

3/ System wartości turystów.

7. Dobór próby

Próba mieszkańców do badań została wylosowana metodą doboru losowego prostego. Losowanie zostało przeprowadzone w Urzędach Gminy w Bukowinie Tatrzańskiej i w Studzienicach oraz w Urzędach Miasta i Gminy w Ustce i Mikołajkach. Ze względu na projektowaną w badaniach ilość zmiennych, w celu umożliwienia dokonania odpowiednich korelacji, przyjęto, że w każdej miejscowości próba powinna obejmować około 200 osób. Wyjątek uczyniono dla gm. Studzienice, gdzie próbę ograniczono do 160 osób. Było to podyktowane niewielką liczebnością całej populacji mieszkańców gminy. Do próby kwalifikowano jedynie osoby pełnoletnie, które nie przekroczyły 65 roku życia. W każdej miejscowości wylosowano również niezależną próbę respondentów rezerwowych, wykorzystywaną, gdy z przyczyn losowych nie było możliwe przeprowadzenie wywiadu z osobami z próby podstawowej. Z wyżej wymienionych względów zakładano objęcie badaniami również po 200 osób spośród przyjeżdżających do każdej miejscowości. Określono jedynie dolną granicę wieku respondentów - 16 lat. Turyści do badań byli tak dobrani, aby w próbie znalazła się równa ilość kobiet i mężczyzn, osób do lat 30 i powyżej 30 lat, osób wynajmujących kwatery prywatne i tych, którzy korzystają z bazy innego rodzaju.

8. Organizacja badań

Badania właściwe zostały poprzedzone badaniami pilotażowymi w czerwcu 1984 roku. Wyniki pilotażu posłużyły do sformułowania ostatecznych wersji kwestionariuszy.

Badania właściwe zostały zrealizowane w lipcu 1984 roku w Ustce i Mikołajkach, we wrześniu tego samego roku w Bukowinie

Tatrzańskiej oraz w sierpniu 1986 r. w gm. Studzienice. Wywiady przeprowadzali członkowie zespołu badawczego oraz pod ich kierunkiem przeszkoleni studenci Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego.

Łącznie zrealizowano 865 wywiadów z turystami /205 w Bukowinie, 223 w Ustce, 238 w Mikołajkach, 193 w gm. Studzienice/ i 791 wywiady z mieszkańcami miejscowości turystycznych /190 w Bukowinie, 213 w Ustce, 229 w Mikołajkach i 159 w gm. Studzienice/.

9. Podstawy teoretyczne

Punktem wyjścia przy opracowaniu koncepcji badań był referat K. Przecławskiego: Turystyka jako czynnik przemian społeczno-kulturowych środowiska [1].

Poniżej przedstawiono podstawowe tezy tego referatu.

Autor postuluje, aby wychodząc z założeń socjologii humanistycznej, a więc kładąc nacisk na problematykę rozumienia znaczeń, komunikacji symbolicznej, subiektywnego sensu działań, problematykę socjologii turystyki dostrzegać przede wszystkim w zagadnieniach znaczenia, jakie turystyka przedstawia dla grup i jednostek, oraz w zagadnieniach znaczenia, jakie przedstawiają poszczególne wartości dostrzegane za pośrednictwem turystyki. Rozumienie turystyki przez Krzysztofa Podemskiego jako"specyficznej formy bezpośredniego kontaktu między dwoma społeczeństwami, które można uznać za jeden z rodzajów stosunku komunikowania według schematu: nadawca - przekaz - od-

1. Problemy Turystyki, 1983, nr 1-2.

biorca [1]; gdzie odbiorcą jest turysta, proponuje się rozszerzyć i również jako odbiorców traktować ludność zamieszkującą miejscowość odwiedzaną przez turystów.

Przy takim ujęciu ten schemat analizy znajdzie zastosowanie także do oceny wpływu turystyki jako czynnika przemian społecznych i kulturowych środowiska odwiedzanego.

Turystykę więc traktuje się przede wszystkim jako zachowanie człowieka. Na zachowanie człowieka składają się cztery istotne elementy: poznanie, współżycie społeczne, działanie i dokonywanie wyboru.

Z tego punktu widzenia podstawowymi kryteriami oceny wpływu turystyki jako elementu pozytywnego lub negatywnego wobec środowiska powinny być kryteria dostępu do informacji, integracji społecznej, rozwoju kultury oraz możliwości dokonywania wyborów. Funkcjonalnymi pytaniami stają się następujące: jaka może być rola turystyki w przekształcaniu środowiska w takim kierunku, aby realizacja zadań środowiska wobec kształtowania osobowości człowieka nie była utrudniona, lecz wprost przeciwnie, by była coraz pełniejsza; jaka jest ta rola w rzeczywistości?

---

1. Krzysztof Podemski: Turystyka zagraniczna jako przedmiot badań socjologii. Przegląd koncepcji. Propozycje. W: Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny. 1981 z. 3.

IV. Charakterystyka badanych zbiorowości

W wybranych do badań miejscowościach rozkład podobieństw i odmienności jest dosyć zróżnicowany.

Wspólnym dla wszystkich tych obszarów badawczych jest niezaprzeczalna atrakcyjność turystyczna, bogactwo walorów krajoznawczych, klimatycznych, kulturowych. Wszystkie wybrane do badań miejscowości są miejscowościami turystycznymi.

Pod względem innych cech mających wpływ na charakterystykę badanych zbiorowości, między wybranymi miejscowościami występują znaczne różnice. Najważniejsze z nich dotyczą:

a/ wielkości - Ustka jest kilkutysięcznym miastem, jego funkcjonowanie determinuje określoną strukturę zatrudnienia /np. duży odsetek pracowników umysłowych i najwięcej osób z wykształceniem średnim i wyższym/,

- Bukowina i Mikołajki liczą każde ponad 2 tys. mieszkańców,

- wsie gminy Studzienice to pięć małych miejscowości liczących w sumie 1 tys. mieszkańców.

b/ położenia geograficznego - Ustka położona jest w niewielkiej odległości /18 km/ od miasta wojewódzkiego /Słupsk/, które tworzy dodatkowy rynek pracy wymagający zróżnicowanych kwalifikacji, ponadto mieszkańcy Ustki mają łatwiejszy dostęp do zdobycia wyższego wykształcenia, gdyż Słupsk jest ośrodkiem akademickim.

- Ustka jest miejscowością nadmorką, leży nad Morzem Bałtyckim,

- Bukowina jest miejscowością górską, leży u podnóża Tatr,

- wsie gminy Studzienice oraz Mikołajki leżą na nizinach w pasie Pojezierzy.

c/ <u>struktury zatrudnienia i pochodzenia mieszkańców</u>

- Ustkę i Mikołajki reprezentuje zróżnicowana pod względem etnicznym ludność napływowa o zajęciach pozarolniczych,

- Bukowina i wsie gminy Studzienice to społeczność głównie rolnicza, zamieszkała na tych terenach od pokoleń, /w Ustce i Mikołajkach nikt z respondentów nie mieszkał w swej miejscowości ponad 50 lat, gdy tymczasem w Bukowinie osób takich było blisko 20%, a we wsiach gminy Studzienice prawie 10%, także w Bukowinie i w gm. Studzienice dwa razy więcej respondentów mieszka ponad 30 lat/.

d/ <u>obecność turystyki i jej tradycji</u> - w Bukowinie turystyka realizowana jest przez cały rok, w pozostałych miejscowościach tylko sezonowo /latem/,

- w Ustce i Bukowinie tradycje turystyczne sięgają kilkadziesiąt lat wstecz, w Mikołajkach i wsiach gminy Studzienice od kilkunastu do kilku lat wstecz.

Znaczne różnice między dobranymi losowo próbami w poszczególnych miejscowościach są spowodowane tymi właśnie czynnikami. Najważniejsze różnice dotyczą wieku, wykształcenia, cech społeczno-zawodowych, czasu zamieszkiwania w miejscowościach i warunków mieszkaniowych /tab. 1, 2/.

Wśród respondentów w Ustce niedoreprezentowane są osoby w wieku 18 - 20 lat, co wiązało się z trudnościami w dotarciu w okresie letnim /badania przeprowadzone były w lipcu/ do tych osób, ze względu na ich nieobecność spowodowaną wyjazdami wakacyjno-urlopowymi.

Różnice między badanymi populacjami w czterech wybranych miejscowościach pod względem wykształcenia i przynależności do grup społeczno-zawodowych, wynikają głównie z miejskiego charakteru Ustki a wiejskiego Bukowiny i Studzienic.

Wśród respondentów w Ustce występuje, w zestawieniu z innymi miejscowościami, największy odsetek osób z wykształceniem średnim i wyższym.

Pod względem struktury zajęć ludności w Bukowinie zdecydowanie dominują rolnicy /ponad połowa respondentów posiada własne gospodarstwo rolne/, w Studzienicach zaś - robotnicy wykwalifikowani /głównie leśni/ oraz rolnicy /blisko 40% respondentów posiada własne gospodarstwo rolne/, w Mikołajkach również przeważają robotnicy wykwalifikowani /zlokalizowanych jest tam kilka zakładów przemysłowych/, a w Ustce - robotnicy wykwalifikowani, a na drugim miejscu pod względem liczebności - pracownicy umysłowi.

Największy odsetek kobiet nie pracujących zawodowo zanotowano we wsiach gminy Studzienice, niewielki zaś w porównaniu z prognozami - w Bukowinie, co może wynikać z błędnej interpretacji deklaracji respondentów. Kobiety prowadzące gospodarstwa domowe i zajmujące się uprawą nawet niewielkiej po-

wierzchni ziemi często na pytanie o zawód odpowiadały, że są rolnikami.

Rodowód respondentów jest zbliżony do struktury ich obecnych zajęć, tak więc w Bukowinie i wsiach gminy Studzienice respondenci najczęściej pochodzą z rodzin chłopskich, w Mikołajkach prawie w równych częściach legitymują się pochodzeniem chłopskim, jak i robotniczym, w Ustce natomiast - pochodzeniem przede wszystkim robotniczym, potem chłopskim, tutaj jest też największy odsetek respondentów pochodzenia inteligenckiego.

Społeczność najbardziej zasiedziałą tworzą mieszkańcy Bukowiny i wsi gminy Studzienice - połowa respondentów mieszka w swoich miejscowościach dłużej niż 30 lat /warto zwrócić uwagę, że w obu wypadkach blisko 70% badanych to ludzie w wieku powyżej 30 lat/.

Najlepsze warunki mieszkaniowe pod względem ilości pokoi mają respondenci w Bukowinie, a pod względem urządzeń sanitarnych w Ustce /ale w zdecydowanej większości wiąże się to z zamieszkiwaniem w bloku, co w znacznym stopniu ogranicza możliwości zaangażowania się w obsługę turystów/.

Wybór zbiorowości o tak zróżnicowanym charakterze był wyborem celowym, założono, iż badanie zjawiska przemian wywołanych turystyką w różnych układach odniesienia może w rezultacie pomóc w uzyskaniu obrazu jak najbardziej reprezentatywnego dla całej polskiej rzeczywistości społecznej.

Tab. 1. Cechy demograficzne i społeczne badanych społeczności

Miejscowość	Płeć		Wiek							Wykształcenie					
	kobiety	mężczyźni	18-20	21-25	25-30	31-40	41-50	51-60	pow. 60	podstaw. nieuk.	podstawowe	zawod.	średnie	półwyższe	wyższe
Ustka	49,1	50,9	1,4	9,3	15,0	29,9	22,4	19,2	2,8	4,2	22,4	29,4	31,8	3,3	8,9
Mikołajki	50,0	50,0	5,3	13,8	13,3	20,4	21,3	18,7	7,1	4,0	38,9	22,6	27,9	1,8	4,9
Bukowina	47,4	52,6	4,7	13,2	11,6	23,2	22,6	14,2	10,5	9,5	40,5	28,4	17,9	0,5	3,1
gm. Studzienice	45,9	53,5	5,7	8,8	17,0	27,0	18,9	16,4	4,4	5,7	39,0	30,2	20,7	1,3	3,1

Miejscowość	przynależność do grup społeczno-zawodowych								
	inteligencja[1]	pracownicy umysłowi bez wyższego wykszt.	technicy	rzemieślnicy i właściciele sklepów	robotnicy wykwalifikowani	robotnicy niewykwalifikowani	rolnicy	kobiety nie pracujące	uczniowie, studenci
Ustka	0,9	25,6	7,6	5,2	30,8	16,6	0	5,2	0
Mikołajki	6,4	15,8	9,0	3,2	43,0	12,2	3,6	4,5	2,3
Bukowina	2,6	15,9	3,2	5,3	21,2	2,6	45,5	3,2	0,5
gm. Studzienice	3,8	8,2	3,1	-/0/	34,6	13,2	22,0	11,3	2,5

1. Osoby z wyższym wykształceniem i nauczyciele

Tab. 1 /ciąg dalszy/

/%/

Miejscowość	zawód ojca					posiadanie gospodarstwa rolnego lub działki o powierzchni:			
	rolnik	robotnik	pr. umysł.	rzemieślnik	inne	0,5 - 1 ha	powyżej 1-5 ha	powyżej 5 ha	ogółem TAK
Ustka	34,0	43,1	15,8	1,9	5,3	0,5	-	-	0,5
Mikołajki	42,5	37,0	11,0	0	9,6	1,3	4,0	0,9	6,2
Bukowina	76,5	11,8	3,2	5,3	5,2	10,6	34,9	6,3	51,8
gm. Studzienice	49,7	37,7	7,5	1,3	3,8	TAK NIE	37,7 61,0		37,7

Miejscowość	okres zamieszkiwania w miejscowości /w latach/					
	do 5	6-10	11-20	21-30	31-50	ponad 50
Ustka	15,5	15,0	26,8	26,3	16,4	-
Mikołajki	11,3	7,2	23,9	37,8	19,8	-
Bukowina	2,7	6,4	16,0	22,9	32,4	19,7
gm. Studzienice	8,8	10,1	15,1	20,1	35,8	8,8

Tab. 2. Warunki mieszkaniowe osob badanych

Miejscowość	Ilość pokoi na domownika					Ilość pokoi w domu							
	poniżej 0,5	od 0,5 do mniej niż 1	od 1 do mniej niż 1,5	od 1,5 do mniej niż 2	2 i więcej	1	2	3	4	5	6	7	8
Ustka	16,0	59,2	18,9	2,4	3,7	8,6	49,5	28,1	8,6	2,4	1,4	1,7	-
Mikołajki	20,7	52,3	17,1	4,1	5,9	13,0	39,9	29,6	6,3	5,4	2,7	1,3	1,8
Bukowina	10,3	27,2	32,6	38,6	15,2	7,6	9,2	10,9	16,8	17,4	13,6	8,2	16,3
gm. Studzienice	27,7	47,8	17,0	3,1	4,4	5,0	17,6	36,5	26,4	5,0	6,9	0,6	1,9

Miejscowość	charakter i standard mieszkania						mieszkania z łazienką - łącznie	
	blok	kamienica bez łaz.	kamienica z łaz.	domek bez łaz.	domek z łaz.	inne	TAK	NIE
Ustka	66,5	9,9	11,8	0,9	10,4	0,5	89,2	10,8
Mikołajki	26,0	13,7	15,7	11,8	32,4	0,5	74,5	25,5
Bukowina	0,5	-	-	22,4	74,8	2,1	77,5	22,5
gm. Studzienice	brak danych						53,5	46,5

Tab. 2 /ciąg dalszy/

Standard mieszkania we wsiach gm. Studzienice		
Posiadanie	TAK	NIE
centralnego ogrzewania	23,3	76,7
łazienki	53,5	46,5
kanalizacji	57,9	42,1

V. Turystyka a struktura społeczności lokalnej

Turystyka jako względnie trwały element systemu ekonomicznego i społecznego miejscowości odwiedzanych przez turystów może oddziaływać na wiele dziedzin życia stałych mieszkańców m.in. na strukturę i stanowić - zgodnie z założeniami podjętych przez nas badań - czynnik zmian. Oddziaływania te są, jak zakładamy, tym silniejsze, im większa część miejscowej populacji jest uwikłana w sieć powiązań ekonomiczno-społecznych z turystyką oraz od tego, czy powiązania wchodzące w grę są istotne zarówno dla funkcjonowania systemu społecznego, jak i dla poszczególnych jednostek.

Ta część opracowania będzie zawierała trzy aspekty uzależnienia stałych mieszkańców od turystyki:

- uzależnienie społeczności od turystyki w świadomości samych mieszkańców,

- faktyczne uzależnienie od turystyki, tzn. zatrudnienie w wyspecjalizowanych instytucjach obsługujących turystów oraz prowadzenie działalności usługodawczej w ramach gospodarstw domowych,

- prestiż społeczny zawodów związanych z obsługą turystów na tle innych zawodów.

Na pytanie "Czy mieszkańcy Pana/i/ miejscowości chętnie podejmują pracę w turystyce /np. gastronomia sezonowa, wynajem kwater, domy wczasowe itp./?" zdecydowana większość respondentów odpowiedziała pozytywnie podając jednocześnie z reguły ma-

terialne /dodatkowy zarobek, możliwości znalezienia zatrudnienia itp./ przyczyny tego stanu rzeczy /tab. 1A/. Znaleźli się jednak i tacy, którzy atrakcyjność pracy w turystyce widzą w czym innym /np. okazje do spotkania innych ludzi, ciekawy zawód/.

Chociaż są to jedynie ogólnikowe deklaracje to w przypadku Ustki, Mikołajek i Bukowiny świadczące o tym, że w badanych miejscowościach obsługa turystów funkcjonuje w świadomości mieszkańców jako naturalny, powszedni można powiedzieć sposób zarobkowania. W regionie Studzienic mimo, że większość jest takiego zdania to jednak mniej niż w pozostałych miejscowościach. Okazuje się, że tam sektor turystyki nie funkcjonuje w świadomości mieszkańców jako aż tak popularna forma zarobkowania.

Uzasadniając negatywne odpowiedzi mieszkańcy Studzienic podkreślali brak możliwości /mało miejsc pracy/, brak warunków /tzn. brak warunków do wynajmowania kwater/. Tak właśnie sądzi 31,2% badanych w Studzienicach. Inne główne uzasadnienie negatywnej odpowiedzi to związek z dotychczasowym miejscem pracy /5,7%/.

Okazuje się również, że wzrost możliwości pracy dzięki turystyce inaczej postrzegany jest w Ustce, Mikołajkach i Bukowinie a inaczej w Studzienicach /tab. 1B/.

Tab. 1 /p. B i C/ pokazuje, że na podstawie opinii respondentów najbardziej ekonomicznie od turystyki uzależniona jest Bukowina, zdecydowanie najmniej Studzienice. W Ustce i Mikołajkach częściej podkreślane są /w porównaniu z dwoma pozostałymi miejscowościami/ korzyści materialne dla całego miasta polega-

jące na jego rozbudowie i modernizacji dzięki rozwojowi turystyki.

Tab. 1. Zależność mieszkańców od turystyki

	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienica
A. Czy mieszkańcy Pana/i/ miejscowości chętnie podejmują pracę w turystyce?				
- Tak	91,5	90,2	92,5	61,6
- w tym głównie z powodów finansowych	84,9	76,4	74,2	53,5
B. Czy w Pana/i/ miejscowości zmienia się coś na lepsze w związku z tym, że przyjeżdżają tu turyści pod względem:				
- Dochodów i poziomu życia	70,3	45,2	82,6	33,3
- Możliwości pracy	67,6	65,2	64,6	42,8
C. Jakie są korzyści dla Pana/i/ miejscowości i jej mieszkańców w związku z tym, że przyjeżdżają tu turyści?				
- Korzyści materialne	56,7	53,6	79,5	33,4
- W tym korzyści materialne dla miasta /miejscowości/	22,4	21,3	12,0	10,1

Jak to uzależnienie społeczności od turystyki istniejące w świadomości mieszkańców ma się do faktycznego ekonomicznego uzależnienia?

W celu zbadania problemu nieco głębiej, musimy wprowadzić rozróżnienie na pracę w turystyce w sensie ścisłym /tj. pracę w instytucjach zajmujących się obsługą turystów - jak domy

wczasowe, biura wynajmu kwater itp./, wynajmowanie kwater traktowane jako główne zajęcie, czy główne źródło dochodów, oraz wynajmowanie kwater traktowane jako zajęcie poboczne, obok właściwej pracy zawodowej.

Analiza swobodnych odpowiedzi na pytanie o miejsce pracy /kwestionariusz nie zawierał listy możliwych odpowiedzi do wyboru/ pozwoliła oszacować poziom zatrudnienia w turystyce. Zapytano także o to, czy ktoś z domowników respondenta "pracuje w instytucji zajmującej się obsługą turystów".

Wyniki przedstawiają się następująco:

Tab. 2. Zatrudnienie w turystyce

w %

Zatrudniony w turystyce	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienica
Respondent	8,9	6,8	12,1	5,7
Domownicy respondenta	7,5	13,7	22,5	11,3

Należy dodać, że niektórzy mieszkańcy Bukowiny również wynajmowanie kwater traktowali jako główne zajęcie zarobkowe lub "pracę w instytucji zajmującej się obsługą..." podczas gdy w Ustce i Studzienicach wszystkie, a w Mikołajkach niemal wszystkie odpowiedzi dotyczyły tylko pracy w domach wczasowych, gastronomii, campingach itp. Mimo, że uzyskane dane nie są jednorodne z punktu widzenia formalnego, odzwierciedlają jednak skalę pełnego lub niemal pełnego uzależnienia ekonomicznego od turystyki w badanych miejscowościach.

Fakt, że odpowiednie odsetki dotyczące domowników dwukrotnie przewyższają odsetki dotyczące respondentów w Mikołajkach, Bukowinie i Studzienicach, natomiast w Ustce są równe /w granicach błędu/, można tłumaczyć wspomnianymi rozbieżnościami w rozumieniu pracy w turystyce, a przede wszystkim mniejszą wielkością gospodarstw domowych w Ustce.

Mimo stosunkowo niewielkiej liczby zatrudnionych w turystyce /co zwiększa prawdopodobieństwo błędu statystycznego/ warto pokazać ich cechy demograficzne. W poszczególnych miejscowościach przedstawiają się one odmiennie, co wiąże się ze specyfiką tych miejscowości.

W Ustce przeważają kobiety /15,5% badanych kobiet pracuje w turystyce/ i osoby starsze, w wieku ponad 50 lat /17,8% tej grupy znalazło zatrudnienie w turystyce/.

W Bukowinie również przeważają kobiety /15,9%, ale nie starsi, lecz przeciwnie, młodsi stosunkowo najczęściej /25,5%/ są związani zawodowo z turystyką.

W Mikołajkach nie stwierdzono żadnych korelacji.

W Studzienicach przeważają osoby w średnim wieku /31-40 lat/ z wykształceniem podstawowym.

Jeśli chodzi o różnice struktury wieku zatrudnionych w turystyce w Ustce i Bukowinie można ją wyjaśnić dużą atrakcyjnością dla młodzieży miejsc pracy w przemyśle stoczniowym i przetwórczym w Ustce. W Bukowinie /i okolicach/ rynek pracy jest mniej zróżnicowany, a stabilizacja zawodowa w dominującym tam zawodzie rolnika następuje w wielu przypadkach później. Młodzi więc podejmują pracę w obsłudze turystów /dotyczy to

zwłaszcza domów wczasowych/ niejako tymczasowo. Natomiast w regionie Studzienic ośrodki wczasowe zatrudniają głównie pracowników niewykwalifikowanych /dozorcy, pracownicy gospodarczy/, którzy rekrutują się z ludności rolniczej i traktują tę pracę jako dodatkową.

Z kolei przewaga kobiet w Ustce i Bukowinie jest raczej oczywista, a fakt, że nie stwierdzono jej w Mikołajkach i Studzienicach wynika najprawdopodobniej z tego, że w pierwszym przypadku jest to ośrodek żeglarski, co wymaga zatrudnienia mężczyzn w obsłudze jachtów itp., w drugim, że dodatkowe prace w rodzinach rolniczych często podejmują mężczyźni.

Najpospolitszą w badanych miejscowościach formą uzyskiwania dochodu z turystyki jest wynajmowanie kwater prywatnych. Przypomnijmy, że z reguły chodzi tu o dochody dodatkowe, uzupełniające pensje czy zyski z rolnictwa. W Bukowinie zresztą, jak zobaczymy, ten dodatek może być w niektórych przypadkach dość znaczny. Zadano respondentom trzy pytania: pierwsze dotyczyło udostępniania turystom "u Pana/i/ w domu" miejsc do noclegu, drugie liczby wynajmowanych pokoi, wreszcie trzecie dotyczyło czasu wynajmowania w ciągu roku. Treść tych pytań wymaga pewnego komentarza. Należy zwrócić uwagę na to, że za jednostkę przyjęto gospodarstwo domowe /tak ankieterzy wyjaśniali sens formuły "u Pana/i/ w domu"/.

Odzwierciedla to naszym zdaniem fakt, że goszczenie turystów jest przedsięwzięciem z dziedziny gospodarki rodzinnej.

I następna uwaga: w pytaniu pierwszym nie ma mowy o pokojach tylko o "miejscach na noclegi", a zatem mogą na nie pozy-

tywnie odpowiedzieć również ci, którzy np. pozwalają turystom rozbić namiot w ogrodzie. Niejednakowy zakres omawianych pytań znalazł odbicie w uzyskanych wynikach: więcej jest tych, którzy udostępniają noclegi niż tych, którzy wynajmują przynajmniej jeden pokój, przy czym największą różnicę stwierdzono w Mikołajkach, gdzie stosunkowo najwięcej przebywa wędrownych turystów z namiotami lub przyczepami campingowymi.

Mimo powyższych zastrzeżeń dotyczących rozumienia pytania o udostępnianie noclegów, jasną jest rzeczą, że z reguły chodzi tu o wynajmowanie kwater.

Tab. 3. Wynajmowanie kwater

%

	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
A. Wynajmowanie kwater prywatnych				
- obecnie	25,2	20,7	66,6	19,5
- obecnie nie, ale wynajmował w przeszłości	27,1	33,9	16,7	20,8
- nigdy	47,7	45,4	16,7	59,7
B. Ilość wynajmowanych pokoi				
- wcale	78,5	85,8	38,0	81,1
- jeden	12,6	5,3	6,4	11,3
- dwa	6,1	4,4	11,2	5,0
- trzy	1,4	1,3	16,6	1,9
- cztery	0,9	1,8	12,8	-
- pięć i więcej	0,5	1,2	14,9	-
C. Okres w skali roku, w którym wynajmuje się kwatery				
- miesiąc i mniej	2,9	10,4	17,3	15,7
- powyżej 1 m-ca do 3 m-cy	16,3	8,1	18,9	1,9
- powyżej 3 m-cy	3,8	0,9	28,6	1,9

Jak widać z przyto-czonych danych /tab. 3/ Bukowina wyraźnie odbiega od pozostałych badanych miejscowości: nie tylko

przyjmowanie turystów ma największy zasięg /dwie trzecie respondentów ma w ciągu sezonu turystów w domu/, ale także, w większości przypadków co najmniej trzy pokoje oddaje się do dyspozycji gości /co nie znaczy, że wszystkie są zawsze zajęte: właśnie w Bukowinie stosunkowo najłatwiej, z wyjątkiem szczytu sezonu zimowego, znaleźć wolny pokój/, a dla blisko 30% osób czas wynajmowania przekracza trzy miesiące w ciągu roku.

W Studzienicach większość wynajmujących oddaje jeden pokój do dyspozycji gości i nie dłużej niż przez miesiąc.

We wszystkich miejscowościach stwierdzono dość wysoką korelację między wynajmowaniem kwater turystom a warunkami mieszkaniowymi.

Dane szczegółowe pokazują, że:

1. Najwięcej tych, którzy obecnie wynajmują pokoje turystom jest wśród mieszkańców domów jednorodzinnych z łazienką /Ustka - 66,7%, Mikołajki - 36,4%, Bukowina - 76,1%, Studzienice - 27,1%/.

2. Najwięcej wynajmujących w przeszłości /a teraz nie/ jest: w Ustce - wśród mieszkańców kamienic bez łazienek /42,9%/, w Mikołajkach - oraz w Bukowinie - wśród mieszkańców domów jednorodzinnych bez łazienek /46% i 35%/.

3. Najwięcej nigdy nie udostępniających noclegów jest: w Ustce i Mikołajkach wśród zamieszkujących bloki /56% i 64,2%/, a w Bukowinie wśród mieszkańców domów bez łazienek.

Jak widać czynnikiem najmocniej wpływającym na udostępnienie noclegów jest standard mieszkania /łazienka/ i układ mieszkania /wynajęcie pokoju w typowym M-3 jest wybitnie uciążliwe

dla rodziny, choć, zwłaszcza w Ustce zdarza się to wcale często/.

Z drugiej strony przykład Mikołajek pokazuje, że nie są to czynniki jedyne - tam przecież stosunkowo dużo domów jednorodzinnych z łazienką /w porównaniu z pozostałymi miejscowościami/ pozostaje niewykorzystanych dla turystów.

Być może w grę wchodzi ukrywanie wynajmu kwater, albo, co prawdopodobniejsze - specyficzny charakter turystyki w rejonie jezior.

Jednym z najważniejszych i najczęściej stosowanych kryteriów strukturalizacji społecznej jest prestiż społeczny. Przez prestiż jako zjawisko rozumie się symboliczne okazywanie wyższości, równości lub niższości społecznej ludziom ze względu na ich rolę lub pozycję społeczną. W naszych badaniach chodziło o ustalenie hierarchii zawodów i stanowisk według kryterium perstiżu społecznego rozumianego jako darzenie uznaniem i poważaniem konkretnego zawodu lub stanowiska. Pomimo, że hierarchia zawodów według prestiżu społecznego jest dość stabilna w czasie i względnie niezależna od oceniających środowisk to jednak zdecydowaliśmy się włączyć tę problematykę do badań, ponieważ dotychczas nie uwzględniano wśród ocenianych zawodów takich, które są bezpośrednio związane z turystyką. Do naszych badań wybraliśmy 30 zawodów i stanowisk reprezentujących różny charakter pracy. Wśród nich było siedem zawodów typowo turystycznych. Zadaniem respondenta było umieszczenie każdego zawodu na skali w zależności od stopnia uznania i poważania,

jaki mu przypisuje. Zastosowano pięciostopniową skalę: od bardzo dużego i dużego stopnia poważania poprzez średni, do małego i wreszcie bardzo małego.

Niekiedy reakcją respondentów na zadane pytanie była odpowiedź, że wszystkie zawody są dobre i potrzebne, a szacunek bardziej przypisuje się człowiekowi niż zawodowi /odpowiedź typu "to zależy od człowieka"/. Niemniej zdecydowana większość respondentów udzieliła odpowiedzi, które pozwoliły na ustalenie w poszczególnych miejscowościach hierarchii zawodów i stanowisk pod względem poważania społecznego. Posłużyły do tego średnie obliczone dla każdego zawodu na podstawie punktacji skali: bardzo duży stopień poważania 5 pkt, duży 4 pkt itd.

Okazało się, że w każdej miejscowości wśród zawodów o bardzo dużym prestiżu znalazły się zawody wymagające wyższego wykształcenia /tab. 4/. Pierwszy zawód należący do kategorii robotników wykwalifikowanych znalazł się w Ustce na 14 miejscu /mechanik samochodowy/, w Mikołajkach na 10-11 miejscu, w Bukowinie na 8 /w obu przypadkach kierowca/, w Studzienicach na 11 miejscu /mechanik samochodowy/. Jedynie w Ustce dwa zawody turystyczne znalazły się w pierwszej dziesiątce /kierownik domu wczasowego i przewodnik/ i wyżej niż zajmujący najwyższe miejsce zawód robotnicy. W Ustce, Mikołajkach i Studzienicach spośród zajęć związanych z turystyką najwyższe miejsce zajął kierownik domu wczasowego. Jedynie w Bukowinie bardziej ceniony jest przewodnik. 10 i 10-11 miejsce przewodnika odpowiednio w Bukowinie i Ustce w stosunku do 17 w Mikołajkach i Studzienicach

Tab. 4. Prestiż zawodów

Zawód	Ustka		Mikołajki		Bukowina		Studzienice	
	średnia	ranga	średnia	ranga	średnia	ranga	średnia	ranga
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Ajent restauracji	2,84	26	2,71	28	2,91	29-30		
2. Ajent w schronisku	3,01	21	2,85	26	3,24	20	3,14	26
3. Dyrektor fabryki	3,95	5	3,73	6	3,62	11	4,01	7
4. Ekspedient w sklepie	3,27	17	3,36	14-15	3,48	17	3,51	14
5. Inżynier	3,61	8	3,56	8	3,73	9	3,97	9
6. Kelner	2,76	25	2,69	28	2,92	27	3,22	22
7. Kierowca samochodowy	3,29	16	3,50	10-11	3,75	8	3,49	15
8. Kierownik domu wczasowego	3,53	9	3,37	13	3,49	15-16	3,56	12
9. Krawiec posiadający własny zakład	3,37	15	3,36	14-15	3,51	14	3,38	19
10. Ksiądz	3,75	7	3,86	4	4,31	2	4,09	3-4
11. Kupiec-właściciel sklepu	3,10	20	2,88	23	3,20	22	3,17	24-25
12. Kwaterodawca	2,96	22	3,07	21	3,18	23	-	-
13. Lekarz	4,25	1-2	4,16	2	4,38	1	4,52	1
14. Majster w fabryce	3,44	10-11	3,50	10-11	3,59	12	3,54	13
15. Mechanik samochodowy	3,39	14	3,47	12	3,55	13	3,58	11
16. Nauczyciel	4,03	3	4,03	3	4,24	3-4	4,08	5
17. Oficer zawodowy	3,40	12-13	3,26	18-19	3,49	15-16	3,25	21
18. Pielęgniarka	3,87	6	3,71	7	4,10	5	4,06	6
19. Pokojowa w hotelu	2,63	27	2,75	27	3,01	25-26	2,96	29
20. Profesor uniwersytetu	4,25	1-2	4,29	1	4,24	3-4	4,18	2

Tab. 4 c.d.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
21. Przewodnik oprowadzający turystów	3,44	10-11	3,30	17	3,71	10	3,43	17
22. Recepcjonistka w hotelu	2,89	24	2,96	21	3,01	25-26	3,02	28
23. Robotnik rolny w PGR	2,93	22-23	3,26	18-19	3,22	21	3,24	23
24. Robotnik budowlany niewykwalifikowany	2,58	28	2,86	24-25	3,15	23	3,17	24-25
25. Rolnik indywidualny	3,40	12-13	3,52	9	3,84	7	4,00	8
26. Rzemieślnik produkujący pamiątki	2,43	29	2,68	29	2,89	29	2,93	30
27. Sekretarka	2,92	22-23	2,86	24-25	2,91	28-30	3,28	20
28. Sędzia	3,98	4	3,76	5	3,88	6	4,09	3-4
29. Sprzątaczka	2,67	26	2,92	22	3,02	24	3,12	27
30. Ślusarz w fabryce	3,18	19	3,31	16	3,46	18	3,44	16
31. Właściciel dużego pensjonatu	3,23	18	3,12	20	3,42	19	3,39	18
32. Gospodyni domowa							3,76	10

oddaje, jak można sądzić różnice w znajomości tego zajęcia /czy to górskiego - Bukowina, czy miejskiego - Ustka/.

Zbliżona różnica miejsc i dotycząca tych samych par miejscowości, którą można podobnie wyjaśnić dotyczy ajenta prowadzącego schronisko turystyczne /miejsca 20 i 21 oraz 26/. Wszędzie wyżej od ajenta prowadzącego schronisko plasuje się właściciel dużego pensjonatu /miejscé w końcu drugiej dziesiątki/.

Patrząc na dół drabiny hierarchicznej zauważamy zadziwiającą zgodność we wszystkich miejscowościach co do umieszczenia na ostatnim miejscu rzemieślnika wytwarzającego pamiątki. Względna zgodność jest również w przypadku pokojowej w hotelu /największa różnica między miejscowościami - trzy miejsca/. Natomiast może zastanawiać największa wśród zawodów turystycznych /podobna jak w przypadku przewodnika/ rozpiętość miejsc zawodu recepcjonistki hotelowej. Niskie miejsce w Studzienicach /28/ można było przewidzieć, ale stosunkowo wysokie w Mikołajkach /21/ jest dość niespodziewane. Podobnie jak raczej niskie miejsce przedstawiciela hotelarstwa w Bukowinie /25-26/.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden fakt. Otóż w Studzienicach wśród pięciu ostatnich zawodów są aż cztery zawody turystyczne. Właśnie w Studzienicach oraz w Mikołajkach średnia miejsc zawodów turystycznych jest najwyższa - 21,9 /zawody turystyczne cieszą się tam najmniejszym prestiżem/, zaś najniższa w Ustce - 19,8; w Bukowinie wynosi 20,6. /Do obliczenia średnich miejsc wyłączono w przypadku Studzienic gospodynię domową w celu uzyskania porównywalnych wyników/.

Ogólnie rzecz biorąc zawody związane z turystyką raczej nie cieszą się wysokim prestiżem. Zazwyczaj na skali poważania i prestiżu społecznego lokują się one poniżej ich odpowiedników nie związanych bezpośrednio z turystyką /tab. 5/.

Tab. 5. Prestiż zawodów turystycznych i nieturystycznych /miejsca w hierarchii zawodów/

Zawód A nieturystyczny B turystyczny	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
A sprzątaczka	26	22	24	26
B pokojowa w hotelu	27	27	25-26	28
A sekretarka	22-23	24-25	28	19
B recepcjonistka	24	21	25-26	27
A krawiec posiadający własny zakład	15	14-15	14	18
B właściciel pensjonatu	18	20	19	17
A kierowca samochodowy	16	10-11	8	14
B przewodnik	10-11	17	10	16
A inżynier	8	8	9	9
B kierownik domu wczasowego	9	13	15-16	11
A ślusarz w fabryce	19	16	18	15
B rzemieślnik produkujący pamiątki	29	29	29	29

Dla Studzienic podobnie jak w przypadku obliczenia średnich miejsc wyłączono gospodynię domową.

Pewnej arbitralności w wyborze odpowiedników porównawczych dla zawodów turystycznych nie dało się uniknąć, mimo starań, by zachować zgodność pod względem poziomu wykształcenia, charakteru pracy, czy dostępności na rynku zatrudnienia. Jednakże wydaje się, że wniosek o niższym prestiżu zawodów związanych z obsługą turystów jest uprawniony.

Jak pamiętamy około 90% respondentów w Ustce, Mikołajkach i Bukowinie, 60% w Studzienicach stwierdziło, że mieszkańcy ich miejscowości chętnie podejmują pracę w turystyce. Na nieco bardziej konkretne pytanie o to, czy poradziliby młodemu chłopakowi lub dziewczynie kończącym szkołę - pracę tego rodzaju, odpowiedzi twierdzących było już dużo mniej /w Ustce 54,9%, w Mikołajkach 54,7%, w Bukowinie 74,4%, w Studzienicach 44,0%.

W następnym pytaniu poproszono o wymienienie, jaki zawód mają na myśli. Oto wyniki:

Tab. 6. Zawód związany z turystyką, który respondenci wskazaliby młodemu chłopakowi lub dziewczynie /podajemy w odsetkach zawody najczęściej wymieniane/

Zawód	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. przewodnik	29,2	32,7	39,3	25,3
2. pilot wycieczek	12,8	6,9	1,2	3,1
3. hotelarz i inne związane z bazą noclegową	-	5,5	13,3	3,8
4. związany z gastronomią	2,6	2,8	8,1	3,8

Tendencja jest wyraźna: godne polecenia, atrakcyjne są nie te zawody turystyczne, w których można na miejscu łatwo znaleźć zatrudnienie, lecz inne, takie, jak przewodnik lub pilot wycieczek. A specyfika tych właśnie zajęć polega na tym, że nie wiążą się one z goszczeniem turystów, lecz stanowią okazję do własnej turystyki - podróży, poznania świata, ciekawych wrażeń. Swiadczą o tym wypowiedzi respondentów poproszonych o uzasadnienie wyboru rekomendowanych zawodów związanych z turystyką. Wy-

Tab. 7. Charakterystyka polecanych młodzieży zawodów

	Zawody turystyczne				Zawody wybrane przez respondentów							
					Ustka		Mikołajki		Bukowina		Studzienice	
	U	M	B	S	M[2]	K	M	K	M	K	M	K
Cecha zawodu	N[1]=101	N=125	N=125	N=70	N = Populacje badane w poszczególnych miejscowościach							
przynosi korzyści materialne	4,0	12,8	11,2	7,1	38,2	23,6	36,8	26,6	32,6	18,9	23,9	11,9
potrzebny	4,0	15,2	16,8	17,1	8,8	14,6	11,8	11,7	32,6	26,4	14,5	10,1
łatwy, nie męczący	10,0	8,0	7,2	4,3	3,5	7,6	5,4	8,4	6,2	8,5	2,5	6,9
ciekawy, satysfakcjonujący	67,3	38,4	37,6	42,9	19,4	6,3	6,4	5,2	5,4	3,8	3,1	3,1

Uwagi: 1. O uzasadnienie pytano tylko tych, którzy jakikolwiek zawód związany z turystyką byli skłonni polecić - dlatego odpowiedhio mniejsza jest podstawa procentowania.

2. Omawiane pytanie było dwuczłonowe - osobno proszono o wymienienie zawodu dla chłopca, a osobno dla dziewczyny. W tabeli zaznaczono symbolami M i K.

raźnie najczęściej określali oni polecany przez siebie zawód jako ciekawy, dający zadowolenie, możliwość poznania kraju i świata. Analogiczne pytanie o uzasadnienie zadano w odniesieniu do innych zawodów /można było wymienić dowolny/ godnych polecenia kończącej szkołę dziewczynie lub chłopakowi. Uzyskaliśmy dzięki temu skalę porównawczą.

Jak widać, o przyszłości zawodowej młodzieży myśli się generalnie w kategoriach korzyści materialnych. Ponadto w Ustce nieco częściej niż gdzie indziej chcą respondenci, aby praca dla chłopca była ciekawa i satysfakcjonująca, a w Bukowinie kładzie się szczególny nacisk na społeczną użyteczność rekomendowanego zawodu. Odmienność pod tym względem wynika z tego, że często radzono tam zajęcie się rolnictwem, postrzeganym właśnie w kategoriach użyteczności.

Natomiast obraz zawodów związanych z turystyką - a jak wspomnieliśmy, z reguły myślano o zawodzie przewodnika lub pilota wycieczek - jest zdecydowanie inny. Dominują tu gratyfikacje niematerialne, o których mówiliśmy powyżej.

A jaka przyszłość zawodowa dla młodych ludzi jest zdaniem respondentów najlepsza? Tab. 8 i 9 przedstawiają główne kategorie uzyskanych odpowiedzi.

Wyższe wykształcenie bardziej cenione jest w środowisku miejskim niż w środowisku wiejskim, ale zawsze bardziej pożądane u kobiet niż mężczyzn. Specyfiką Ustki jest to, że cenione są tak zawody związane z morzem - zawód marynarza i rybaka. We wszystkich miejscowościach dominują odpowiedzi, które przy-

Tab. 8. Przyszłość zawodowa dla chłopca %

Przyszłość zawodowa	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Zawód wymagający wyższego wykształcenia	13,3	16,2	10,4	7,5
Zawód dający przede wszystkim konkretny fach	12,8	34,1	22,5	35,2
Własny warsztat, zakład usługowy itp.	6,7	4,4	7,7	2,5
Praca na roli	-	6,1	8,8	6,3
Zawód związany z morzem /marynarz, rybak/	14,8	-	-	-

Tab. 9. Przyszłość zawodowa dla dziewczyny

%

Przyszłość zawodowa	Miejscowość			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Zawód wymagający wyższego wykształcenia	21,9	22,4	14,8	14,5
Zawód dający przede wszystkim konkretny fach	21,4	31,2	27,2	24,5
Przydatny w domu	1,4	-	1,1	7,5
Nie powinna pracować zawodowo	8,6	2,6	1,6	11,3

szłość zawodową mężczyzn łączą z konkretnym zawodem /włączając w to morskie zawody w Ustce/. Interesujące jest to, że w Ustce częściej niż w Mikołajkach i Bukowinie rolę kobiety widzi się w sposób tradycyjny - kobieta nie powinna pracować zawodowo.

Podsumowanie

Jak wobec przedstawionych w tym rozdziale wyników można ocenić rolę turystyki w oddziaływaniu na strukturę społeczną?

W świadomości mieszkańców praca związana z obsługą turystów wydaje się czymś oczywistym. Natomiast zatrudnienie w wyspecjalizowanych instytucjach turystycznych osiąga poziom raczej niewielki. Zdecydowanie większe znaczenie w badanych przez nas miejscowościach ma działalność kwaterodawcza.

Zatrudnienie w sektorze turystyki ma niską rangę w wymiarze prestiżu, a na te zawody, które mogą być zdaniem mieszkańców satysfakcjonujące z innych powodów zapotrzebowanie w badanych miejscowościach jest minimalne lub nie ma go wcale. Wobec powyższego najważniejszą formą zaangażowania w obsługę turystów pozostaje działalność usługodawcza. Zainteresowanie tą formą działalności wyzwala /Bukowina/ lub ma szansę wyzwolenia /Studzienice/ lokalnej inicjatywy w zakresie organizacji recepcji turystów.

Rozległość zmian w strukturze zajęć badanych społeczności odwiedzanych przez turystów zdaje się być więc funkcją zainteresowania się ludności działalnością usługodawczą na rzecz turystów.

VI Postawy wobec turystyki i turystów

Przed rozstrzygnięciem czy, na ile i w jakim zakresie dany czynnik, w naszym wypadku turystyka, jest elementem w istotny sposób oddziałującym na rzeczywistość społeczną, należałoby sprawdzić, jak do niego ustosunkowują się jednostki poddane działaniu tego czynnika. W badaniach socjologicznych pojęciem używanym do określenia stosunku jednostki do danego obiektu jest pojęcie postawy. Postawa jest pojęciem socjo-psychologicznym i zawiera trzy komponenty: poznawczy, emocjonalny i behavioralny. Element poznawczy określa wiedzę jednostki o danym obiekcie, emocjonalny - jej stosunek do danego obiektu dający się umieścić na skali aprobata-dezaprobata, behavioralny - gotowość do działania wobec danego obiektu.

Przyjmując powyższe założenia skoncentrowano się przy badaniu postaw na ich aspekcie emocjonalnym. Wskaźnikiem postawy mieszkańców miejscowości goszczących wobec turystów była odpowiedź na pytanie: jak Pan/i/ odczuwa turystów w Pana/i/ miejscowości? Odpowiadający miał do wyboru trzy odpowiedzi:

1. dokucza mi obecność turystów w mojej miejscowości
2. jest mi to obojętne
3. jestem zadowolony z obecności turystów.

Najmniej obecność turystów dokucza mieszkańcom Bukowiny i Studzienic. Czterokrotnie częściej tę odpowiedź wybierali

mieszkańcy Ustki i Mikołajek /ponad 1/4 respondentów/. Najwięcej osób zadowolonych z obecności turystów jest w Bukowinie /ponad połowa respondentów/, najmniej w Ustce /nieco powyżej 1/4/. Mieszkańcy gminy Studzienice najczęściej wyrażają obojętność - co wynika z tego, że ruch turystyczny jest tam najsłabszy.

Najmniej przychylni obecności turystów są mieszkańcy Ustki.

Tab. 1. Postawy mieszkańców miejscowości turystycznych wobec turystów

%

Jak Pan/i/ odczuwa obecność turystów w Pana/i/ miejscowości	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. dokucza mi obecność turystów w mojej miejscowości	25,6	27,3	6,5	7,0
2. jest mi to obojętne	46,4	33,5	35,1	55,0
3. jestem zadowolony z obecności turystów	27,0	39,2	55,7	36,0
4. brak zdania	1,0	0,0	2,7	2,0

Oprócz postawy mieszkańców wobec obecności turystów badano również postawy wobec wielkości ruchu turystycznego w miejscowości. Wskaźnikiem była odpowiedź na pytanie: Czy gdyby to od Pana/i/ zależało, ograniczyłby Pan/i/, zwiększyła czy pozostawiła na tym samym poziomie ilość turystów przyjeżdżających do Pana/i/ miejscowości?

-

Tab. 2. Postawy mieszkańców miejscowości turystycznych wobec wielkości ruchu turystycznego

%

Czy gdyby to od Pana/i/ zależało Ograniczył/a/by Pan/i/,zwiększył/a/, czy pozostawił/a/ na tym samym poziomie ilość turystów przyjeżdżających do Pana/i/ miejscowości	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. ograniczył/a/bym	24,8	23,1	15,0	13,0
2. pozostawiła/a/bym na tym samym poziomie	37,9	31,6	41,2	50,0
3. zwiększył/a/bym	29,9	42,2	34,2	28,0
4. brak zdania	7,4	3,1	9,6	9,0

W Ustce, Mikołajkach i Studzienicach rozkłady zbliżone są do rozkładów odpowiedzi w tych miejscowościach na pytanie o stosunek do obecności turystów.

Jest natomiast dość znaczna różnica pod tym względem w Bukowinie. Uogólniając postawy mieszkańców Bukowiny wobec turystów i turystyki można stwierdzić, że większość z nich jest zdania: turyści w Bukowinie - tak; również większość jest zdania: zwiększanie ruchu turystycznego - nie.

W Studzienicach za pozostawieniem ilości turystów na niezmienionym poziomie /a nie jest to poziom wysoki/ opowiada się połowa respondentów, czyli mniej więcej tyle samo, ile określa swój stosunek do obecności turystów jako obojętny.

W każdej miejscowości więcej jest tych, którzy są za zwiększeniem ruchu turystycznego niż tych, którzy chcieliby, aby przyjeżdżało mniej turystów. Łącznie z tymi, którzy nie

zmiany stanowią bardzo wysoki odsetek. Traktując te odpowiedzi jako wskaźnik stosunku do turystyki przyjazdowej widać, że większość badanych jest zdecydowanie za turystyką, z co najmniej już istniejącą popularnością tych miejscowości wśród turystów.

Jeśli respondenci nie wybierali odpowiedzi "ograniczyłbym ilość turystów" to świadczy to /przy założeniu, że ma się w ogóle jakieś zdanie na ten temat/ o istnieniu w świadomości mieszkańców pewnego utrwalonego obrazu zamieszkiwanej miejscowości jako turystycznej. Odsetki osób, które tak właśnie postrzegają swoją miejscowość wynoszą:

Ustka - 67,8
Mikołajki - 73,8
Bukowina - 75,4
Studzienice- 78,0.

Oczywiście taki obraz własnej miejscowości nie musi pociągać za sobą zadowolenia z obecności turystów /świadczą o tym odpowiednio mniejsze odsetki osób mających pozytywny stosunek do przyjeżdżających turystów/. Poprzednio omawiane pytanie badało emocjonalny stosunek do faktu, że przebywają w miejscowości turyści. Jak się wydaje odpowiedzi na nie były efektem bilansu strat i zysków ponoszonych w konkretnych sytuacjach interpersonalnych respondentów z przyjezdnymi włączając w to np. dochody płynące z obsługi turystów. W skraj-

nym przypadku może komuś przeszkadzać obecność turystów, gdyż miał z nimi negatywne doświadczenia, ale z innych względów jest za zwiększeniem ruchu turystycznego. Można postawić hipotezę, że turystyka wydaje się ludziom zamieszkującym regiony turystyczne czymś nieodłącznym w życiu ich miejscowości, co oczywiście nie znaczy, że nie ma związanych z tym problemów budzących pewne niezadowolenie i prowadzących do negatywnych lub obojętnych postaw wobec turystów.

Jak należało przypuszczać istnieje związek między postawą wobec obecności turystów i postawą wobec wielkości ruchu turystycznego /zarówno ten jak i przedstawione w opracowaniu inne związki między poszczególnymi zmiennymi okazały się istotne statystycznie przy zastosowaniu testu chi-kwadrat i przyjętym poziomie istotności p 0,05/.

Sprawdzono czy cechy społeczno-demograficzne takie jak płeć, wiek, wykształcenie w istotny sposób korelują z omawianymi postawami, okazało się, że płeć i wykształcenie łączą się w sposób istotny w Bukowinie z postawą wobec turystów. Mężczyznom zdecydowanie częściej niż kobietom obecność turystów jest obojętna, zaś kobiety częściej wyrażają opinie skrajne. Osoby mniej wykształcone są częściej zadowolone z obecności turystów, stosunkowo bardziej wykształceni skłaniają się ku postawie obojętnej.

W pozostałych miejscowościach brak bezpośrednich związków postaw wobec turystów z cechami społeczno-demograficznymi. Jednakże wielozmiennowa /multi-variable/ analiza THAID wyka-

zuje istnienie związków pośrednich.

Szczegółowe rezultaty tej analizy przedstawiamy na załączonych diagramach, natomiast podstawowe wnioski przedstawiają się następująco:

W Ustce, Mikołajkach i Studzienicach najlepszym predyktorem /czyli zmienną najsilniej różnicującą/ postaw wobec turystów jest pogląd na wielkość przyjazdowego ruchu turystycznego, a w Bukowinie jest nim wykształcenie. Potwierdza to poprzednio sformułowane twierdzenie o odrębności Bukowiny pod względem opinii o ilości turystów: wydaje się, że warunki obiektywne /wysoki stan wykorzystania bazy, przeciążenie infrastruktury/ są tam decydujące.

Do predyktorów drugiego stopnia /czyli zmiennych, które oddziałują pośrednio/ należą kontakt z turystami /Bukowina i Studzienice/, płeć /Ustka/, wiek /Mikołajki i Studzienice/, oraz wynajmowanie pokoi turystom /Ustka i Mikołajki/.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w środowisku wiejskim, czyli w Bukowinie i Studzienicach istotny dla postaw wobec turystów jest typ utrzymywanych z nimi kontaktów, a w środowisku miejskim /Ustka, Mikołajki/ - wynajmowanie im pokoi.

Podkreślmy też, że tam gdzie interweniuje zmienna wieku, związek nie przebiega liniowo, tj. przychylniejsi turystom są respondenci najmłodsi /do 25 lat/ i najstarsi /ponad 50/.

Rekapitulując:

W Ustce odsetek zadowolonych z obecności turystów rośnie od 27,7% w całej populacji do 78,3% wśród tych, którzy zarazem:

a/ wynajmują pokoje, b/ są mężczyznami, c/ są przychylni wzrostowi ilości przyjeżdżających turystów.

W Mikołajkach odsetek ten rośnie od 38,4% do 94,7% wśród tych, którzy: a/ wynajmują, b/ są w wieku do 25 lat i ponad 50 lat, oraz c/ są za wzrostem liczby turystów w ich miejscowości.

W Bukowinie notujemy wzrost od 57,1% do 80,0% wśród tych, którzy: a/ deklarują najbliższy, osobisty kontakt z turystami, oraz jednocześnie mają wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe.

W Studzienicach natomiast wzrost od 40,4% do 79,2 występuje u tych, którzy deklarują a/ osobisty i duży /dwie pierwsze kategorie/ kontakt z turystami, oraz b/ są za zwiększeniem liczby turystów.

Z poglądem na wielkość ruchu turystycznego wiek koreluje w Mikołajkach, wykształcenie w Bukowinie. W Mikołajkach ludzie młodzi częściej pozostawiliby natężenie ruchu turystycznego na niezmienionym poziomie, starsi - zwiększyliby. W Bukowinie z relatywnie wyższym wykształceniem łączy się pozytywny pogląd na zwiększenie liczby przyjezdnych.

Zauważmy, że związek wykształcenia z ogólnymi postawami wobec turystów jest tam odwrotny: im niższe wykształcenie, tym większa przychylność.

W Ustce bliższe kontakty łącza się z postawą przychylną wobec zwiększenia ruchu turystycznego, w Bukowinie na uwagę zasługuje fakt, że w każdej kategorii kontaktu najczęściej

pojawia się opinia o pozostawieniu na niezmienionym poziomie liczby turystów przyjeżdżających do ich miejscowości.

Postawy wobec turystyki rozumianej jako obecność turystów w miejscowości koreluje w Bukowinie z odpowiedzią na pytanie: czy wolał/a/by Pan/i/ mieszkać gdzie indziej, czy też woli Pan/i/ mieszkać nadal w swojej miejscowości? /Tab. 3/.

Osoby, które chcą nadal mieszkać w Bukowinie stosunkowo częściej niż te, które chciałyby mieszkać gdzieś indziej są obojętne na obecność turystów. Natomiast te, które są za zmianą miejsca zamieszkania wyrażają na ten temat skrajne opinie.

Można sądzić, że turystyka jest czynnikiem, który bezpośrednio wpływa na chęć opuszczenia Bukowiny na stałe /respondenci wyrażający negatywne opinie o obecności turystów/, i że turystyka, mimo że mieszkańcy są z niej zadowoleni /respondenci wyrażający pozytywne opinie o obecności turystów/ na tyle wpływa na ich poglądy i przekonania, że w rezultacie rodzi wzrost aspiracji i chęć zamieszkania poza Bukowiną. W pozostałych miejscowościach nie stwierdzono istotnego statystycznie związku, co uprawniłoby do poszukiwania przyczyn takiego związku w Bukowinie w istnieniu całorocznego ruchu turystycznego lub w intensywności oddziaływania turystyki na ludność rolniczą, a więc najbardziej odróżniającą się od przyjezdnych.

Tab. 3. Postawy mieszkańców Bukowiny wobec obecności turystów a deklaracje zmiany /lub nie/ miejsca stałego zamieszkania

Postawa wobec obecności turystów / Gdzie woli mieszkać	dokucza mi obecność turystów	jest mi to obojętne	jestem zadowolony z obecności turystów	
gdzieś indziej	14.3	21,4	64,0	100,0
tu nadal	6,1	37,6	56,4	100,0

Korzyści i straty spowodowane turystyką

Interesujące jest, jakie korzyści i jakie negatywne skutki postrzegają mieszkańcy miejscowości turystycznych w związku z przyjazdami turystów. Badano to pytaniami otwartymi. Respondent mógł wymienić dowolną ilość pozytywnych i negatywnych konsekwencji turystyki.

Ponad połowa w Studzienicach, ponad 1/4 ankietowanych w Ustce i Mikołajkach nie widzi żadnych korzyści, jakie niosłaby turystyka /Tab. 4/. W Bukowinie takich odpowiedzi było tylko 3,7%. We wszystkich miejscowościach najczęściej wymieniane są korzyści materialne. Odpowiedzi, które można było zakwalifikować do grupy bezpośrednich korzyści materialnych dla mieszkańców, w Bukowinie wymieniane są dwukrotnie częściej niż w pozostałych miejscowościach. Z kolei w Ustce i Mikołajkach zdecydowanie częściej postrzegane są korzyści dla samej miejscowości, niż to ma miejsce w Bukowinie.

Tab. 4. Korzyści dla miejscowości turystycznych i ich mieszkańców w związku z rozwojem turystyki

%

Kategorie odpowiedzi	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. nie ma korzyści	28,2	25,3	3,7	54,0
2. bezpośrednie korzyści materialne dla mieszkańców	27,2	24,0	50,5	19,0
3. korzyści materialne dla miejscowości	27,7	25,3	15,8	10,0
4. korzyści materialne bez bliższego ich scharakteryzowania	15,0	14,4	37,9	4,0
5. możliwości poznania innych ludzi, kontakt z ludźmi spoza miejscowości, ich kulturą itp.	4,7	5,2	10,0	7,0
6. weselej, więcej ludzi, różni ludzie przyjeżdżają itp.	5,6	8,3	2,1	7,0
7. inne korzyści	12,2	12,2	8,9	6,0

Korzyści, które można określić jako korzyści o charakterze społecznym, a do których zaliczono odpowiedzi typu: "możliwość poznania innych ludzi", "kontakt z ludźmi spoza miejscowości", "weselej, więcej ludzi", "różni ludzie przyjeżdżają", najczęściej wymieniane są w Studzienicach i Mikołajkach. Jest to prawdopodobnie spowodowane sezonowością ruchu turystycznego nad jeziorami i dużo większym kontrastem między sezonem turystycznym i poza nim, niż w innych miejscowościach.

Okres jesienno-zimowy i wczesno-wiosenny jest w opinii mieszkańców, zwłaszcza młodych, okresem sennym, nudnym, nic się wtedy nie dzieje.

Dla mieszkańców Ustki, która sąsiaduje ze Słupskiem sezon turystyczny, jak się wydaje, nie ma aż tak dużego znaczenia. Z kolei w Bukowinie turyści obecni są również poza głównymi sezonami /letnim i zimowym/ i w związku z tym społeczne korzyści nie są może aż tak wyraźnie postrzegane jak w Mikołajkach.

Negatywnych skutków rozwoju turystyki nie widzi w Bukowinie prawie 1/3 respondentów, więcej niż w Ustce i Mikołajkach /Tab. 5/, ale mniej niż w Studzienicach, gdzie z powodu najsłabszego ruchu turystycznego mieszkańcy nie mają podstaw, by mówić zarówno o korzyściach, jak i negatywnych skutkach turystyki.

Tab. 5. Negatywne konsekwencje rozwoju turystyki dla miejscowości turystycznych i ich mieszkańców

%

Kategorie odpowiedzi	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. nie ma negatywnych skutków	23,0	17,0	31,1	47,0
2. kłopoty z zakupami /kolejki w sklepach, wszystko turyści wykupują, wysokie ceny/	48,8	38,9	24,7	20,0
3. tłok, dużo ludzi na ulicach	25,8	3,5	4,7	2,0
4. złe zachowanie turystów /dają zły przykład, bójki, kradzieże, alkoholizm, narkomania, hałas w nocy/	8,0	25,8	16,8	23,0
5. brud, zanieczyszczenie środ.	9,9	20,1	9,5	18,0
6. kłopoty komunikacyjne	3,8	12,7	13,2	-
7. inne negatywne skutki	7,5	12,7	22,1	4,0

Na kłopoty z zakupami w związku z przyjazdem turystów najbardziej uskarżano się w Ustce, najmniej w Bukowinie. W Ustce jako negatywne skutki często wymieniane są również utrudnienia związane z dużą ilością ludzi, tłokiem. Natomiast w Studzienicach i w Mikołajkach częściej niż gdzie indziej postrzegane jest złe zachowanie się turystów oraz brud i zanieczyszczenie środowiska. Ciekawa jest rozbieżność opinii o zatłoczeniu i złym zachowaniu turystów. Pierwsze często wypowiada się w miejskiej i nadmorskiej Ustce, a drugie w pozostałych miejscowościach - gdzie dystans kulturowy między gospodarzami i gośćmi jest większy.

Dla Bukowiny istotnym problemem w okresie sezonu turystycznego są kłopoty związane z dojazdem do miejscowości, które bardzo często są przyczyną konfliktów między mieszkańcami i turystami. Po kłopotach zaopatrzeniowych oraz problemach wynikających ze złego zachowania się turystów właśnie kłopoty komunikacyjne wymieniane są tam najczęściej jako negatywne skutki turystyki. W Studzienicach zaś zupełnie nie dostrzega się przeciążenia komunikacji.

W Bukowinie zdecydowanie więcej jest takich osób, które widzą wyłącznie korzyści dla miejscowości i jej mieszkańców w związku z rozwojem turystyki niż osób, które postrzegają jedynie złe strony turystyki. W pozostałych miejscowościach jest odwrotnie /Tab. 6/.

Tab. 6. Postrzeganie pozytywnych i negatywnych konsekwencji turystyki w miejscowościach turystycznych

%

Postrzeganie:	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. wyłącznie korzyści	13,1	12,8	27,8	22,0
2. wyłącznie negatywnych skutków	18,3	22,0	2,1	26,4
3. zarówno pozytywnych jak i negatywnych skutków	57,3	55,9	61,0	22,0
4. inne warianty	11,3	9,3	9,1	28,9

Podsumowanie

1. We wszystkich badanych miejscowościach większość respondentów ma przychylny stosunek do faktu, że miejscowość, w której mieszkają jest miejscowością turystyczną. W Studzienicach jednak przeważa obojętny stosunek do turystów.

2. W Ustce i Mikołajkach opinie o ewentualnym zwiększeniu ruchu turystycznego są tak częste, jak częste jest zadowolenie z obecności turystów, w Bukowinie ogólnie pozytywny stosunek do obecności turystów nie idzie w parze z pozytywnym stosunkiem do zwiększenia liczby przyjeżdżających turystów.

3. W środowisku wiejskim, czyli w Bukowinie i Studzienicach pozytywnym postawom wobec turystów sprzyja utrzymanie z nimi kontaktów, a w środowisku miejskim /Ustka, Mikołajki/ - wynajmowanie im pokoi. Bliższe kontakty z turystami wiążą się w Ustce z pozytywnym stosunkiem do zwiększenia ruchu turystycznego; w Bukowinie dla każdego typu kontaktu dominujące są

opinie o pozostawieniu ruchu turystycznego na niezmienionym poziomie.

4. Mieszkańcy Bukowiny, którzy deklarują chęć zmiany miejsca zamieszkania mają skrajne opinie na temat obecności turystów w ich miejscowości co może świadczyć o turystyce i jej negatywnych skutkach jako bezpośredniej przyczynie takiej deklaracji oraz o przemianach dokonujących się pod wpływem turystyki /czy raczej pod wpływem turystów/ powodujących wzrost aspiracji u mieszkańców i w rezultacie chęć opuszczenia Bukowiny.

5. W Bukowinie zdecydowanie najczęściej dostrzegane są korzyści płynące z turystyki i najrzadziej jej negatywne skutki.

6. We wszystkich miejscowościach wśród korzyści z turystyki, jakie widzą stali mieszkańcy, korzyści materialne postrzegane są najczęściej.

7. Bukowianie w turystyce widzą częściej źródło korzyści materialnych dla siebie niż mieszkańcy Ustki i Mikołajek, tam z kolei częściej zwraca się uwagę na korzyści dla całej miejscowości.

8. Korzyści o charakterze społecznym najczęściej dostrzegają mieszkańcy Mikołajek i Studzienic.

9. W każdej miejscowości wśród negatywnych skutków turystyki najczęściej wymieniane są kłopoty zaopatrzeniowe, ponadto na uwagę zasługują często wymieniane: w Ustce - duże zagęszczenie w sezonie turystycznym, w Mikołajkach i Studzieni-

cach - złe zachowanie się turystów i problemy związane z zanieczyszczeniem miasta /lub wsi/ oraz środowiska naturalnego /przypominamy - są to miejscowości położone nad jeziorami/, w Bukowinie - również złe zachowanie się turystów i kłopoty komunikacyjne.

VII Obraz "innych" w świadomości członków grupy

Kontakt kulturowy /culture contact/ określany w nauce także jako zderzenie lub zetknięcie kultur a rozumiany jako zespół wzajemnych stosunków kulturowych, które nawiązują się między dwiema kulturami, ma znaczenie jako najpowszechniejszy model wyjaśniający powstawanie różnorodności kultur, gdyż każdy kontakt z reguły wywołuje przemiany.

Określenie interkulturowych skutków sytuacji specyficznego kontaktu kulturowego, jaki zachodzi między turystami a mieszkańcami jest przedmiotem prezentowanych badań.

Charakteryzując rezultaty powstałe w danej kulturze na skutek zderzenia z inną lub innymi kulturami, można spodziewać się ich dwoistości, a mianowicie jednymi będą te, które są związane z akceptacją rezultatów zderzenia /tolerancja, asymilacja wartości, współzawodnictwo/ a drugimi te, które są przejawami oporu przeciw rezultatom zderzenia /rezerwa, odrzucenie, unikanie a czasami wręcz wrogość i agresja/.

Rozpatrując zjawisko kontaktu kulturowego, zachodzącego między turystami a mieszkańcami, należy zwrócić uwagę na możliwość wywołania przez nie różnych jakościowo skutków, których obraz jest zależny, między innymi także od stanu rozwoju turystyki na danym terenie.

Początkowy okres kontaktu kulturowego między turystami a mieszkańcami, kiedy turystyka jest tam jeszcze zjawiskiem nowym, może wywołać w społeczności odwiedzanej reakcje cha-

rakterystyczne dla wszelkich początków akulturacji a mianowicie odnoszenie się do turystów z dystansem, ostrożnością i nieufnością. Turyści w oczach mieszkańców to - "obcy", "inni", "nie nasi". Intencją tego okresu jest wykrycie ewentualnego zagrożenia ze strony "najeźdźców" lub co najmniej dokładne określenie różnic, jakie zachodzą między nimi a mieszkańcami.

Późniejszy okres kontaktów z turystyką i turystami jest etapem poznawania raczej podobieństw między turystami a mieszkańcami, którzy zaczynają dostrzegać dobre strony i korzyści płynące z tego zjawiska. Jest to okres ukształtowania się pewnej stabilizacji i równowagi między dwiema obcymi sobie grupami. Okres ten sprzyja refleksjom nad własną kulturą /patrz: rozdział pt. Postawa wobec kulturowego dziedzictwa/.

Możliwy jest też trzeci etap dla kontaktów między turystami a mieszkańcami, kiedy to na skutek dynamicznego rozwoju turystyki, wzmaga się jej natężenie i ekspansywność ponad granice tolerancji ze strony społeczności lokalnej. Wobec zakłócenia stanu równowagi i pewnej ustalonej symbiozy rośnie poczucie zagrożenia, nieufność a czasem wręcz jawna wrogość i agresja. Dlatego też sprawą niezmiernie ważną jest ustalenie granic społecznej "pojemności" turystycznej danego terenu.

1. Charakterystyka więzi społecznych

Interesującym wydaje się ustalenie, jak w badanych miejscowościach przedstawia się obraz "innych", czyli świadomościowe pojmowanie i definiowanie relacji z drugim człowiekiem, relacji bliskości-obcości innego - niekoniecznie turysty.

To, z kim człowiek czuje się związany, zależy niewątpliwie od wielu czynników, do określenia których trzeba użyć narzędzia badawczego subtelniejszego niż kwestionariusz ankiety. Swiadomi, że dysponujemy dość powierzchowną wiedzą na ten temat, możemy jednak stwierdzić, iż typ miejscowości, w której się zamieszkuje, wiek, wykształcenie, a także stopień zaangażowania w kontakty z turystami mogą wpływać na to, jak jednostka postrzega swoje miejsce w sieci stosunków międzyludzkich. Poniższa tabela przedstawia dane w podziale na badane miejscowości.

Tab. 1. Afiliacje

Jakich ludzi uważa Pan/i/ za bliskich sobie i czuje się z nimi zwiazany /a/?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
	/odsetki odpowiedzi pozytywnych/			
1. rodzina	76,2	73,5	79,4	78,0
2. sąsiedzi	29,0	48,5	55,0	51,6
3. koledzy z pracy	46,7	46,0	31,7	36,4
4. podobnie myślący,o podobnych zainteresowaniach	39,3	34,5	36,5	14,4
5. mieszkańcy tej samej miejscowości	20,6	26,5	45,0	32,8
6. wyznawcy tej samej religii	13,6	25,7	46,0	15,2
7. ludzie tego samego zawodu	17,3	20,4	24,3	6,8
8. ludzie tego samego pokolenia	11,2	19,0	22,0	9,6
9. naród	16,4	14,6	19,6	6,8
10. ludzie o podobnej zamożności	4,2	11,5	13,8	3,2
11. członkowie tej samej organizacji	4,2	6,2	4,8	1,2

Uwaga do tabeli 1: Respondenci mogli wybierać dowolną ilość odpowiedzi

Pomijając więzy krwi, które z góry przesądzają /choć bardzo często jedynie formalnie/ o tym, że członkowie rodziny są dla większości ludzi osobami bliskimi, zajmijmy się takimi

sytuacjami społecznymi, które mogą decydować o uznaniu kogoś za osobę bliską bądź obcą.

W badanych miejscowościach poczucie związków z kolegami z pracy i z sąsiadami należy do przeciwstawnych afiliacji - nowoczesnego i tradycyjnego. Ten pierwszy łatwiej realizuje się w społecznościach zurbanizowanych. Toteż nic dziwnego, że w Bukowinie wyraźnie rzadziej wymieniano kolegów z pracy, a w Ustce sąsiadów.

Jednakże wykształcona młodzież w Bukowinie z jednej strony, a nisko wykształceni starsi mieszkańcy Ustki z drugiej, stanowią grupy nie podlegające tym prawidłowościom. Młodzież w Bukowinie np. równie często poczuwa się do związku z kolegami z pracy jak jej równieśnicy w zurbanizowanej Ustce.

Rozważmy teraz poczucie więzi z "podobnie myślącymi", "o tych samych zainteresowaniach". Ten typ afiliacji tworzy wspólnotę nie na zasadzie obiektywnej sytuacji /jak sąsiedztwo, miejsce pracy/, lecz dzięki świadomemu wyborowi tych, z którymi dzieli się wspólny obraz świata. Ten ostatni czynnik wydaje się być najważniejszym elementem w dalszym przebiegu spotkania partnerów interakcji.

Sprzyja temu poziom wykształcenia - i istotnie w Ustce, Mikołajkach i Studzienicach tym częściej deklarowano więź z "podobnie myślącymi" im wyższe było wykształcenie badanych.

Fakt udostępniania kwater turystom wpływa, jak się okazało, na częstotliwość wskazań grupy religijnej /"ludzie tej samej religii"/ i społeczności lokalnej /"mieszkańcy tej samej

miejscowości"/ jako źródła więzi społecznych. Związek tych zmiennych jest istotny statystycznie w skali Ustki, Mikołajek i Bukowiny.

Wydaje się, że typ miejscowości posiada również znaczną siłę różnicującą w tym względzie - na wsi /Bukowina/ wyraźnie częściej wymieniano grupę religijną i mieszkańców tej samej miejscowości niż w Mikołajkach a zwłaszcza w Ustce. Jednocześnie wpływ wynajmowania kwater w Bukowinie jest w tej sprawie znikomy.

Wyjaśniając omówione zależności można wysunąć przypuszczenie, że w Bukowinie miejsce zamieszkania i grupa religijna /rozumiana tam raczej jako parafia niż kościół/, stanowią dość powszechnie uznawane kryteria relacji "my-oni" oraz, że kryteria te są stabilne względem obecności turystów.

W Mikołajkach i Ustce jest inaczej, udostępnianie noclegów przybyszom z zewnątrz sprzyja niejako uświadomieniu, że "my" to "tutejsi". Inaczej mówiąc, że wszystkie najistotniejsze dla podmiotu więzi społeczne realizują się w obrębie miejsca zamieszkania. Z drugiej strony zakres więzi religijnych ulega rozszerzeniu to znaczy, że ci, którzy wynajmują kwatery a także ci, którzy utrzymują bliższe kontakty z turystami łatwiej dochodzą do przekonania, iż wspólnota religijna wykracza poza parafię. A zatem znaczącym miejscem spotkania między mieszkańcami a turystami może stać się kościół i wspólne uczestnictwo w nabożeństwie.

Uzupełnieniem pytania o afiliacje jest pytanie otwarte dotyczące definicji "obcego" i "naszego" /tab. 2, 3/.

Tab. 2 Definicja "obcego"

%

Klucz kodowy do pytania otwartego: "Co Pana/i/ zdaniem decyduje o tym, kogo nazwiemy "obcym"?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. Cudzoziemiec	15,6	26,1	16,5	20,1
2. Spoza miejscowości	3,8	6,7	7,3	5,3
3. Spoza regionu	2,3	1,6	4,6	1,6
4. Przyjezdny, turysta	5,3	12,6	13,8	4,7
5. Wróg, nieprzyjaciel, negatywnie nastawiony, nie można mu ufać /zaznaczony wyraźny dystans/	10,6	9,1	5,5	4,1
6. Spoza rodziny	3,0	5,1	0,9	1,9
7. Inaczej wszystko widzi, nie rozumie nas, nie można się z nim dogadać /różniący się od kręgu respondenta/	16,7	5,5	9,6	3,1
8. Nie przestrzega norm, zwyczajów, tradycji	3,4	2,0	4,6	2,5
9. Nieznajomy, nie wiem co to za jeden	13,3	11,1	14,7	12,9
10. Nie ma obcych	4,9	5,9	4,6	-

Obraz "obcego" i "naszego" przedstawiony przez respondentów jest potwierdzeniem wcześniejszych prawidłowości zanotowanych przy okazji pytania dotyczącego afiliacji.

Najczęściej "obcy" dla całej badanej populacji jawi się w kategoriach ponadnarodowych - jako cudzoziemiec /w Mikołajkach, Bukowinie i Studzienicach - na pierwszym miejscu/ oraz jako trudny do zakwalifikowania "nieznajomy, o którym nie wiadomo, co to za jeden".

Tab. 3. Definicja "naszego"

%

Klucz kodowy do pytania otwartego: "Co Pana/i/ zdaniem decyduje o tym, o kim powiemy "nasz"?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. Polak	14,1	24,6	16,5	7,5
2. Z mojej miejscowości	9,7	16,3	19,1	9,4
3. Z mojego regionu	0,7	3,0	10,0	2,2
4. Przyjaciel,dobry znajomy, kolega	10,1	5,7	5,2	2,8
5. Można mu ufać, wiadomo, czego po nim oczekiwać, można z nim porozmawiać	13,4	7,6	9,6	3,8
6. Ktoś z rodziny	5,4	7,2	3,0	7,9
7. Podobnie myśli	14,8	5,3	9,1	1,6
8. Szanuje tradycje,przestrzega norm i zwyczajów	1,8	1,5	3,0	-
9. Ktoś, kogo znam	6,5	9,8	6,5	8,5
10. Nie wyróżniam takiej kategorii	2,5	4,2	3,0	2,8

Przyjezdny, turysta - to także często definicje "obcego" /w Mikołajkach na miejscu drugim, w Bukowinie na trzecim, w Studzienicach na czwartym, a w Ustce na piątym pod względem ilości podobnych skojarzeń/.

Definicja obcego oparta o różnice i niezrozumienie /"inaczej wszystko widzi, nie rozumie nas" itp./ to najczęstszy opis uzyskany w Ustce. Także "obcy" przedstawiony jako źródło zagrożenia/"wróg, nieprzyjaciel"/ itp., najczęściej ukazywany jest w Ustce i Mikołajkach, co może być sygnałem o większym

-

niż w dwu pozostałych miejscowościach poziomach nieufności, jakie manifestują mieszkańcy Ustki i Mikołajek w stosunku do ludzi obcych.

Definicja swojskości /druga część omawianego pytania/ zależy najczęściej także od miejsca pochodzenia partnerów relacji /bliskość geograficzna, narodowa bądź etniczna/ - respondenci określają "naszego" głównie jako Polaka lub współmieszkańca własnej miejscowości. W Bukowinie obraz ten jest wzmocniony jeszcze skojarzeniem "naszego" z kimś z własnego regionu.

W Ustce i Mikołajkach potwierdzeniem wcześniejszej uwagi o zwiększonej w stosunku do obcych nieufności jest częsta definicja "naszego" jako kogoś, komu można ufać i wiadomo, czego po nim oczekiwać.

2. Stereotypy w postrzeganiu innych

Funkcjonujący w świadomości społecznej skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości odnoszący się w naszym wypadku do innych osób, bywa często oparty na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, a utrwalony przez tradycję bardzo wolno ulega zmianom.

Jak funkcjonują pewne obiegowe opinie o wybranych dosyć różnorodnych i ogólnych kategoriach osób. Czy opinie o nich ulegną zmianie w czasie trwających badań, w jakim stopniu przyczyni się do tego turystyka?

W czterech badanych miejscowościach respondenci mieli wyrazić opinię o pięciu różnych kategoriach osób, które wybrano

jako najbardziej charakterystyczne dla polskiego układu stosunków społecznych. Pytanie było pytaniem otwartym i brzmiało: "Jakie są według Pana/i/ najbardziej charakterystyczne cechy człowieka wykształconego, mieszkańca Warszawy, robotnika, studenta, Niemca?"

Uzyskane opinie zostały zinterpretowane według dwóch rodzajów kluczy kodowych. Pierwszy dotyczył charakterystycznych cech opisowych, drugi był natomiast grupowaniem opartym na dychotomicznych cechach wartościujących - pozytywnych, negatywnych i w uzupełnieniu - neutralnych, które nie zostały uwzględnione w przedstawionych poniżej tabelkach /Tab. 4, 5, 6, 7, 8/.

Tab. 4. Cechy człowieka wykształconego

%

I kod	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Cechy pozytywne związane z wykształceniem	66,3	55,5	65,1	22,0
Cechy pozytywne ujawnione w kontaktach społecznych	29,4	28,5	35,7	14,8
Cechy negatywne ujawnione w kontaktach społecznych	10,2	11,7	8,7	3,5
Cechy podkreślające odmienność bez wartościowania	9,0	11,1	7,2	5,3
II kod				
Cechy wyłącznie pozytywne	65,9	59,3	66,3	52,8
Cechy wyłącznie negatywne	8,2	8,5	6,3	5,0

Obraz procentowy rozkładu przyporządkowanych przez respondentów cech potwierdza zgodność opinii o człowieku wykształconym we wszystkich miejscowościach. Cechy pozytywne związane z

wykształceniem /inteligencja, kultura, wiedza itp./ to najliczniejsze skojarzenia.

Cechy pozytywne ujawnione w kontaktach społecznych /dobry, uczciwy, sprawiedliwy, uprzejmy itp./ plasują się w tym rozkładzie na drugim miejscu pod względem częstotliwości skojarzeń, z małą przewagą w Bukowinie.

Rozkład cech negatywnych i pozytywnych we wszystkich miejscowościach jest podobny - w obrazie człowieka wykształconego przeważają cechy pozytywne /ok. 8 razy częściej niż cechy negatywne w Ustce i Mikołajkach i 10 razy częściej w Bukowinie i Studzienicach/.

Tab. 5. Cechy mieszkańca Warszawy %

I kod	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Cechy pozytywne związane z wykształceniem	5,7	7,8	11,7	1,3
Cechy pozytywne ujawnione w kontaktach społecznych	12,6	13,5	18,5	7,2
Cechy negatywne ujawnione w kontaktach społecznych	56,1	42,3	27,0	7,5
Cechy pokreślające odmienność bez wartościowania	0,9	0,3	2,1	1,9
II kod				
Cechy wyłącznie pozytywne	15,9	23,7	40,4	15,7
Cechy wyłącznie negatywne	49,4	28,9	21,2	15,1

Obraz "mieszkańca Warszawy" nakreślony wg opinii respondentów nie jest jednolity, co prawdopodobnie związane jest z różnym natężeniem kontaktów osobistych właśnie z mieszkańcami

tego miasta w różnych miejscowościach. Mieszkańcy Studzienic najrzadziej miewają do czynienia z Warszawiakami, i właśnie tam liczba wymienionych cech negatywnych ujawnionych w kontaktach społecznych jest najmniejsza, a wzrasta poprzez Bukowinę, Mikołajki aż do Ustki.

Obraz wartościujący przedstawiony wg II kodu ukazuje wyraźnie negatywny stosunek do mieszkańca Warszawy w Ustce i wyraźnie pozytywny w Bukowinie /w dwu pozostałych miejscowościach rozkład cech pozytywnych i negatywnych jest wyrównany/. Tak skrajne opinie między Ustką a Bukowiną wynikają prawdopodobnie z przebiegu kontaktów z Warszawiakami jako turystami, może doświadczenia w tym względzie w Bukowinie są pozytywniejsze niż w Ustce. Wiadomo skądinąd, że do obu tych miejscowości jeżdżą nieco inne grupy turystów właśnie z tego miasta, a poza tym w Bukowinie znaczne zaangażowanie mieszkańców w obsługę turystów może być komercyjnym źródłem tolerancji dla mieszkańców Warszawy.

Obraz "robotnika" funkcjonujący w świadomości całej badanej populacji nie wykazuje większych różnic. Jedynie w Mikołajkach cechy pozytywne związane z pracą występują dwa razy rzadziej niż w innych miejscowościach. Trudno wnioskować, z jakiej przyczyny.

Obraz robotnika nakreślony za pomocą II kodu ogólnie jest pozytywny, szacunkowo najwięcej cech negatywnych zanotowano w Ustce.

Brak zdecydowanych różnic w potocznym obrazie "robotnika" może wynikać z tego, że kontakty z człowiekiem, który jest

akurat robotnikiem, często na gruncie miejscowości bywają nieuświadomione. Przyjezdni nie zawsze przedstawiają się, kim są z zawodu. Wobec tego obraz "robotnika" funkcjonujący w odczuciach mieszkańców badanych miejscowości może w większej mierze być wynikiem wpływu innych czynników niż turystyka.

Tab. 6. Cechy robotnika

%

I kod	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Cechy pozytywne związane z pracą jako wartością	27,0	15,0	24,3	24,6
Cechy pozytywne ujawnione w kontaktach społecznych	23,7	19,8	13,5	16,4
Określenia mające związek z piciem alkoholu	7,8	6,0	3,6	5,6
Cechy wskazujące na upośledzenie, pokrzywdzenie	10,2	14,1	7,8	10,0
Cechy wskazujące na dostrzeganie podobieństwa, położenia społecznego i bliskości, swojskości	7,8	7,5	4,2	11,0
II kod				
Cechy wyłącznie pozytywne	33,7	36,8	38,5	32,0
Cechy wyłącznie negatywne	11,4	7,5	5,2	4,4

W obrazie "studenta" nakreślonym przez respondentów z badanych miejscowości przeważają cechy pozytywne i negatywne związane z tak zwanym "studenckim stylem życia", co nie odbiega od ogólnie panującego stereotypowego myślenia w tym względzie. Przy czym ogólnie przeważają cechy pozytywne. Jedynie w Bukowinie częściej wymieniane są cechy negatywne, co może być wywołane w pewnym stopniu złymi doświadczeniami w kontaktach z turystami-studentami.

Tab. 7. Cechy studenta

%

I kod	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Cechy pozytywne, związane z wykształceniem, inteligencją, kulturą, wiedzą	11,7	12,6	5,4	12,0
Cechy pozytywne ujawnione w kontaktach społecznych	15,0	20,1	13,8	17,6
Cechy negatywne związane ze stylem bycia	11,4	9,3	25,2	13,2
Cechy podkreślające odmienność bez wartościowania	-	-	-	5,0
Cechy pozytywne związane ze "studenckim" stylem bycia	38,1	15,9	17,4	9,4
II kod				
Cechy wyłącznie pozytywne	46,7	53,4	23,6	25,2
Cechy wyłącznie negatywne	15,2	10,6	25,7	8,8

Tab. 8. Cechy Niemca

%

I kod	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Cechy pozytywne wskazujące na gospodarność, skrzętność	16,8	15,3	25,2	17,6
Cechy pozytywne ujawnione w kontaktach społecznych	13,5	30,9	22,2	21,4
Cechy negatywne ujawnione w kontaktach społecznych	28,5	20,1	5,7	24,6
Cechy związane z reprezentacją "lepszego, innego świata"	4,8	5,7	5,4	14,4
Cechy negatywne wskazujące na uprzedzenia historyczne	3,6	3,9	3,7	3,8
II kod				
Cechy wyłącznie pozytywne	34,0	38,3	57,8	28,9
Cechy wyłącznie negatywne	36,0	20,7	14,7	20,8

W ogólnym obrazie cech "Niemca" przeważają opinie pozytywne. W Bukowinie przewaga ta jest najznaczniejsza - co może wynikać z przyczyn czerpania znacznych korzyści materialnych przez mieszkańców z wynajmowania pokoi przedstawicielom tej nacji. Jedynie w Ustce notuje się nieznaczną przewagę cech negatywnych.

3. Kontakty mieszkańców z turystami

Obraz zaangażowania mieszkańców w turystykę byłby dalece niekompletny, gdyby nie pokazać jak w ich subiektywnym odczuciu przedstawiają się kontakty z turystami. Jest to bardzo istotne, ponieważ w miejscowościach turystycznych stosunku społeczne mają szczególny charakter: przybysze są nie tylko anonimową masą klientów, ale także stanowią okazję do nawiązywania bliższych kontaktów międzyludzkich. Oczywiście nie wszyscy taką okazję mają i nie wszyscy z niej w równym stopniu korzystają.

Odpowiedzi na pytanie kwestionariusza: "Jakie są Pana/i/ związki z turystami?" tworzą skalę - od kontaktów osobistych poprzez rzeczowe, do braku kontaktów.

Tab. 9. Deklarowane związki z turystami

%

Jakie są Pana/i/ związki z turystami?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. Wśród turystów mam bliskich znajomych, z którymi wiele mnie łączy	19,4	23,7	56,7	28,3
2. Często gawędzę z turystami na różne tematy	14,1	11,0	16,6	11,9
3. Rozmawiam z turystami przy okazji udzielania noclegów, informacji, sprzedaży	34,0	38,2	15,5	30,2
4. Widuję ich w różnych sytuacjach, ale na ogół z nimi nie rozmawiam	32,5	26,8	11,2	27,7

Uzupełniającymi wskaźnikami kontaktu z turystami są informacje o tym, czy respondentowi lub komuś z jego domowników zdarzyło się korespondować z turystami lub odwiedzać ich. Uzyskano następujące rezultaty: /w %/

	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
korespondencja	45,8	61,0	76,0	35,8
odwiedziny	27,4	37,2	60,0	26,4

Jak można było tego oczekiwać w Bukowinie bliskie kontakty z turystami mają największy zasięg. Turyści tworzą tam trwały, znaczący element struktury społecznej. Tam też ma miejsce najbardziej masowe wynajmowanie kwater prywatnych. Naturalny związek między wynajmowaniem kwater a nawiązywaniem bliskich kontaktów z turystami potwierdza - we wszystkich badanych miejscowościach - analiza statystyczna.

Oto liczbowa ilustracja omawianego związku /Tab. 10/ przedstawia rozkład odpowiedzi na pytanie o kontakty z turystami w grupie tych respondentów, w domach których obecnie udostępnia się miejsca na noclegi.

Tab. 10. Związki z turystami a udostępnianie noclegów [1]
Udostępnia się obecnie noclegi %

Poziom kontaktów	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. mam bliskich znajomych	41,0	33,3	77,6	51,6
2. gawędzę na różne tematy	41,4	48,0	80,6	12,9
3. rozmawiam przy okazji	21,4	15,1	37,9	16,1
4. widuję, ale nie rozmawiam	11,9	6,6	27,8	19,4
o g ó ł e m [1]	24,9	20,8	67,0	38,2

1. niewielkie różnice procentowe w stosunku do tabeli 9 wynikają z przyjęcia innej podstawy procentowania /wykluczono "brak danych"/

W powyższej tabeli uderza fakt, iż - z wyłączeniem Studzienic - modalną kategorię stanowi drugi punkt skali kontaktu. Zwłaszcza w Mikołajkach zdecydowanie największy odsetek mieszkańców udostępniających noclegi deklaruje kontakt z turystami bezpośredni, ale nie najbliższy.

Przyjrzyjmy się z kolei rozkładowi odpowiedzi w grupie tych, którzy udostępnili noclegi w przeszłości.

Tab. 11. Związki z turystami a udostępnianie noclegów /2/
Udostępniało się noclegi w przeszłości

%

Poziom kontaktów	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. mam bliskich znajomych	41,0	40,7	15,0	48,3
2. gawędzę na różne tematy	24,1	12,0	6,5	8,6
3. rozmawiam przy okazji...	27,1	40,7	27,6	24,1
4. widuję, ale nie rozmawiam	22,4	27,9	22,2	19,0
o g ó ł e m [2]	27,8	34,1	16,2	38,2

2. por. przypis do tab. 10.

Analiza danych przedstawionych w tab. 11 pozwala wysunąć następujący wniosek: rozpatrywana ze względu na poziom kontaktów z turystami grupa tych, w których domach udostępniano noclegi w przeszłości jest niejednolita. Dzieli się ona na dwie podgrupy - pozostających w bliskich, przyjacielskich kontaktach z turystami oraz utrzymujących z nimi kontakty co najwyżej rzeczowe. W największym stopniu dotyczy to Mikołajek i Bukowiny. Przypomnijmy, że w Mikołajkach /i Studzienicach/ stwierdzono stosunkowo dużą liczbę gospodarstw domowych, które zaniechały udostępniania noclegów. Można przypuszczać, że są dwie przyczy-

ny tego stanu rzeczy: po pierwsze nie najlepsza sytuacja lokalowa w obu tych miejscowościach /przy rosnących wymaganiach turystów/, a po drugie większa niezależność turystów od kwater prywatnych /nowe kempingi, a także upowszechnianie jachtów kabinowych - w Mikołajkach/.

Wracając do zagadnienia kontaktów z turystami można stwierdzić, że bliskie, przyjacielskie znajomości bywają stosunkowo trwałe i niekoniecznie zależą od aktualnego wynajmowania kwater.

Wypada zapytać, którzy mieszkańcy utrzymują najbliższe kontakty z turystami. Analiza statystyczna rozkładów odpowiedzi na pytanie o kontakty ze względu na takie cechy jak płeć, wiek i wykształcenie wykazała dosyć słaby związek. Jednak bliższe spojrzenie na dane pozwala dostrzec pewne tendencje. W Ustce, Mikołajkach i Bukowinie osoby z wykształceniem podstawowym nieco rzadziej deklarują bliską znajomość z turystami niż pozostali. W Studzienicach częściej starsi deklarują najbliższy kontakt z turystami, a w Bukowinie jest odwrotnie: wśród młodych jest największy odsetek utrzymujących z turystami najbliższy kontakt.

4. <u>Różnice między turystami a mieszkańcami</u>

W prezentowanych badaniach opinię o turystach rejestrowało pytanie dotyczące różnic między turystami a stałymi mieszkańcami. Wyszczególniano w nim kilka dziedzin, pod względem których mogły być postrzegane różnice. Były to: sposób zachowania, życie rodzinne, życzliwość, stosunek do przyrody, religijność, sposób spędzania wolnego czasu, moralność.

Osoby badane miały określić czy turyści i mieszkańcy pod tymi względami różnią się bardzo, w pewnym stopniu, czy też nie różnią się w ogóle. Najczęstsze były odpowiedzi mówiące o braku różnic lub występowaniu ich tylko w pewnym stopniu. Jeśli respondent był zdania, że różnice są duże pytano, na czym polegają. Odpowiedzi, w których mówiono o dużych różnicach podzielono na trzy grupy:

1. zawierały negatywną ocenę turystów,
2. zawierały pozytywną ocenę turystów,
3. były oceny pozbawione.

Prawie we wszystkich wymienionych w kafeterii dziedzinach, wśród dużych różnic przeważały takie, które zawierały negatywną ocenę turystów. Jedynie w Studzienicach różnice w pewnych kategoriach oceniano w większości jako pozytywne /życie rodzinne a w nim szczególnie stosunek do dzieci, życzliwość/.

Tab. 12. Postrzeganie różnic między turystami i mieszkańcami

%

Postrzeganie dużych różnic z negatywną oceną turystów pod względem:	Miejscowości			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
sposobu zachowania	8,4	12,3	5,8	2,5
życia rodzinnego	0,5	0,9	2,6	0,6
życzliwości	1,9	2,2	4,2	1,9
stosunku do przyrody	8,9	9,8	10,5	4,4
religijności	0,5	1,8	12,9	-
spędzania wolnego czasu	2,3	1,3	1,6	-
moralności	1,9	7,0	3,3	1,9
Postrzeganie dużych różnic z pozytywną oceną turystów pod względem:	Miejscowości			
	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
sposobu zachowania	1,9	2,2	2,6	1,3
życia rodzinnego	0,5	-	-	1,3
życzliwości	-	-	2,6	1,3
stosunku do przyrody	-	1,3	1,1	0,6
religijności	5,2	0,9	3,2	1,3
spędzania wolnego czasu	-	0,9	1,1	-
moralności	1,4	0,4	-	-

Pod względem sposobu zachowania, stosunku do przyrody i moralności najwięcej negatywnych ocen uzyskali turyści w Mikołajkach i Studzienicach. Spędzanie czasu wolnego przez turystów jest oceniane jako znacznie różniące się, bez formułowania ocen wartościujących.

Według udzielonych odpowiedzi na pytanie o różnice między turystami i mieszkańcami podzielono wszystkich respondentów na dwie grupy. Do pierwszej zaliczono tych, którzy nie podali ani jednej negatywnej oceny turystów, drugą tworzyły osoby, które takiej wypowiedzi udzieliły przynajmniej raz.

We wszystkich badanych miejscowościach respondenci najbardziej związani z turystyką - wynajmujący pokoje turystom i deklarujący bardzo bliskie kontakty z nimi, najczęściej mają okazję dostrzegać różnice w wielorakich dziedzinach funkcjonowania turystów w ich miejscowości a jednocześnie najczęściej nie wartościują tych różnic ani pozytywnie ani negatywnie, co być może wynika z poczucia pewnej lojalności w stosunku do turystów, których przedstawicieli goszczą u siebie w domu, bądź utrzymują z nimi przyjacielskie kontakty.

Podsumowanie

1. Charakterystyka więzi społecznych

- rodzaj preferowanych więzi społecznych zależy w pierwszym rzędzie od typu miejscowości, w której mieszkają respondenci oraz od ich wieku i wykształcenia. W społecznościach bardziej tradycyjnych wszystkie najistotniejsze więzi społeczne realizują się najczęściej w obrębie miejsca zamieszkania. Do przeciwstawnych afiliacji należy związek z kolegami z pracy,

który łatwiej realizuje się w społecznościach zurbanizowanych, wśród respondentów z wykształceniem wyższym i zawodowym,

- udostępnianie noclegów - i co za tym idzie kontakty z turystami wpływają na nieco większą identyfikacją ze społecznością lokalną oraz sprzyjają rozszerzeniu zakresu więzi opartej na kryterium religijnym,

- poczuciu więzi "z podobnie myślącymi" sprzyja wyższy poziom wykształcenia,

- poczucie obcości w stosunku do innych jest definiowane przez badaną populację najczęściej w kategoriach różnic narodowych,

- "turysta, przyjezdny" - to "obcy" dla znaczącej liczby respondentów,

- poczucie bliskości i obcości może być wskaźnikiem poziomu społecznej akceptacji turystyki wśród mieszkańców odwiedzanych miejscowości.

2. <u>Stereotypy w postrzeganiu innych</u>

- prawdopodobnie bezpośredni kontakt z turystami ma pewien wpływ na funkcjonowanie opinii o różnych grupach społecznych i różnych kategoriach osób. Doświadczenia wynikłe z takiego kontaktu wpływają modyfikująco na obiegowy obraz różnych funkcjonujących w każdej społeczności - stereotypów,

- korzyści płynące z faktu przyjmowania turystów wpływają pozytywnie na stosunek wartościujący przyjezdnych i odwrotnie.

3. Kontakty turystów z mieszkańcami

- wynajmowanie pokoi sprzyja kontaktom - co jest dosyć naturalne, ale też wynajmowanie w przeszłości wiąże się z obecnie przyjacielskimi związkami mieszkańców z turystami. Dobre stosunki z turystami w przeszłości procentują na przyszłość.

4. Różnice między turystami a mieszkańcami

- w badanych miejscowościach respondenci związani z turystyką - wynajmujący pokoje i deklarujący przyjacielskie kontakty z turystami - najczęściej dostrzegają różnice między nimi a mieszkańcami, ale ich opinia na ten temat jest neutralna - nie wartościująca, co może wiązać się z poczuciem lojalności w stosunku do turystów.

VIII Wartości społeczne

Kwestionariusz zawierał grupę pytań dotyczących zagadnień związanych z regułami życia społecznego. Jak zachowywać się w sytuacji sprzeczności interesów? Czy należy kierować się nienaruszalnymi zasadami moralnymi, czy raczej dostosować te zasady do konkretnej sytuacji? Czy lepiej polegać na sobie samym, czy też nawiązywać z innymi współpracę, licząc na ich wzajemność? Czy cenić raczej skuteczność czy uczniwość w rozwiązywaniu różnych spraw życiowych? Wszystko to są zasadnicze dylematy; sposób ich rozstrzygania zależy od rodzaju wyznawanych wartości społecznych, a w efekcie kształtuje klimat stosunków międzyludzkich.

Oczywiście czym innym jest odpowiedź na pytanie ankietera, a czym innym konkretne rzeczywiste zachowanie. O tym zawsze należy pamiętać analizując wyniki badań takich jak nasze. Tak zwana zmienna aprobaty [1] jest czynnikiem, który szczególnie w przypadku pytań drażliwych lub związanych w ogóle ze sferą moralności, trzeba mieć na uwadze. Dlatego w tym miejscu o tym wspominamy.

Jednakże można bronić sensowności kwestionariuszowego badania takich trudnych tematów. Otóż fakt, że ktoś odpowiada "pod ankietera" czy tak, żeby mu się przypodobać, świadczy o tym, że przyjął on pewne założenia co do tego, jakiej hierarchii

---

1/ Jest to tendencja respondentów do udzielania takich odpowiedzi, które ich zdaniem przedstawią ich w lepszym świetle. Tendencji tej ulegają zwłaszcza osoby potrzebujące aprobaty innych.

Tab. 1.Uczciwość, współpraca, konflikt interesów i zasady moralne w opinii mieszkańców miejscowości turystycznych

%

	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
A. Jakich ludzi Pan/i/ wyżej ceni?				
1.Takich,którzy umieją się w życiu urządzić i potrafią skutecznie walczyć o swoje sprawy	29	19	19	17
2.Nie umiejących zabiegać o swoje,ale sumiennych i idących zawsze prostą drogą	62	76	74	77
3.Inne odpowiedzi	9	5	7	6
B. Opinie o współpracy				
1.Dobrze jest polegać na sobie samym - wtedy nie jest się zdanym na innych	27	26	26	21
2.Należy pomagać ludziom,ponieważ można oczekiwać ich pomocy w przyszłości	33	33	34	45
3.Należy pomagać innym nie oczekując żadnych korzyści	39	40	35	31
4.Inne odpowiedzi	1	1	5	3
C. Jak należy postępować w sytuacji sprzeczności interesów?				
1.Lepiej jest konsekwentnie kierować się własnym interesem	8	19	16	17
2.Należy w miarę możliwości uwzględniać i cudzy interes	29	23	35	21
3. Należy szukać wyjścia pośredniego między interesem własnym i cudzym	43	31	34	34
4.Ważniejsze są interesy innych ludzi,ale mimo to interesów własnych nie należy lekceważyć	16	16	6	12
5.Należy brać pod uwagę przede wszystkim interesy interesy innych ludzi	2	2	9	2
6. Trudno powiedzieć	2	9	9	11

Tab. 1 /c.d./

	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
D. Jak dalece postępowanie powinno być podporządkowane ogólnym zasadom moralnym?				
1. Należy mieć wyraźne zasady moralne i nigdy od nich nie odstępować	23	28	40	18
2. Należy mieć pewne zasady moralne, ale nie ma w tym nic złego, kiedy się od nich odstępuje pod naciskiem różnych sytuacji życiowych	48	23	25	26
3. Nie należy wiązać swego postępowania z określonymi z góry zasadami moralnymi, ale powinno się w zależności od sytuacji znajdować właściwe sposoby zachowania	26	36	28	40
4. Trudno powiedzieć	3	13	7	16

wartości się od niego oczekuje. A takie założenia nie odbiegają zbyt od wartości rzeczywiście przez niego uznawanych.

Do badania wartości uznawanych ograniczają się zwykle badania kwestionariuszowe [1].

Wróćmy do wspomnianych wyżej pytań z dziedziny moralności społecznej. Odpowiadając na pytanie o podporządkowanie postępowania ogólnym zasadom moralnym mieszkańcy Bukowiny dużo częściej niż inni odpowiedzieli się za poglądem, iż "należy mieć wyraźne zasady moralne i nigdy od nich nie odstępować" /40% wobec 23, 28 i 18%/. Z kolei mieszkańcy Studzienic i Mikołajek

1/ O rozróżnieniu wartości uznawanych i odczuwanych - por. S. Ossowski, Z zagadnień psychologii społecznej, Warszawa 1967, s. 13. Najzwięźlej rzecz ujmuje Owidiusz: "Video meliora proboque, deteriora sequor". /Widzę i pochwalam lepsze, idę za gorszym/.

najczęściej prezentują postawę przeciwną, którą można określić jako "sytuacjonizm", a mieszkańcy Ustki są raczej skłonni do zajmowania stanowiska pośredniego.

Drugie pytanie dotyczące dylematu między skutecznością a uczciwością wykazało pewną odrębność opinii mieszkańców Ustki. Częściej nieco niż pozostali przyznali oni pierwszeństwo skuteczności /29% wobec 19,1 i 17%/. Jednakże, jak widać, wszędzie przeważa wyższa ocena tych, którzy kierują się w życiu uczciwością /"nie umiejących zabiegać o swoje, ale sumiennych, pracowitych i idących zawsze prostą drogą"/.

Wypowiadający się o współpracy w Studzienicach najczęściej wybierali wariant drugi - wzajemność, co jak się wydaje najlepiej odpowiada warunkom życia wiejskiego, natomiast w sprawie konfliktu interesów wariant kompromisowy zyskał największe poparcie w Ustce.

Mężczyźni zdecydowanie częściej niż kobiety opowiadają się za skutecznością; w Mikołajkach jest to nieco mniej wyraźne, ale w Ustce 41% mężczyzn a tylko 21% kobiet podało, że cenią tych, którzy "umieją się w życiu urządzić i skutecznie walczyć o swoje sprawy". W Bukowinie - odpowiednio 29 i 11%. W Studzienicach brak związku. Z drugiej strony jednak w Bukowinie kobiety częściej niż mężczyźni opowiadają się za konsekwentnym kierowaniem się własnym interesem, czyli są bardziej egoistyczne.

Odpowiedzi na pozostałe pytania z omawianej grupy płeć nie różnicuje.

Wiek ma duży związek z uznawanymi wartościami społecznymi. Stwierdziliśmy, że młodzież częściej skłonna jest pochwalać

skuteczność, a rzadziej niż starsi opowiada się za nienaruszalnymi zasadami moralnymi; najstarsi nieco częściej niż młodzież i średnia grupa wieku uważają, że należy pomagać innym bezinteresownie. Natomiast w poglądach na sprzeczność interesów między ludźmi wyróżnia się grupa wieku 31 - 50 lat; są oni bardziej egoistyczni niż młodsi z jednej strony i starsi z drugiej strony.

Wykształcenie również jest niebłahym czynnikiem kształtującym opinie. Osoby mało wykształcone prezentują postawę bardziej egoistyczną /tj. przedkładają własny interes nad cudzy/. Dotyczy to wszystkich badanych miejscowości, ale siła związku jest raczej mała. Pytanie na podobny temat - czy cenić raczej skuteczność, czy uczciwość /ową "prostą drogę"/ nie wykazało już takiej jednoznacznej tendencji: w Ustce mniej wykształceni pochwalają skuteczność /duża siła związku statystycznego/, w Mikołajkach i Studzienicach brak związku, a w Bukowinie odwrotnie, właśnie mniej wykształceni nieco częściej pochwalają "nie umiejących zabiegać o swoje, ale sumiennych, pracowitych...". Niżej wykształceni rolnicy z Bukowiny wykazali w ten sposób przywiązanie do wartości cenionych w środowisku wiejskim - sumienności i pracowitości.

W kwestii podporządkowania zachowania zasadom moralnym we wszystkich miejscowościach osoby nisko wykształcone charakteryzują się najmniejszą elastycznością - tzn. najczęściej twierdzą, że "należy mieć wyraźne zasady moralne i nigdy od nich nie odstępować". Należy jednak podkreślić, iż zależność ta jest raczej słaba w Mikołajkach i Bukowinie, a silna w Ustce i Studzienicach.

Wpływ turystyki /tj. kontaktów z turystami i wynajmowania im kwater/ na omawiane wartości społeczne nie jest ani znaczny ani jednolity. Np. tendencja do bardziej egoistycznego rozwiązywania sprzeczności interesów cechuje częściej w Ustce tych, którzy mają małe lub żadne związki z turystami, a w Bukowinie tych, którzy nie wynajmują kwater. W Ustce ponadto ta grupa badanych mniejszą wagę przykłada do wzajemnej pomocy - wolą oni polegać na sobie. Natomiast grupa utrzymująca z turystami najbliższe kontakty deklaruje największą elastyczność w sprawach moralnych. Podobnie jest w Studzienicach. W Mikołajkach nieco inaczej - elastyczność tę wybierają osoby o kontaktach dużych, ale nie zażyłych. W Bukowinie jeszcze inaczej - grupa o najbliższych przyjacielskich kontaktach /czyli podobnie jak w Ustce/, ale także ci, którzy nie mają żadnych związków z turystami, nie są skłonni "wiązać swego postępowania z określonymi z góry zasadami moralnymi".

Dylemat między uczciwością a skutecznością stosunkowo najczęściej w Ustce rozstrzygają na korzyść tej pierwszej osoby o dużym kontakcie z turystami, a w Mikołajkach i Bukowinie przeciwnie - duży kontakt z turystami skłania raczej do preferowania skuteczności. Co ciekawe, nigdzie nie stwierdzono istotnej różnicy pod tym względem między grupami o największym i najmniejszym kontakcie z turystami.

Warto jeszcze dodać, że w Bukowinie wyraźnie najczęściej pochwalają skuteczność ci, którzy wynajmowali kwatery w przeszłości.

Dwa spośród omawianych pytań - o zasady moralne i wzajemną

pomoc - poddawano analizie wielozmiennowej THAID. Miejmy nadzieję, że uzyskane wyniki pozwolą ukazać wewnętrzne związki między włączonymi do analizy zmiennymi, oraz odpowiedzieć na pytanie, które czynniki - demograficzne czy związane z turystyką - najsilniej różnicują zmienną niezależną.

Zwracamy uwagę na to, że z analizy wykluczono respondentów, którzy nie udzielili żadnej odpowiedzi lub odpowiedzieli "nie mam zdania".

1. Poglądy na wzajemną pomoc

Przyjrzyjmy się tym, którzy opowiedzieli się za pomocą bezinteresowną.

USTKA

Ogółem jest ich 40,4%. Odsetek ten rośnie w grupie tych, którzy /a/ deklarują bliskie kontakty z turystami i zarazem /b/ wynajmowali im kwatery w przeszłości - do 71,4%.

MIKOŁAJKI

Ogółem - 39.4%. Największy przyrost /do 67.9%/ obserwujemy wśród tych którzy /a/ wolą pozostawić ilość turystów na niezmienionym poziomie, i jednocześnie /b/ mają ponad 30 lat.

BUKOWINA

Najlepszym predyktorem jest wiek, ale brak jasnego obrazu: związek jest słaby i nieliniowy.

STUDZIENICE

Ogółem opowiada się za bezinteresowną pomocą 30% badanych. Odsetek ten rośnie w grupie tych, którzy /a/ deklarują bliskie kontakty z turystami, a jednocześnie /b/ mają średnie lub wyższe wykształcenie - do 83.3%.

2. Poglądy na zasady moralne

Tym razem przyjrzyjmy się respondentom akceptującym elastyczność zasad moralnych - w zależności od sytuacji.

USTKA

Ogółem 35.7% wyznaje "sytuacjonizm". Natomiast wśród tych, którzy/a/ mają wykształcenie podstawowe i średnie, a zarazem /b/ są młodzi /do 25 lat/ lub w wieku 31-40 lat - odsetek ten wzrasta do 47,6%. Przyrost ten jest jednak stosunkowo nieznaczny.

MIKOŁAJKI

Nie stwierdzono istotnych związków z analizowanymi zmiennymi.

BUKOWINA

Ogółem - 32.9%. W grupie /a/ młodszych /do 40 lat/ respondentów, którzy zarazem /b/ deklarują dalsze lub żadne kontakty z turystami stwierdzamy wzrost akceptacji omawianego poglądu - do 68.8%.

STUDZIENICE

Ogółem - 49,2%. Ten wysoki poziom akceptacji moralności "sytuacyjnej" rośnie wśród /a/ młodzieży /do 30 lat/, która /b/ woli pozostawić ilość turystów na niezmienionym poziomie - do 75.0%.

Podsumowanie

Trudno podsumować uzyskane wyniki. Zależności analizowanych poglądów na wartości społeczne z cechami społeczno-demograficznymi badanych oraz z ich związkami z turystyką są różne w posz-

czególnych miejscowościach i niełatwo poddają się syntetyzującej interpretacji.

Spróbujmy jednak pokazać, które zmienne zdają się być najistotniejsze.

1. Skuteczność vs uczciwość

Najczęściej opowiadano się za skutecznością w Ustce, a spośród jej mieszkańców - osoby nisko wykształcone oraz ci, którzy utrzymują sporadyczne lub żadne kontakty z turystami. Przeciwnie w Bukowinie tam właśnie nisko wykształceni cenią bardziej uczciwość, a wyżej wykształceni i związani towarzysko z turystami - skuteczność. Wszędzie natomiast wybierają skuteczność raczej mężczyźni i młodsi.

2. Współpraca. Czy liczyć tylko na siebie czy pomagać innym bezinteresownie?

W Studzienicach największe poparcie zyskał wariant pośredni, czyli wzajemność. Bezinteresowności sprzyja tam utrzymywanie kontaktów z turystami i wykształcenie.

W Ustce i w Bukowinie słabe związki z turystami /brak kontaktów lub nie wynajmowanie kwater/ wiążą się z tendencją do polegania na sobie.

3. Sprzeczność interesów. Egoizm czy altruizm

Wariant kompromisowy ma najwięcej zwolenników w Ustce. Bardziej egoistyczni są respondenci w wieku największej aktywności zawodowej, czyli 31-50 lat, oraz osoby o niskim wykształceniu. Dotyczy to wszystkich miejscowości.

4. Zasady moralne. Pryncypialność czy elastyczność

Mieszkańcy Bukowiny są najbardziej pryncypialni, podobnie jak starsi i niżej wykształceni we wszystkich miejscowościach. W Ustce i Studzienicach kontakty z turystami sprzyjają częstszemu deklarowaniu elastyczności w sprawach moralnych. W Bukowinie jest raczej odwrotnie - przynajmniej wśród młodzieży.

IX Hierarchia wartości

Preferencje mieszkańców w sprawie podstawowych, wyznaczających kierunek orientacji życiowej, wartości zbadano w następujący sposób: przedstawiono ankietowanym listę dziewięciu opinii na temat tego, co jest w życiu najważniejsze i poproszono o wybranie tych, które są zgodne z ich przekonaniami.

W poniższej tabeli przytoczymy te opinie w pełnym brzmieniu, podając też słowa kluczowe wyrażające skrótowo, o jaką dziedzinę wartości chodzi w każdej opinii.

Tab. 1. Wybory wartości

%

Co jest w życiu najważniejsze	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1	2	3	4	5
Rzeczy:				
Trzeba ciągle polepszać swoją sytuację, dbać o to, aby mieć wszystkie rzeczy ułatwiające człowiekowi życie	50,5	33,8	42,8	50,0
Najbliżsi?				
Poświęcać jak najwięcej czasu najbliższym - wśród nich można znaleźć największą zrozumienie dla siebie	61,6	37,3	38,0	37,0
Uznanie?				
Trzeba starać się zdobyć szacunek i uznanie ludzi	65,2	53,5	56,1	54,0
Praca:				
Poświęcać najwięcej czasu na pracę - ona daje największą satysfakcję i zadowolenie	24,8	34,2	38,0	26,0

1	2	3	4	5
Wiedza: Rozszerzać swoją wiedzę, więcej wiedzieć - pozwala to lepiej poznać i zrozumieć wiele spraw	51,7	36,4	44,4	29,0
Moralność? Zastanawiać się nad tym, co dobre, a co złe - aby iść właściwą drogą	50,5	46,1	51,9	24,0
Inni: Trzeba działać nie tylko dla dobra najbliższych, ale również innych ludzi	57,3	42,5	40,6	28,0
Rozrywka: Rozerwać się, aby uciec dd trosk życia codziennego, bo jest ich przecież niemało	25,7	18,4	27,3	14,0
Religia: Trzeba zwracać uwagę nie tylko na zwykłe, codzienne sprawy, ale również wypełniać swoje obowiązki wobec Boga	29,5	57,0	82,4	45,0

Wypada przypomnieć, że w Ustce, Mikołajkach i Bukowinie badanie przeprowadzono przy użyciu starszej wersji kwestionariusza, który nie ograniczał liczby wybieranych wartości. W Studzienicach, zgodnie z nową wersją, ograniczono ich liczbę do czterech. Fakt ten utrudnia porównanie rozkładów odpowiedzi w Studzienicach z pozostałymi. Porównajmy jednak kolejność częstości wyborów wartości w poszczególnych miejscowościach:

Tab. 2. Kolejność wyborów wartości

Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. uznanie	religia	religia	uznanie
2. najbliżsi	uznanie	uznanie	rzeczy
3. inni	moralność	moralność	religia
4. wiedza	inni	wiedza	najbliżsi
5. rzeczy.	najbliżsi	rzeczy	wiedza
6. moralność	wiedza	inni	inni
7. religia	rzeczy	najbliżsi	praca
8. rozrywka	praca	praca	moralność
9. praca	rozrywka	rozrywka	rozrywka

Skrajne pozycje w tym rankingu przedstawiają się dość klarownie: szacunek i uznanie ludzi jest tym, o co zdaniem respondentów należy przede wszystkim w życiu zabiegać. Religia, wypełnianie obowiązków wobec Boga, należy do spraw najważniejszych, ale nie w Ustce, gdzie wybierano ją wyjątkowo rzadko. Na końcu listy znalazły się praca i rozrywka /zdefiniowana w kwestionariuszu jako forma ucieczki/. W Studzienicach jednak poniżej pracy umieszczono "moralność", która gdzie indziej znalazła się dość wysoko. Oto jeszcze jeden przykład odmiennego traktowania tam problematyki moralnej.

Analiza statystyczna wykazała, iż wartości preferowane przez badanych występują w pewnych wzajemnych powiązaniach. Oznacza to, że jeśli ktoś np. wybrał "wiedzę", to istnieje ponadprzeciętne prawdopodobieństwo, że wybrał również "pracę", a nie wybrał "religii". Zanim przedstawimy szczegółowe rezultaty tej analizy, musimy wyjaśnić, że z kilkoma jedynie wyjątkami przeważały korelacje dodatnie między poszczególnymi wartościami.

Wynika to z tendencji części respondentów do akceptowania wielu wartości jako najważniejszych w życiu. W tej grupie korelacje między wartościami były bardzo wysokie, co zniekształciło ogólny obraz. Skłoniło to nas do przyjęcia następujących - z konieczności arbitralnych - kryteriów oceny, czy interesujący nas związek zachodzi, czy nie.

Tak więc uznaliśmy, że związek między wartościami stwierdzamy dopiero na poziomie istotności 0,01 /przy czym współczynnik siły związku V Cramera przekraczał 0,19/.

Okazuje się, że <u>w Ustce</u> istnieją dwa odrębne zespoły powiązanych ze sobą wartości, co można przedstawić w formie graficznej:

1. rozrywka
   rzeczy

2. praca
   wiedza | inni
   moralność

Pomiędzy nimi sytuuje się <u>religia</u>, powiązana z jednym i drugim zespołem /z wyjątkiem "rzeczy" i "wiedzy"/.

Obraz związków między wartościami <u>w Mikołajkach</u> jest mniej jasny i chcąc uchwycić sprawy najistotniejsze, musimy zdecydować się na pewne uproszczenia:

1. rzeczy
   najbliżsi

2. wiedza
   praca
   moralność

3. religia

W Bukowinie natomiast zwraca uwagę częste współwystępowanie "rozrywki" z innymi wartościami /co należy przypisać wspomnianej tendencji do akceptowania jednocześnie wielu wartości/ oraz zaznaczająca się /mimo dość powszechnej akceptacji/ rozłączność religii z "rzeczami", "pracą", "wiedzą" i "innymi".

1. religia — 2. rzeczy
praca
wiedza
inni

Ponadto warto odnotować bardzo silny związek między "moralnością" i "szacunkiem".

W Studzienicach jest nieco inaczej: nie stwierdzono istotnych dodatnich związków korelacyjnych pomiędzy wartościami /nawet między "pracą" a "wiedzą" - powiązanymi wszędzie indziej/, natomiast dało się wyodrębnić kilka zespołów wartości sprzężonych ujemnie /wybór jednej sprzyja odrzuceniu drugiej/. Oto one:

rzeczy	- moralność	/współczynnik korelacji - 0,30/
szacunek	- rozrywka	
	- bliscy	
	- religia	
inni	- bliscy	
	- religia	/współczynnik korelacji - 0,18/

Analiza korelacji wyborów wartości ze zmiennymi społeczno-demograficznymi zwykle prowadzi do dość oczywistego wniosku o zróżnicowaniu orientacji wartościujących ze względu na wiek i poziom wykształcenia. W naszym przypadku jest podobnie, choć

nie dotyczy to wszystkich wartości w równym stopniu. Oto np. wiek wpływa na częstość wyborów "pracy" /z wyjątkiem Bukowiny/ i "religii": im starsi respondenci tym częstsza akceptacja odpowiadających tym wartościom opinii. Ponadto w Bukowinie /ale tym tam/ stwierdzono, że młodzi częściej wybierają "wiedzę" i "rozrywkę", a "moralność" przeciwnie - starsi. Tylko w Studzienicach z kolei stwierdzono, że młodzi /do lat 30/ częściej niż starsi wybierają "innych".

Tak więc pod względem orientacji na wartości różnice międzypokoleniowe najsilniej zaznaczyły się w Bukowinie.

Wykształcenie, ma nieco większą moc różnicującą- zwłaszcza w Mikołajkach. Bardziej wykształceni respondenci w tej miejscowości częściej wybierają następujące wartości: "rzeczy", "uznanie", "wiedza", "moralność", "rozrywka", a w przypadku "religii" stwierdzono zależność odwrotną.

Również w pozostałych miejscowościach wykształceni opowiadają się częściej za "wiedzą" /aczkolwiek w Bukowinie zależność nie jest tak wyraźna/ oraz rzadziej - za "religią". W Bukowinie, podobnie jak w Mikołajkach, im kto jest bardziej wykształcony, tym częściej wybiera "rozrywkę".

Osobno należy odnotować, że w Ustce i w Studzienicach najwięcej przywiązują wagi do "najbliższych" osoby z wykształceniem zawodowym, podczas gdy legitymujący się wykształceniem podstawowym, średnim i wyższym nie różnią się pod tym względem.

Powstaje pytanie czy kontakty z turystami mają wpływ na preferencje w zakresie wyboru wartości. Stwierdziliśmy, że częstość wyborów takich wartości jak "najbliżsi", "praca", "wiedza",

"religia" pozostaje w związku z typem i intensywnością kontaktów z turystami. W każdej miejscowości ci, którzy deklarują posiadanie wśród turystów bliskich znajomych lub przyjaciół, stosunkowo rzadziej niż inni wymieniają jako wartość "najbliższych", przy czym tendencja ta najsilniej zarysowała się w Ustce. Można sądzić, że są to ludzie, o szerszych, bardziej wielostronnych kontaktach społecznych, czyli nie zamknięci w kręgu rodzinnym /bo taki sens kryje hasło "najbliżsi"/. Pracę i wiedzę w Ustce ceni się tym częściej im silniejsze kontakty z turystami. W Mikołajkach trudno mówić o tak wyraźnym związku - istnieje on, jednakże niższy poziom istotności statystycznej nie pozwala na wyciąganie wniosków z dostateczną pewnością. W Bukowinie natomiast pracę cenią raczej ci, których kontakty z turystami są jedynie formalne lub ich w ogóle brak, a w przypadku "wiedzy" kierunek zależności jest podobny jak w Ustce, z tym, że wyraźnie odbiegają od reszty osoby o najsłabszym, ograniczonym do obserwacji, kontakcie. W Studzienicach częstość wyboru "wiedzy" i "pracy" nie wiąże się z typem kontaktu, natomiast "moralności" - tak. Kontakt z turystami różnicuje również częstość wyborów "religii" - znów mieszkańcy Bukowiny wykazują pod tym względem swą odrębność. Sprawy religijne uważają za najważniejsze ci spośród nich, którzy są najmniej związani z turystami, a w Ustce i Mikołajkach: utrzymujący z turystami kontakty bliskie, ale nie zażyłe /tj. pkt 2 na skali kontaktu/. W Studzienicach nie stwierdzono związku.

Podsumowując: najlepiej obserwować "efekt modernizujący" skalę wartości pod wpływem kontaktów z turystami w Bukowinie,

wsi, której mieszkańcy od lat goszczą u siebie turystów, ale zachowali jeszcze niektóre cechy społeczności tradycyjnej i rolniczej. Częściej niż mieszkańcy pozostałych miejscowości cenią oni wartość pracy i religii, ale - trzeba to wyraźnie podkreślić - przewagę tę zawdzięcza Bukowina tym, którzy nie utrzymują bliższych kontaktów z turystami. W Bukowinie również różnice pokoleniowe najsilniej wpływają na hierarchię wartości, młodzież tamtejsza częściej opowiada się za wiedzą i rozrywką niż starsi, a rzadziej wybiera religię i moralność. Jest to być może zapowiedź większych zmian w ciągu najbliższych lat.

W Studzienicach, gdzie przyjeżdża najmniej turystów, kontakt z przyjezdnymi ma stosunkowo najsłabszą moc różnicującą wybory wartości: ogranicza się jedynie do "najbliższych" /jak wszędzie - mały kontakt sprzyja wyborowi tej wartości/ oraz "moralności" /wiąże się z tym wyborem duży kontakt/. Tego ostatniego związku nie stwierdzono w pozostałych miejscowościach.

Pamiętając o tym, że w Studzienicach "moralność" wybierano wyraźnie rzadziej niż gdzie indziej, oraz o tym, że ruch turystyczny w rejonie Studzienic jest najsłabszy, możemy zaryzykować hipotezę: obecność turystów w środowisku życiowym, a w Studzienicach bezpośredni z nimi kontakt, jest czynnikiem, który pobudza lub uświadamia potrzebę refleksji etycznej /"zastanawiania się nad tym, co dobre a co złe, aby iść właściwą drogą"/.

Opinie o pracy

Jak pamiętamy, na skali wartości podstawowych praca znalazła się we wszystkich badanych miejscowościach wśród wartoś-

ci najmniej cenionych. Powtórzmy, że wymieniali ją stosunkowo najczęściej starsi respondenci /w Ustce, Mikołajkach i Studzienicach/, oraz - w Ustce i Mikołajkach ci, którzy deklarują bliskie kontakty z turystami, a w Bukowinie przeciwnie - ci o najsłabszych związkach z przyjezdnymi.

Ponieważ praca jest wartością co najmniej o dwu sensach, poproszono respondentów, by rozstrzygnęli, czy jest dla nich źródłem satysfakcji, czy też służy po prostu zarabianiu na życie. Przypuszczaliśmy, że z jednej strony wpływ warunków pracy /miasto - wieś/, a z drugiej przemiany na rynku pracy i kontakty społeczne spowodowane rozwojem turystyki mogą interesująco zróżnicować opinie o pracy. Uzyskano następujące rozkłady odpowiedzi:

Tab. 3. Opinie o pracy

Czym jest praca?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. Przede wszystkim źródłem satysfakcji i zadowolenia z życia	44	45	38	26
2. Pracuje się po to, aby zarobić na życie	43	53	48	69
3. Brak zdania	13	2	14	5

Przy pierwszym spojrzeniu na powyższe wyniki uderza znaczna liczba niezdecydowanych w Ustce i Mikołajkach oraz wyraźna w Studzienicach preferencja dla pracy pojmowanej instrumentalnie.

Warto też zwrócić uwagę czytelnika na to, że w Bukowinie i Studzienicach /czyli na wsi/ tych, którzy wskazali pracę ja-

ko wartość jest tyle samo, co tych, którzy widzą w pracy źródło satysfakcji. W Ustce i Mikołajkach tych pierwszych jest więcej.

Wyniki analizy THAID przedstawiamy koncentrując się na czynnikach sprzyjających /towarzyszących/ rosnącej akceptacji poglądu, że praca jest źródłem satysfakcji.

USTKA

praca jest źródłem satysfakcji

ogółem 49,4% → wykształcenie średnie i wyższe 61,5% → ilość turystów bez zmian i zwiększyć 69,6% → kontakt duży 77,4%

Co należy rozumieć następująco: rozumienie pracy jako źródło satysfakcji wzrasta w grupie tych, którzy utrzymują bliskie kontakty z turystami i uważają, że ilość turystów należy pozostawić bez zmian lub zwiększyć oraz mają wykształcenie średnie lub wyższe - od 49,4% /cała populacja/ do 77,4%.

MIKOŁAJKI

ogółem 44,9% → kontakt największy i rzeczowy 51,2% → postawa wobec turystów: zadowoleni 63,5% → wiek do 30 lat 71,1%

BUKOWINA

ogółem 48,1% → wykształcenie zawodowe i wyższe 59,5% → postawa wobec turystów skrajne: zadowoleni i niezadowoleni 72,0%

STUDZIENICE

ogółem 27,9% $\frac{\text{wykształcenie}}{\text{średnie i wyższe}}$ 54,5% $\frac{\text{płeć}}{\text{kobiety}}$ 77,8%

Uwaga: z analizy wykluczono tych, którzy nie mieli sprecyzowanej opinii.

Największy przyrost stwierdzono w Studzienicach, oznacza to, że tam zmienne wyjaśniające /w tym przypadku wykształcenie, a w grupie wykształconych płeć/ mają największą moc różnicującą. Wykształcenie najlepiej wyjaśnia wybór omawianej opinii również w Ustce i Bukowinie. W Mikołajkach najlepszym predyktorem jest kontakt z turystami. Zmienna ta interweniuje także w Ustce, ale pośrednio. Wydaje się, że większy związek z opiniami o pracy mają postawy wobec turystów i ruchu turystycznego niż kontakt z turystami czy wynajmowanie im pokoi /ta ostatnia zmienna była oczywiście uwzględniona, lecz ani razu nie okazała się istotna/.

Na koniec jeszcze informacja o tym, co sprzyja postrzeganiu pracy jako źródła utrzymania /a nie - zadowolenia/. Otóż w Ustce i Bukowinie przychylają się częściej do tej opinii <u>nisko wykształceni młodzi</u>.

X. Postawa wobec kulturowego dziedzictwa

Przejawy tradycyjnej kultury ludowej stanowią jeden ze znaczących walorów turystycznych. Poszczególne jej elementy mają jednak niejednakowe znaczenie. Wiedza i wierzenia ludowe są przede wszystkim przedmiotem zainteresowania specjalistów. Literatura ludowa może również być wykorzystywana w turystyce tylko w pewnym zakresie jako element wzbogacający wiedzę o danym regionie. Łatwo czytelne jest natomiast dla turystów budownictwo świeckie i sakralne oraz takie dziedziny sztuki ludowej jak: rzeźbiarstwo, malarstwo, ceramika, tkactwo, hafciarstwo, koronkarstwo, wycinankarstwo, zdobnictwo przedmiotów, a także różne rodzaje obrzędów i imprez, które z racji swej widowiskowości stanowią atrakcję turystyczną.

Wiadomo skądinąd, że turystyka i tradycyjna kultura ludowa oddziałują na siebie wzajemnie. Bogata i żywa kultura ludowa przyciąga turystów, zwiększa ich zainteresowanie odwiedzanym regionem i odwrotnie turystyka często staje się czynnikiem stymulującym podtrzymywanie przejawów kultury ludowej, pielęgnowanie tego, co w niej oryginalne i ciekawe dla turystów. Ale niestety, czasami turystyka prowadzi też do znacznego skomercjalizowania kultury ludowej. Masowa produkcja pamiątek, zrutynizowane występy zespołów ludowych, czy inne formy sprzedaży wytworów tej kultury, wpływają negatywnie na kształt samej kultury i na ludzi, którzy ją tworzą.

Obok tych wyraźnych, łatwo dostrzegalnych związków często w wyniku rozwoju turystyki, w odwiedzanej społeczności lokalnej ma miejsce zjawisko zachodzące w sposób nieuświadomiony i jest to proces rozbudzenia zainteresowań własną kulturą i refleksji nad nią. W środowisku odwiedzanym rodzą się pytania i wnioski typu uniwersalnego. Pojawiają się problemy z identyfikacją,

pytania z czym można i warto się utożsamiać, co stanowi o wartości własnej kultury, tak atrakcyjnej dla innych /turystów/.

Refleksje tego typu często prowadzą do zjawiska rekulturacji - czyli dążenia do powrotu lub odrodzenia kultury rodzimej, częściowo zapomnianej lub porzuconej. Proces taki stanowi jeden z korzystnych skutków oddziaływania turystyki na kulturę społeczności lokalnych.

Wykrycie tych prawidłowości prowadzących pod wpływem turystyki bądź do rozwoju niepożądanego skomercjalizowania kultury bądź pożądanej rekulturacji wydaje się być jednym z ważniejszych zadań badań społecznych w turystyce.

Odpowiedź na pytanie, od czego zależy kierunek przemian w tym względzie - od turystyki, jej "jakości" lub "ilości" czy bardziej od typu kultury lokalnej, stopnia jej tradycyjności - może stanowić klucz do znalezienia sposobu stymulowania rozwoju turystyki w kierunkach społecznie pożytecznych, które pozwalałyby społecznościom lokalnym nie zatracać swej odrębności, niezależności i tożsamości kulturowej.

W prezentowanych badaniach szczególny nacisk został położony m.in. na uzyskanie obrazu wzajemnych związków między turystyką, a tradycyjną obyczajowością regionów odwiedzanych przez turystów. Przejawy tradycyjnej kultury materialnej /budownictwo, sztuka ludowa itp./, w powiązaniu z turystyką będą zapewne przedmiotem dokładniejszych studiów przy okazji badań pogłębionych.

Zadano respondentom następujące pytania: "W dzisiejszych czasach zaniknęło lub zanika wiele obyczajów, które istniały dawniej wśród mieszkańców tego regionu, czy są wśród tych obyczajów takie, które chciałby Pan/Pani zachować lub przywrócić do życia?".

Blisko 3/4 respondentów w Ustce i ponad połowa w Mikołajkach nie zna obyczajów regionu, w którym zamieszkuje /Tab.1/. Stosunkowo niewielki jest tam procent osób, które chciałyby kultywować dawne obyczaje /9,3% w Ustce, 25,4% w Mikołajkach/. W Studzienicach takich osób jest blisko 45%, a w Bukowinie blisko 80%. Jednocześnie 6,8% bukowińskich górali udzieliło odpowiedzi, której nie było w kafeterii twierdząc, że dawne obyczaje nie zanikają. W Studzienichach również padły takie odpowiedzi /2,5%/. Zastanawiająco duży odsetek respondentów ze Studzienic, w porównaniu z innymi miejscowościami odpowiedziało, że nie chce kultywować dawnych obyczajów /16,4%/ lub nie była w tym względzie jednoznacznie zdecydowana /odpowiedź - "trudno powiedzieć" - 39%/. Należałoby zastanowić się nad przyczynami takich właśnie deklaracji. Można przypuszczać, że w tym konkretnym przypadku, gdzie mamy do czynienia z obyczajowością kaszubską dochodzi do głosu pewne historycznie uwarunkowane poczucie niższości własnej kultury w stosunku do kultur innych grup etnicznych. Zunifikowanie kultury kaszubskiej może być w odczuciu niektórych przedstawicieli tej społeczności, możliwością awansu do grupy o kulturze ponadlokalnej - bez "obciążeń" własnego kulturowego dziedzictwa.

W pozostałych miejscowościach odpowiedzi negatywnych na zadane pytanie była znikoma ilość.

Ze zmiennych społeczno-demograficznych i bezpośrednio związanych z turystyką /kontakt z turystami, postawy wobec turystów i ruchu turystycznego/, jedynie zmienna dotycząca postaw wobec natężenia ruchu turystycznego koreluje w Ustce z omawianym tu pytaniem. Chęć zachowania dawnych obyczajów łączy się z poglądem o konieczności ograniczenia ruchu turystycznego.

Tab. 1. Stosunek do tradycji lokalnej

%

W dzisiejszych czasach zaniknęło lub zanika wiele obyczajów, które istniały dawniej wśród mieszkańców tego regionu. Czy są wśród tych obyczajów takie, które chciał/a/by Pan/i/ zachować lub przywrócić do życia?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
tak	9,3	25,4	78,9	43,4
nie	3,3	2,6	4,7	16,4
trudno powiedzieć	13,1	18,4	5,3	39,0
nie znam obyczajów tego regionu	74,3	53,5	4,2	3,8
nie zanikają obyczaje tego regionu	-	-	6,8	2,5

Pytano respondentów o przyczyny, dla których chcialiby , aby te dawne obyczaje zachować lub przywrócić, proponując do wyboru szereg odpowiedzi. Osoby badane mogły wybierać dowolną ich ilość /Tab. 2./.

Tab. 2. Przyczyny istotne dla podtrzymania lokalnej tradycji

%

Dlaczego chciał/a/by Pan/i/ zachować lub przywrócić do życia dawne obyczaje?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
żeby żyć zgodnie z dawnymi zwyczajami - tak jak moi przedkowie	1,9	3,1	26,6	29,6
tradycyjne obyczaje wytwarzają poczucie wspólnoty	6,1	10,5	37,8	34,6
cenię dawne zwyczaje ze względu na ich piękno	3,[illegible]	10,5	45,2	32,7
są one dobrą okazją do rozrywki i zabawy	2,3	11,0	21,3	35,2
interesują się nimi turyści	1,4	7,0	19,1	23,3
są jeszcze inne powody	0,5	4,4	11,2	-

W Ustce najczęściej twierdzono, że tradycyjne obyczaje wytwarzają poczucie wspólnoty, w Mikołajkach i Studzienicach, że są dobrą okazją do rozrywki i zabawy, w Bukowinie, że ceni się dawne zwyczaje ze względu na ich piękno. Zainteresowanie turystów dawnymi zwyczajami, wśród innych powodów, dla których warto je zachować, w Ustce, Bukowinie i Studzienicach wymieniano najrzadziej, w Mikołajkach tylko jedna odpowiedź pojawiała się rzadziej.

Warto jednak zaznaczyć, że mieszkańcy Bukowiny i Studzienic, którzy najwyraźniej odczuwają swą odrębność, są jednocześnie świadomi, że ich kultura stanowi przedmiot zainteresowania - blisko 20% mieszkańców Bukowiny i blisko 24% Studzienic sądzi, że dlatego właśnie należy ją podtrzymywać. W Mikołajkach 7% mieszkańców uważa, że warto utrzymywać dawne obyczaje ze względu na turystów. W Ustce niecałe 10% mieszkańców chce w ogóle utrzymywać dawne obyczaje, a jedynie trzy osoby jako powód podają zainteresowanie nimi turystów.

Ponieważ badania we wsiach gminy Studzienice przeprowadzane były w 1986 roku jako uzupełnienie badań podstawowych z 1984 roku zespół badawczy miał możliwość wzbogacić zestaw pytań dotyczących kultury regionu o nowe zagadnienia. Wobec tego poniższe wyniki będą dotyczyły jedynie tego obszaru badawczego, bez porównywania ich z pozostałymi miejscowościami.

Rozszerzenie problematyki badawczej w zakresie zagadnień dotyczących stosunku do własnej tradycji lokalnej jest głęboko uzasadnione, szczególnie właśnie dla terenu kaszubskiego. Wyraźna odrębność kulturowa i językowa tego obszaru może wywołać odmienne niż w pozostałych wypadkach skutki kontaktu kulturowego z turystami co wymaga dokładniejszych studiów.

Respondentom ze Studzienic zadano dodatkowo dwa pytania. Pierwsze - "Czy zna Pan/i/ język kaszubski?" /Tab. 3/. Odpowiedzi wskazują wyraźnie, że prawie 3/4 respondentów mówi w tym języku, a o 10% więcej rozumie go, znacznie mniej respondentów umie czytać i pisać w tym języku.

Tab. 3. Znajomość języka kaszubskiego

Czy zna Pan/i/ język kaszubski	Tak %	Nie %
1. rozumiem język mówiony	83,0	3,1
2. mówię po kaszubsku	73,6	13,8
3. umiem czytać po kaszubsku	29,6	53,0
4. umiem pisać po kaszubsku	17,6	69,2

Jedynym związkiem istotnym statystycznie w przypadku zmiennej dotyczącej umiejętności pisania w języku kaszubskim jest korelacja ze zmienną dotyczącą związków z turystami i tak umiejący pisać po kaszubsku częściej przyznają się do bliższych kontaktów z turystami /"wśród turystów mam bliskich znajomych, często gawędzę z turystami".

W przypadku umiejętności mówienia po kaszubsku stwierdzono związek jedynie ze zmiennymi z grupy społeczno-demograficznej - płcią i wykształceniem. Mężczyźni częściej deklarują umiejętność mówienia w tym języku i częściej posiadający wykształcenie podstawowe. Nie mówią po kaszubsku najczęściej respondenci z wykształceniem średnim i wyższym. Prawdopodobnie są to osoby pochodzące spoza badanego regionu.

Drugim pytaniem zadanym dodatkowo w Studzienicach było pytanie: "Czy czuje się Pan/i/ związany z kaszubskimi: zwyczajami, sposobami przyrządzania potraw, muzyką i literaturą?", z możliwością wyboru jednej z trzech odpowiedzi /Tab. 4/.

Respondenci najsilniej związani są z kaszubskimi zwyczajami i kaszubską muzyką /odpowiedź - "tak, bardzo"/, a najsłabiej z kaszubską literaturą, co wynika także ze stwierdzonej właśnie słabej znajomości czytania i pisania w tym języku.

Tab. 4. Związki z kaszubskimi zwyczajami, kuchnią, muzyką i literaturą

Czy czuje się Pan/i/ związany z:	Tak, bardzo	Tak, w pewnym stopniu	Nie
1. kaszubskimi zwyczajami	48,4	35,2	16,4
2. kaszubskimi sposobami przyrządzania potraw	34,0	32,7	33,3
3. kaszubską muzyką	40,3	22,0	37,7
4. kaszubską literaturą	19,7	21,0	59,3

Przedstawione w tab. 4 pytania skorelowano ze zmiennymi społeczno-demograficznymi i zmiennymi "turystycznymi" - dotyczącymi jakości związków z turystami i faktu wynajmowania kwater dla turystów.

W przypadku pytania: "Czy czuje się Pan/i/ związany ze zwyczajami kaszubskimi, stwierdzono związek istotny statystycznie ze zmienną "turystyczną" - "Czy w Pana/i/ domu udostępniało się turystom miejsca na noclegi?". Zaobserwowano następującą prawidłowość - wynajmujący pokoje w przeszłości najczęściej czują się bardzo związani ze zwyczajami kaszubskimi /60% wynajmujących/. Wśród nie czujących związku z kaszubskimi zwyczajami częściej

znajdują się nie wynajmujący - 72% nie czujących związku, to nie wynajmujący kwater w przeszłości, na 61% nie wynajmujących w ogóle.

Drugim istotnym związkiem dla wcześniej przedstawionej zmiennej jest jej korelacja z jedną ze zmiennych społeczno-demograficznych, a mianowicie z wykształceniem.

I tak, najczęściej na pytanie, czy czują się przywiązani do kaszubskich zwyczajów, odpowiedzi "tak, bardzo" udzielają respondenci z wykształceniem zawodowym /60,4%/, a najrzadziej z wykształceniem średnim i wyższym /25%/. Ci ostatni najczęściej wybierają odpowiedź "w pewnym stopniu" /blisko 60% z tej grupy wykształcenia/. Taki rozkład odpowiedzi sugeruje, że ludzie z wykształceniem średnim i wyższym mają specyficzny stosunek do spraw własnej tradycji. Z racji swego wykształcenia mogą odczuwać związek z ponad lokalną tradycją kulturową, ale jednocześnie są świadomi swoich etnicznych korzeni, stąd częstość odpowiedzi pośrednich między wyraźnym "tak" i wyraźnym "nie".

Korelacje zmiennej dotyczącej stosunku do tradycyjnej kuchni kaszubskiej wykazały istotne związki ze zmiennymi z grupy "turystycznej", dotyczącej faktu wynajmowania turystom kwater w przeszłości, oraz ze zmiennymi z grupy społeczno-demograficznych, a mianowicie z wiekiem i wykształceniem respondentów.

W pierwszym przypadku respondenci,którzy wynajmowali kwatery turystom, częściej deklarują bardzo duże przywiązanie do kuchni kaszubskiej /blisko 42,7%/. Odwrotnie jest z niewynajmującymi, liczba odpowiedzi od "nie" do "tak, bardzo" zmniejsza się dwa razy. Odpowiedź "nie" wybiera blisko 3 razy więcej niewynajmujących niż wynajmujących, przy liczebności tej grupy większej od wynajmujących 1,5 raza.

Korelacja ze zmienną wieku wykazała, że z wiekiem rośnie przywiązanie do tradycyjnej kuchni kaszubskiej, grupa respondentów powyżej 50 lat najczęściej deklarowała bardzo duże przywiązanie do niej /blisko 55%/, grupa w wieku 30-50 lat jest najczęściej przywiązana do kuchni kaszubskiej "W pewnym stopniu /42,5%/, a w grupie do 30 lat połowa respondentów nie jest w ogóle do niej przywiązana.

Odwrotną prawidłowość wykazała korelacja powyższej zmiennej z wykształceniem respondentów. Mianowicie, wraz z wykształceniem maleje przywiązanie do kuchni kaszubskiej. Respondenci z wykształceniem podstawowym dwa i pół raza częściej niż "nie" wybierają odpowiedź "tak, bardzo" /blisko 41%/.

Dosyć silne związki badanej społeczności z kaszubską muzyką korelują jedynie ze zmiennymi społeczno-demograficznymi, a mianowicie z płcią, wiekiem i wykształceniem.

Mężczyźni /blisko 45%/, osoby powyżej 50 lat /blisko 65%/ oraz osoby z wykształceniem zawodowym /blisko 50%/, czują się bardzo związane z kaszubską muzyką.

W grupie respondentów z wykształceniem średnim i wyższym widać wyraźną tendencję do zaniku przywiązania do kaszubskiej muzyki. W grupie respondentów z wykształceniem podstawowym zanotowano najwięcej odpowiedzi zdecydowanych - "tak, bardzo" /42%/ i "nie" /41%/.

Szczegółowy opis przejawów tradycyjnej kultury regionalnej wszystkich miejscowości mamy nadzieję uzyskać przy okazji badań pogłębionych.

Podsumowanie

1. Przejawy tradycyjnej kultury zależą od typu miejscowości - najwyższe są na terenach wiejskich, z ludnością zasiedziałą, gdzie zanotowano najmniej odpowiedzi o nieznajomości obyczajów własnego regionu.
2. Najsilniejsze związki z kulturą własnego regionu zanotowano wśród ludzi starszych, z wykształceniem podstawowym, bądź zawodowym. Ludzie młodzi natomiast, bardziej podatni, jak się przypuszcza na proces przemian, słabiej odczuwają te związki.
3. Mieszkańcy badanych miejscowości wśród powodów, dla których warto pielęgnować dawne obyczaje, stosunkowo rzadko wymieniają zainteresowanie nimi turystów. Największy odsetek takich odpowiedzi zanotowano w miejscowościach o żywych tradycjach kutlurowych.
4. Wynajmujący pokoje turystom w przeszłości są silniej związani z tradycyjną kulturą lokalną niż niewynajmujący. Trudno w tej chwili ustalić czy związek ten jest przypadkowy, czy nie.
5. W jednej z badanych miejscowości /w Ustce/ o znacznym natężeniu ruchu turystycznego, chęć zachowania dawnych obyczajów łączy się z poglądem o konieczności ograniczenia ruchu turystycznego. Ta nieuświadomiona "tęsknota" do powrotu w tej miejscowości stanu "przedturystycznego", może świadczyć o przekroczeniu na tym terenie granic społecznej akceptacji, dla rozwoju turystyki.
6. Dla społeczności lokalnych z historycznie uwarunkowanym "kompleksem niższości" odczuwanym w stosunku do innych grup etnicznych /Studzienice/, turystyka może być z jednej strony

szansą dowartościowania ich kultury lokalnej, ale z drugiej strony niesie ze sobą niebezpieczeństwo utracenia przez nie własnej tożsamości kulturowej poprzez asymilację postępującą w kierunku kultury ponadlokalnej z jednoczesnym odcięciem się od własnego kulturowego dziedzictwa.

XI. Model rodziny

Trudno mówić o przemianach obyczajów i kultury życia codziennego nie wspominając o rodzinie. Model rodziny /dominujący pogląd na to, jaka powinna być jej struktura, jakie obowiązki przypadają małżonkom, jakie jest jej miejsce w otoczeniu społecznym/ jest częstym przedmiotem badań stylu życia. W rodzinie oddziaływania makrostrukturalnych przemian społecznych spotykają się z tradycją, której przecież jest rodzina ważnym przekaźnikiem.

Przyjęto w naszych badaniach - jak w wielu innych - dwa przeciwstawne modele rodziny: nowoczesny i tradycyjny. Wskaźnikiem tego, za którym z nich opowiadają się respondenci, miał być wybór po jednym z kilku zdań opisujących życie rodziny:

a/ młodzi po ślubie "startują od zera" i razem się dorabiają - czy raczej powinni zapewnić sobie byt materialny przedtem,

b/ mąż i żona oboje pracują i razem zajmują się domem i dziećmi - czy raczej mąż powinien pracować, troskę o dom pozostawiając żonie,

c/ mąż i żona mogą mieć odrębnych znajomych, czy wyłącznie wspólnych,

d/ życie rodzinne zajmuje tylko część wolnego czasu, czy też cały wolny czas powinien upływać w ramach rodziny,

e/ rodzina może przeznaczyć część wydatków na cele nie związane z potrzebami gospodarstwa domowego /podróże, drogie ubrania i inne "luksusy"/, czy jest to wykluczone.

Przedstawiamy poniżej w odsetkach częstość akceptacji pierwszych zdań z każdej pary, czyli tych, które miały odpowiadać modelowi nowoczesnego, albo "miejskiemu".

Tab. 1. Akceptacja nowoczesnego modelu rodziny

%

Element modelu rodziny	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. Małżeństwo startuje od zera i wspólnie się dorabia	66	80	77	72
2. Oboje pracują zawodowo i wspólnie zajmują się domem i wychowaniem dzieci	50	49	42	37
3. Oprócz wspólnych, mąż i żona mają też odrębnych znajomych	48	41	26	34
4. Życie rodzinne zajmuje tylko część wolnego czasu, członkowie rodziny poświęcają sporo czasu na swoje własne przyjemności	17	14	6	16
5. Pieniądze często są wydawane na cele nie związane z domem /np.wycieczki, podróże, elegantsze ubranie/	43	10	13	18

Jak widać, wspólne dorabianie się akceptowano prawie powszechnie, ale najrzadziej w najbardziej zurbanizowanej Ustce. Realia ekonomiczne w Polsce nie pozwalają młodym czekać na ślub kilkanaście lat aż zdobędą podstawy materialne do założenia rodziny, a model normatywny nie może być skrajnie nierealistyczny toteż pierwszą parę zdań należy uznać za niewskaźnikową.

Ostatnia para pytań dotyczy tego, czy rodzina jest pojmowana jako podmiot czystej konsumpcji, czy też coś w co należy inwestować. W tradycyjnym, wiejskim i rzemieślniczym modelu, rodzina i praca, dom i warsztat pracy niemal utożsamiają się. Otrzymane wyniki są zgodne z oczekiwaniami: miejski tryb życia w Ustce znalazł tam odzwierciedlenie w wybitnie bardziej konsumpcyjnym rozumieniu rodziny niż w pozostałych miejscowościach.

Czwarta para pytań przyniosła odpowiedzi w zasadzie wszędzie podobne, bez względu na miejscowość dominuje przekonanie, że czas wolny jest czasem w rodzinie i dla rodziny.

Zajmijmy się dokładniej problemem pracy obojga małżonków i życia towarzyskiego. Zgoda na to, by oboje pracowali i oboje zajmowali się domem maleje od Ustki do Studzienic, czyli w kierunku miasto-wieś. Podobnie akceptacja odrębnego życia towarzyskiego małżonków z tym, że pod tym względem najbardziej rygorystyczni są mieszkańcy Bukowiny.

Charakterystyka osób, które prezentują "nowocześniejsze" warianty odpowiedzi przedstawia się następująco:

Oboje pracują

USTKA

ogółem 51,9% ilość turystów ograniczyć 65,0% wynajmowanie ani obecnie ani dawniej 80%

MIKOŁAJKI

ogółem 48,3% wiek do lat 40 61,9% kontakt pośrednie typy kontaktu 72,7% płeć mężczyźni 81,5

BUKOWINA

ogółem 44,1% wiek do 25 i 30-40 lat 53,1% wykształcenie średnie 65%

STUDZIENICE

ogółem 36% płeć kobiety 47,0% wykształcenie ponadpodstawowe 64,5% skrajne opinie o obecności turystów 84%

Oboje małżonkowie mogą mieć odrębnych znajomych

USTKA

ogółem	48,4%	wykształcenie średnie i wyższe	60,3%	ilość turystów pozostawić bez zmian	79,3%

MIKOŁAJKI

ogółem	41,2%	wiek do 40 lat	52,6%	postawa wobec tur. niezadowoloni	65,9%	wynajmowanie dawniej albo wcale	72,7

BUKOWINA

ogółem	27,5%	wykształcenie średnie i wyższe	55,9%	wiek 25-40 lat	90,9%

STUDZIENICE

ogółem	34,6%	wykształcenie ponadpodstawowe	48,1%	kontakt duży i średni	60,4%	wykształcenie średnie i wyższe	85%

Podsumowanie

1. Porównanie odpowiedzi uzyskanych w poszczególnych miejscowościach prowadzi do potwierdzenia przypuszczenia, że typ środowiska zamieszkania /miasto-wieś/ w dużym stopniu kształtuje preferowany model rodziny.

2. Pogląd, że małżonkowie oboje powinni pracować i wspólnie zajmować się domem wypowiadają częściej młodzi /Mikołajki i Bukowina/, kobiety o wykształceniu ponadpodstawowym /Studzienice/, oraz - w Ustce - osoby nie wynajmujące kwater i wyrażające chęć ograniczenia liczby turystów.

3. Pogląd, że małżonkowie mają prawo do odrębnego życia towarzyskiego wiąże się z wykształceniem /z wyjątkiem Mikołajek/, wiekiem /w Mikołajkach i Bukowinie sądzą tak respondenci w wieku do 40 lat/, a tylko w Studzienicach - i to pośrednio - z bliskimi kontaktami z turystami.

4. Tak więc turystyka nie ma wpływu na deklarowany przez respondentów model rodziny, pozostając daleko w tyle pod tym względem za cechami miejsca zamieszkania, wiekiem i wykształceniem.

XII. Tolerancja i rygoryzm

W miejscowościach turystycznych sezonowo lub przez cały rok obok stałych mieszkańców turyści stanowią rodzaj "drugiego społeczeństwa". Zbiorowość turystów jest heterogeniczna. Stali mieszkańcy stykają się przez obserwację, kontakty osobiste /lub związane z obsługą/ z przedstawicielami różnych zawodów, ludźmi o różnym wykształceniu, statusie społecznym, a pochodzącymi z innego środowiska. Mają do czynienia z różnorodnością postaw, stylów życia, kultur - które łączy jednak niebłahy fakt, że nosicielami tych kultur i stylów życia są ludzie przebywający na wakacjach, oderwani od funkcjonującej w ich rodzimym środowisku kontroli społecznej.

Powstaje pytanie czy to zetknięcie turystów z ludnością miejscową może u tych ostatnich wpłynąć na poziom tolerancji wobec zachowań kontrowersyjnych z punktu widzenia moralnego, obyczajowego lub prawnego.

Respondentom przedstawiono przykłady jedenastu takich zachowań /czy sposobów postępowania/, prosząc ich o wybór jednej z trzech możliwości: nie potępiam, raczej potępiam, zdecydowanie potępiam. Rozkład uzyskanych odpowiedzi przedstawiają tabele 1 i 2.

Tab. 1. Tolerancja /Odsetki ocen niepotępiających/

Jak Pana/i/ zdaniem należy ocenić	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1	2	3	4	5
1. Kobietę i mężczyznę mieszkających razem bez ślubu	76	62	35	48
2. człowieka, który odstąpił od wiary w której go wychowano	62	48	26	50
3. zdrowe małżeństwo, które nie chce mieć dzieci	39	30	21	32
4. człowieka, który chętnie spędza swój wolny czas pijąc ze znajomymi	17	27	8	14

1	2	3	4	5
5. kobietę mającą nieślubne dziecko	87	87	79	84
6. człowieka, który nawiązuje przelotne kontakty seksualne	26	26	21	29
7. kogoś, kto z własnej woli zamieszkał na stałe w innym kraju	65	71	74	75
8. kogoś, kto unika płacenia podatków	9	10	12	19
9. kogoś, kto źle mówi wobec obcych o mieszkańcach swojej miejscow.	14	15	12	17
10. dwoje ludzi, którzy publicznie całują się, obejmują	63	44	43	47
11. nagość na plaży	50	24	-	33

Widzimy, że mieszkańcy Ustki są najbardziej tolerancyjni. Za nimi idą mieszkańcy Mikołajek i na równi Studzienic, następnie, najmniej toleracyjni, mieszkańcy Bukowiny. Porządek ten nie pokrywa się z kolejnością pod względem nasilenia ruchu turystycznego /w Bukowinie największe, w Studzienicach - najmniejsze/, natomiast jest zbliżony do położenia badanych miejscowości na skali zurbanizowania /najbardziej miejska Ustka jest najbardziej tolerancyjna/. Nieco zakłóca ten obraz położenie Studzienic /rejon wiejski/ na skali tolerancji tuż obok Mikołajek które są miasteczkiem.

Pod jednym względem Studzienice prezentują istotnie większą tolerancję niż Mikołajki. Jest to, ocena nagości na plaży. Sądzimy, że należy tu uwzględnić czynnik czasu. Badania w Studzienicach przeprowadzono dwa lata później po pozostałych, a w ciągu tych dwu lat pewna reklama, jaką zrobiono naturyzmowi w środkach masowego przekazu mogła pozbawić nagość na plaży skandalicznej aury.

Warto zauważyć, że tylko w ocenie dwóch zachowań Bukowianie są bardziej skłonni do tolerancji niż mieszkańcy Ustki i Mikołajek /ale nie od mieszkańców Studzienic/. Są to: emigracja

z kraju i omijanie przepisów podatkowych. Pierwszy przypadek można tłumaczyć tym, że zarówno Podhale /gdzie leży Bukowina/, jak i Kaszuby /rejon Studzienic/ objęła fala emigracji i wiele osób z tych stron ma rodzinne powiązania z zagranicą.

Drugi przypadek jest być może odbiciem szczególnych warunków gospodarki rolniczej, a w Bukowinie ponadto istnieniem niezarejestrowanych kwater prywatnych.

Tab. 2. Rygoryzm /Odsetki ocen potępiających: potępić raczej/zdecydowanie/

Jak Pana/i/ zdaniem należy ocenić:	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
1. kobietę i mężczyznę mieszkających razem bez ślubu	16/5	21/15	25/37	33/19
2. człowieka, który odstąpił od wiary w której go wychowano	23/12	20/27	23/46	30/19
3. zdrowe małżeństwo, które nie chce mieć dzieci	32/24	30/38	25/49	34/32
4. człowieka, który chętnie spędza swój wolny czas pijąc ze znajomymi	30/51	27/45	23/69	39/46
5. kobietę mającą nieślubne dziecko	9/2	9/1	15/4	11/4
6. człowieka, który nawiązuje przelotne kontakty seksualne	38/32	29/38	32/46	42/25
7. kogoś, kto z własnej woli zamieszkał na stałe w innym kraju	19/14	14/11	13/7	14/11
8. kogoś, kto unika płacenia podatków	39/49	47/39	43/42	52/27
9. kogoś, kto źle mówi wobec obcych o mieszkańcach swojej miejscowości	45/48	43/40	35/52	43/39
10. dwoje ludzi,którzy publicznie całują się, obejmują	22/14	29/23	26/24	33/16
11. nagość na plaży	20/28	30/42	-	38/27

Ogólne spojrzenie na rozkład ocen "raczej potępiam" i "zdecydowanie potępiam" w poszczególnych miejscowościach nie wnosi niczego nowego do powyższych uwag o poziomie tolerancji - z jedny wszakże wyjątkiem. Okazuje się, że mieszkańcy Studzienic są jakby najostrożniejsi, unikają skrajnych opcji: wolą odpowiedź "raczej

potępiam". Wiąże się to z ich ogólnym stosunkiem do norm, które wolą stosować elastycznie, zależnie od sytuacji. Wrócimy później do tej sprawy.

Związki tolerancji /i rygoryzmu/ z cechami społeczno-demograficznymi respondentów oraz z ich kontaktami z turystami, jak również z wynajmowaniem im pokoi zbadano w niejednolity sposób.

Dla Ustki, Mikołajek i Bukowiny skonstruowano zbiorcze wskaźniki tolerancji: za osoby mało tolerancyjne uznano tych, którzy nie więcej niż dwa razy wybrały odpowiedź "nie potępiam", za osoby o tolerancji umiarkowanej - te, które wybrały tę podowiedź trzy, cztery lub pięć razy, natomiast do grupy wysoko tolerancyjnej zakwalifikowano tych, którzy "nie potępiali" sześć i więcej przykładowych zachowań.

Tab. 3. Stopień tolerancji mieszkańców miejscowości turystycznych

Stopień tolerancji	Ustka	Mikołajki	Bukowina
niska	15,8	22,4	42,6
umiarkowana	37,8	47,3	40,5
wysoka	46,4	30,3	16,9

Następnie badano korelacje występujące między przynależnością do tak skonstruowanych grup a wybranymi cechami respondentów. Analizując wyniki ze Studzienic odstąpiono od takiego, dość arbitralnego zabiegu /postawienia na równi tolerancji dla unikania płacenia podatków i dla nieślubnych dzieci/ i badano korelac, dla każdej z ocen osobno.

Oto synteza uzyskanych wyników:

Płeć nie różnicuje poziomu tolerancji w pierwszych trzech miejscowościach, natomiast w Studzienicach stwierdzono, że kobiety, częściej zdecydowanie potępiają "picie alkoholu

z przyjaciółmi", "swobodne kontakty seksualne" i "nagość na plaży". Zważywszy, że pod żadnym względem mężczyźni w Studzienicach nie okazali się w sposób istotny bardziej rygorystyczni od kobiet, można podejrzewać, iż w sumie w Studzienicach płć różnicuje poziom tolerancji.

Wiek. Im młodsi respondenci, tym większa skłonność do tolerancyjnych ocen. W Bukowinie tendencja ta jest najsłabsza, a w Studzienicach większa toleranoja wśród młodych obejmuje jedynie swobodę seksualną i brak zalegalizowania związku, ale nieślubne dzieci - już nie. Natomiast młodzi - co godne uwagi - bardziej niż starsi potępiają złe mówienie o miejscowości przy obcych.

Wykształcenie wszędzie sprzyja większej tolerancji. Dotyczy to też Studzienic z wyjątkiem oceny picia, nieślubnych dzieci, krytykowania swoich przy obcych, a zwłaszcza nie płacenia podatków: tu jest odwrotnie: respondenci o wykształceniu średnim i wyższym wyraźnie częściej deklarują zdecydowane potępienie.

Wbrew wysuwanym na wstępie przypuszczeniom, a zgodnie z obserwacją, że porównywane miejscowości różnią się pod względem tolerancji ich mieszkańców bez związku z nasileniem ruchu turystycznego, badane zmienne "turystyczne" w zasadzie nie modyfikują poziomu tolerancji. Ale są ciekawe wyjątki.

Kontakt z turystami wiąże się z tolerancją w Bukowinie w taki sposób, że najbardziej tolerancyjni są ci, którzy deklarują drugi /"często gawędzę z turystami na różne tematy"/ typ kontaktu Zarówno ci,którzy mówią o przyjaźni z turystami, jak ci utrzymujący z nimi kontakty rzeczowo-usługowe albo żadne, rzadziej wybierają opcję "nie potępiam". Czyżby więc te niezobowiązujące pogawędki miały kształtować atmosferę przyzwalającej tolerancji w dość rygorystycznej Bukowinie? W Studzienicach kontakt z tury-

stami ma wpływ na większą pobłażliwość wobec par żyjących razem bez ślubu oraz dla nagości na plaży. Ten ostatni związek jest niejednoznaczny, zilustrujmy to na tabeli.

Tab. 4. Kontakt z turystami a ocena nagości na plaży

O c e n a	kontakt duży 1 i 2	kontakt mały 3 i 4	cała populacja
Nie potępić	45,3	25,0	33,6
Raczej potępić	20,3	52,3	38,8
Zdecydowanie potępić	34,4	22,7	27,6

Jak widać, powiedzieć, że kontakt z turystami ma wpływ na większą pobłażliwość to za mało - ma on również /nieco słabszy/ wpływ na większy rygoryzm, po prostu sprzyja on polaryzacji postaw.

Wynajmowanie kwater jest zmienną nieistotną dla tolerancji /rygoryzmu; jedyny wyjątek stanowi właśnie dyskutowana opinia o nagości. W grupie tych, którzy wynajmują pokoje turystom następuje przesunięcie opinii z "raczej potępić" ku "zdecydowanie potępić". Odsetki nie potępiających - na poziomie całej populacji

Na pytanie, który typ zmiennych ma największą moc różnicującą poziom tolerancji /rygoryzmu w badanych miejscowościach odpowiemy że są to: charakter środowiska społecznego /miejskość-wiejskość/ oraz wykształcenie i wiek badanych osób.

Zbadajmy jeszcze jedną sprawę: w jaki sposób poziom tolerancji wiąże się z postawami wobec obecności turystów i poglądami na nasilenie ruchu turystycznego? Czy są zgodne czy może rozbieżne?

Analiza rozkładów procentowych wykazuje /chociaż nie stwierdzono istotnych statystycznie korelacji/, że w Ustce osoby o negatywnej postawie wobec obecności turystów częściej są mało tole-

rancyjne w porównaniu z tymi, którzy są zadowoleni z obecności turystów w ich miejscowości. Tolerancja jest tu rozszerzona również na turystykę. Podobnie tych, którzy ograniczyliby ilość turystów przybywających do ich miejscowości częściej charakteryzuje niska tolerancja niż tych, którzy zwiększyliby ruch turystyczny. Inaczej jest w Mikołajkach. Tam negatywna postawa wobec turystów i wielkości ruchu turystycznego częściej łączy się z dużą tolerancją i odwrotnie /chociaż i tu związek nie jest istotny na poziomie 0,05/.

Należy sądzić, że często między reakcjami na problemy moralno obyczajowe, prawne i reakcjami na problemy dotyczące turystyki istnieje rozdźwięk. Niska ogólna tolerancja nie zawsze oznacza brak tolerancji na turystów i turystykę. Podobnie jak w Mikołajkach problem przedstawia się w Bukowinie z tym, że między obiema postawami i tolerancją związek jest istotny statystycznie.

Interesujące jest, że w Bukowinie wśród osób, które mają negatywną postawę wobec obecności turystów nie znalazła się ani jedna, którą cechuje niska tolerancja, natomiast wśród zadowolonych z obecności turystów, osoby o niskiej tolerancji stanowią blisko połowę /46,6%/.

W efekcie wyraźnie niska w porównaniu z innymi miejscowościami tolerancja Bukowiny na zachowania kontrowersyjne nie pociąga za sobą, tak jak w Ustce, niskiej tolerancji na turystów i turystykę. Z pewnością w grę wchodzą tu inne czynniki takie jak zaangażowanie w turystykę, korzyści z tego płynące i sposób organizacji turystyki w miejscowości.

Możliwe jest też inne wyjaśnienie. Zauważmy, że lista zachowań przedstawionych respondentom do oceny nie pozwala rozstrzy-

gnąć /poza jednym - krytykowanie swojej miejscowości przy obcych/ czy chodzi o zachowanie turystów, czy mieszkańców czy ludzi w ogóle /razej to ostatnie/. W związku z tym, to jaki przyjąć układ odniesienia norm oceniających, lokalno-środowiskowy czy ponadlokalny, zależało od uznania odpowiadających. W Ustce przeważył punkt widzenia ponadlokalny i stąd zgodność: wysoka tolerancja - pozytywny stosunek do turystów, natomiast w Mikołajkach i przede wszystkim w Bukowinie spojrzano inaczej, z perspektywy norm własnego, bardziej zamkniętego środowiska, wobec którego turyści są przybyszami z innego świata.

XIII. Patologia społeczna

Zjawiska patologii społecznej, tak czy inaczej definiowanej są zjawiskami dysfunkcjonalnymi wobec systemu społecznego. Badacze zajmujący się patologią społeczną, a w szczególności ci spośród nich, którzy zajmują się opiniami różnych środowisk dotyczących tego typu zjawisk, z reguły ustalają listę takich niekorzystnych przejawów życia społecznego odwołując się do istniejącego stanu badań i znajomości badanych środowisk. W zależności od sposobu podejścia, definiowania patologii społecznej, jak również typu badanych środowisk, czy wreszcie odwołując się do rozumianej nieco odmiennie niż patologia dewiacji negatywnej, rejestr niekorzystnych zjawisk będących w kręgu zainteresowania badaczy jest różny. Obok takich jak samobójstwa, alkoholizm, narkomania, prostytucja i szereg innych, które zajmowały zasadnicze miejsce w wielu klasycznych już badaniach dotyczących patologii społecznej, pojawiają się inne zjawiska takie jak znieczulica społeczna, rozpowszechnianie pornografii, swoboda seksualna młodzieży itp.

Podstawą badań dotyczących przemian pod wpływem turystyki koordynowanych przez Ośrodek Wiedeński było odwołanie się do etyki globalnej, do ogólnoludzkich wartości, w szczególności badanie przemian środowisk odwiedzanych przez turystów w wymiarze orientacji na wartości naczelne takie jak: miłość /jakość stosunków międzyludzkich/, prawda /dostęp do informacji/, twórczość /możliwości rozwoju jednostki/ i wolność /wewnętrzna i zewnętrzna/. W związku z tym, jak również ze względu na specyfikę czynnika przemian i specyfikę badanych środowisk rozszerzyliśmy rejest zjawisk będących w kręgu naszych zainteresowań w stosunku do tradycyjnych badań nad patologią społeczną.

Głównie odnosi się to do szeroko rozumianych stosunków międzyludzkich, wychodząc z założenia, że wszystko to, co nie sprzyja dobrym wzajemnym stosunkom społecznym /realizacji szeroko rozumianej wartości naczelnej jaką jest miłość/ jest aspołeczne.

Rozszerzenie badań nad patologią społeczną do szeroko rozumianych zjawisk niekorzystnych pozwoliło zebrać opinie środowisk odwiedzanych przez turystów tak na temat występowania alkoholizmu i narkomanii, jak i kierunku zmian w zakresie zaufania między ludźmi, dobrego wychowania czy wzajemnej życzliwości i serdeczności, a więc takich, które odnoszą się do życia codziennego. Ma to, jak się wydaje, szczególnie istotne znaczenie właśnie dla środowisk przyjmujących turystów, gdzie relacje turyści - środowisko odwiedzane to bardziej lub mniej głębokie, bardziej lub mniej intensywne, ale zawsze wzajemne kontakty między ludźmi.

Problematyka zjawisk aspołecznych została w naszych badaniach ujęta w formie trzech podstawowych grup pytań. Po pierwsze były to pytania dotyczące kierunku zmian niektórych zjawisk, po drugie - dotyczące kierunku zmian pewnych zjawisk pod wpływem turystyki, po trzecie były to pytania otwarte o przejawy i przyczyny zjawisk uznawanych powszechnie za negatywne.

W tej fazie badań opieramy się więc na ocenach konkretnych środowisk w zakresie tendencji zmian i przyczyn interesujących nas zjawisk. Odpowiedzi respondentów można traktować jako wskaźniki postaw poznawczych wobec pewnych przejawów życia społecznego, w szczególności, co jest istotne dla naszych badań, wobec turystyki jako ewentualnej przyczyny nasilania się tych zjawisk /w tej części raportu zwłaszcza zjawisk społecznie niekorzystnych/. Jednocześnie w sposób pośredni można wnioskować o stopniu rozpowszechnienia pewnych aspołecznych zjawisk w badanych środowiskach, jak również o stopniu uciążliwości z nich wynikających.

Przed przystąpieniem do omówienia uzyskanych w badaniach opinii o zjawiskach aspołecznych warto przytoczyć pewne zmienne świadczące o niezadowoleniu stałych mieszkańców wynikającym z samej turystyki.

Będziemy je traktować jako zmienne wyjaśniające, nie mniej same w sobie stanowią również wskaźniki stopnia uciążliwości ze strony turystów. Frustracja wynikająca z niezadowolenia stanowi czynnik blokujący ludzką aktywność, który ma tendencję do uogólniania się na rozległe obszary ludzkiej działalności. Przytoczone dane obrazują odsetki negatywnych reakcji mieszkańców na turystów i rozmiary ruchu turystycznego /tab. 1/.

Tab. 1. Negatywne reakcje mieszkańców wobec turystów i wielkości ruchu turystycznego

Rodzaj reakcji	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Dokucza mi obecność turystów w mojej miejscowości	25,6	27,3	6,5	6,9
Ograniczyłbym ilość turystów przyjeżdżających do mojej miejscowości	24,8	23,1	15,0	13,2

W Ustce i Mikołajkach odsetki obu rodzajów negatywnych reakcji są zbliżone. Zbliżone są również odsetki poszczególnych reakcji między tymi miejscowościami. Dwa pozostałe badane regiony różnią się pod tym względem. Po pierwsze zarejestrowano zdecydowanie mniej negatywnych postaw, po drugie około dwukrotnie częściej postulowano zmniejszenie ilości turystów niż wyrażano niezadowolenie z samej ich obecności.

Różnice między Bukowiną a Ustką i Mikołajkami dadzą się wytłumaczyć zdecydowanie większym zaangażowaniem Bukowian w obsługę turystów i tym, że turystyka bardzo silnie wrosła w życie ich społeczności. Natomiast mieszkańcy regionu Studzienic,

regionu o dużo mniejszym poziomie udziału w obsłudze turystów w sferze negatywnych reakcji uzyskują ten sam odsetek. Dotyczy to sfery emocjonalnej postawy wobec turystyki, inaczej jest w sferze poznawczej. Ilustruje to tab. 2.

Tab. 2 . Opinie o braku korzyści i wyłącznie negatywnych skutkach turystyki

%

Rodzaj opinii	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Nie widzę korzyści dla miejscowości i jej mieszkańców w związku z tym, że przyjeżdżają tu turyści	28,2	25,3	3,7	54,7
Nie widzę korzyści a jedynie negatywne skutki dla mieszkańców i miejscowości z faktu, że przyjeżdżają tu turyści	18,3	22,0	2,1	26,4

Brak postrzegania korzyści płynących z turystyki /większy niż w innych miejscowościach/ oraz zdecydowanie częściej postrzeganie wyłącznie negatywnych skutków /nie rekompensowanymi korzyściami, a z pewnością łatwiej dającymi się ujawnić/ wynika, jak należy sądzić, z niedostatecznej w stosunku do przychylności wobec turystów organizacji turystyki w tym regionie. Dotyczy to zwłaszcza tych form organizacji turystyki, które pozwoliłyby mieszkańcom uzyskiwać bezpośrednie korzyści materialne.

Wobec powyższego, podobieństwo między Bukowiną i Studzienicami w proporcjach reakcji na turystów i rozmiary ruchu turystycznego zdaje się wynikać z różnych przyczyn, O ile opinie o konieczności ograniczenia ilości turystów w Bukowinie wiąże się z od dawna postulowaną dekoncentracją ruchu turystycznego z regionu Podtatrza i ma ścisły związek przede wszystkim z ochroną walorów naturalnych, o tyle w regionie Studzienic raczej decyduje sto-

sunkowo słabo rozbudowana baza turystyczna i możliwości recepcyjne innych obiektów towarzyszących.

W pewnym ogólnym emocjonalnym stosunku do turystów umiejscowionym na skali aprobata-dezaprobata zawiera się, jak można sądzić, swego rodzaju efekt bilansu strat i zysków w ocenie poszczególnych jednostek. Dotykamy tu pewnego istotnego zjawiska dotyczącego regionów turystycznych bardzo silnie ekonomicznie uzależnionych od turystyki. Chodzi mianowicie o komercyjną tolerancję - tolerowanie negatywnych zachowań turystów i innych uciążliwości wynikających z turystyki w związku z uzyskiwaniem znacznych korzyści materialnych. Z pewnością w większym stopniu dotyczy to Bukowiny niż Studzienic, mimo że negatywne emocjonalne reakcje na turystów i turystykę kształtują się w skali miejscowości na tym samym poziomie. Dowodzi tego tab. 3 zawierająca najczęściej wymieniane przez stałych mieszkańców negatywne skutki turystyki w ich regionie:

Tab. 3. Negatywne skutki turystyki

Negatywne skutki turystyki wynikające:	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
z cech turystów				
- negatywne zachowania turystów	8,0	25,8	16,8	23,3
z organizacji turystyki				
- kłopoty z zakupami	48,8	38,9	24,7	20,1
- tłok, dużo ludzi na ulicach	25,8	3,5	4,7	1,9
- trudności w korzystaniu ze środków komunikacji publ.	3,8	12,7	13,2	-
z negatywnych zachowań turystów i organizacji turystyki				
- brud, zanieczyszczenie miejscowości i środowiska natur.	9,9	20,1	9,5	17,6

Jak widać złe zachowanie turystów jest częściej postrzegane w Studzienicach niż w Bukowinie, co nie koresponduje z wynikami prezentowanymi w tab. 1 .

Przed przystąpieniem do omówienia opinii mieszkańców o negatywnych tendencjach zmian w pewnych wybranych dziedzinach warto jeszcze zatrzymać się nad odsetkami zamieszczonymi w tab. 3 . Okazało się, że odpowiedzi na pytanie o negatywne skutki turystyki dla regionu odwiedzanego i jego mieszkańców koncentrują się wokół kilku bardziej ogólnych problemów. W trzech miejscowościach /z wyjątkiem regionu Studzienic/ najczęściej pojawiały się takie, które można hasłowo określić jako kłopoty z zakupami /kolejki w sklepach, wszystko turyści wykupują, wysokie ceny/. O tego typu problemach natury gospodarczej mówi /w przybliżeniu/ co drugi respondent w Ustce, co trzeci w Mikołajkach, co czwarty w Bukowinie i co piąty w Studzienicach. Obserwatorowi z zewnątrz narzekania związane z zakupami i łączenie ich z przyjazdami turystów mogą wydać się nieco przesadzone, gdy porówna się pod tym względem sytuację w miejscowościach nieturystycznych. Warto podkreślić, że niektórzy mieszkańcy mówili wręcz o lepszym zaopatrzeniu sklepów w sezonie turystycznym. Wydaje się, że opinie te najbardziej uzasadnione są w Bukowinie, gdzie szczególnie często zwracano uwagę na problemy związane z zaopatrzeniem w tak podstawowe artykuły jak pieczywo.

Jakie są więc rzeczywiste przyczyny takich opinii? Prawodpodobnie są one formą emocjonalnej reakcji /dotyczy to głównie Ustki i Mikołajek/ na samą obecność ogromnych rzesz turystów, złe zachowanie niektórych z nich, zanieczyszczenie miejscowości i środowiska naturalnego. To właśnie problemy, obok kłopotów związanych z korzystaniem ze środków komunikacji publicznej /mało autobusów, tłok/ wybijają się na czoło w postrzeganiu przez mieszkańców negatywnych skutków turystyki.

Warto zaznaczyć, że tak jak zaopatrzenie sklepów również sama obecność dużej liczby turystów wywołuje wśród mieszkańców skrajne odczucia. To co przez jednych uznawane jest za pozytywne /więcej ludzi, weselej/ dla innych bywa uciążliwe /wszędzie tłok, zbyt dużo ludzi, trudno poruszać się po ulicach/.

Respondenci dość często /najczęściej w Mikołajkach i Studzienicach - co czwarty badany/ zwracają uwagę na naganne lub wręcz patologiczne zachowania turystów. Mówią ogólnie o złym przykładzie, jaki turyści dają zwłaszcza dzieciom, ale również bardziej konkretnie o niszczeniu zasiewów, zakłócaniu spokoju w nocy, zaśmiecaniu miejscowości i okolic, opalaniu się nago /gł.Studzienice/, bójkach, kradzieżach, napadach, włamaniach, nadużywaniu alkoholu, narkotyzowaniu się /gł.Mikołajki/.
W relacjach respondentów szczególnie dokuczliwi są w Ustce - autostopowicze, w Mikołajkach i Studzienicach - biwakująca młodzież, w Bukowinie - młodzież oraz jak ich górale określają - pseudoturyści.

Na szczególnie pod tym względem uciążliwą sytuację w Mikołajkach mają wpływ zwłaszcza dwa czynniki. Pierwszy to wyjątkowa atrakcyjność Mikołajek i okolic /w równym stopniu dotyczy to regionu Studzienic i innych uznanych turystycznie miejscowości położonych nad jeziorami/ dla biwakujących grup młodzieży, która uwolniona spod kontroli dorosłych realizuje zabawowy, często zbyt swobodny i hałaśliwy model wypoczynku. Drugim czynnikiem jest to, że życie Mikołajek koncentruje się na bardzo niewielkim obszarze. Restauracje, przystań jachtowa i pole namiotowe są bardzo blisko siebie i w zasadzie w centrum miasta, gdzie znajduje się większość sklepów. Sprawia to, że stali mieszkańcy robiąc zakupy czy załatwiając inne swoje sprawy skazani są na ustawiczny kontakt z turystami. Ich rozdrażnienie z powodu turystów znajduje tu uzasadnienie.

Kłopoty z korzystaniem ze środków publicznej komunikacji najczęściej zgłaszane były w Bukowinie. Mimo, że zwróciło na to uwagę tylko kilkanaście procent respondentów, to obserwacje wykazują, że jest to sprawa o ogromnym znaczeniu tak dla mieszkańców, jak i dla turystów.

Wśród innych ujemnych skutków turystyki, o których mówili respondenci w Bukowinie do bardziej ważkich należałoby zaliczyć kłopoty z dostawą wody do wyżej położonych partii miejscowości /zwłaszcza w okresie zimowym/ i co niektórzy zauważają, zanikanie tradycyjnej kultury góralskiej. Jeden z respondentów mówi wprost: "Młodzież naśladuje miasto, zanikają obyczaje; Bukowina przestała być prawdziwą Bukowiną".

Reasumując dotychczas przedstawione wyniki widzimy, że badane miejscowości pod względem negatywnych reakcji mieszkańców wobec obecności turystów i wielkości ruchu turystycznego łączą się dość wyraźnie w dwie pary: Ustka i Mikołajki oraz Bukowina i Studzienice /tab. 1 /. Natomiast uwzględniając informacje o postrzeganiu przez mieszkańców negatywnych zjawisk, jakie ich zdaniem niesie ze sobą turystyka zauważamy znaczne różnice między Bukowiną i Studzienicami /tab. 2 /. Wreszcie dokonana kategoryzacja negatywnych skutków turystyki wymienianych przez respondentów w spontanicznych wypowiedziach daje obraz nasilenia pewnych niekorzystnych zjawisk nieco odmiennych dla każdej z miejscowości /tab. 3 /.

Zjawiska negatywne, o których dotychczas była mowa odnosiły się do polityki recepcyjnej /sposobu organizacji turystyki w miejscowości/, turystyki /zachowań turystów/, a więc do naszych zmiennych niezależnej i pośredniczącej.

Teraz zajmiemy się negatywnymi skutkami w obrębie zmiennej zależnej, którą stanowią przemiany środowisk odwiedzanych.

Pierwsza grupa pytań dotyczyła tendencji zmian w zakresie różnych zjawisk bez łączenia ich z konkretnym czynnikiem. Zastosowana skala, według której respondenci wyrażali swoje opinie /dane zjawisko wzrasta, utrzymuje się na stałym poziomie, maleje/ była dla wszystkich zjawisk ta sama, ale wymagająca różnej interpretacji zgodnie z podstawowymi założeniami badań. Wynika to stąd, że rejestr zawierał zarówno zjawiska negatywne, jak i pozytywne. W zakresie szeroko rozumianego współżycia społecznego ocenie podlegały jego przejawy, które przedstawia tab. 4. Zawiera ona odsetki respondentów w poszczególnych miejscowościach, według których badane zjawiska mają niekorzystny kierunek.

Tab. 4. Negatywne zmiany w zakresie stosunków międzyludzkich

%

Rodzaj zjawiska	Odp. wg skali	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Życzliwość i serdeczność wobec innych ludzi	maleje	54,0	54,2	48,1	29,6
Zakłamanie i nieszczerość	wzrasta	49,1	53,7	41,8	26,4
Wzajemne zaufanie między ludźmi	maleje	48,8	49,3	37,8	26,4
Uczciwość	maleje	42,5	41,6	33,2	20,1
Grzeczność i dobre wychowanie	maleje	37,6	35,4	24,6	18,2
Średni odsetek respondentów postrzegających negatywne zmiany	-	46,4	46,8	37,1	24,1

W każdej miejscowości oceniane przejawy życia społecznego dadzą ułożyć się w tej samej kolejności według stopnia rozpowszechnienia /jedynie w Studzienicach druga i trzecia pozycja

mają jednakowe odsetki/. Po obliczeniu średnich /co jak się wydaje jest uprawnione ze względu na podobny charakter zjawisk odnoszących się do szeroko rozumianego współżycia społecznego/ widać wyraźnie, że opinie mieszkańców Ustki i Mikołajek wyraźnie odbiegają od opinii Bukowian i szczególnie od opinii mieszkańców regionu Studzienic /blisko dwukrotnie wyższa średnia w porównaniu z dwoma pierwszymi/. Odnosząc te różnice do takich zmiennych jak wielkość /Ustka jest miejscowością zdecydowanie największą, Mikołajki - drugą pod względem ilości mieszkańców/ i charakter miejscowości /Ustka i Mikołajki są miastami i mają cechy świadczące o większym stopniu urbanizacji/ można sformułować wniosek, że w badanych przez nas miejscowościach stopień postrzegania przez mieszkańców zjawisk niekorzystnych odnoszących się do stosunków międzyludzkich układa się według wielkości i stopnia urbanizacji poszczególnych miejscowości. Przewaga kontaktów bezpośrednich /Bukowina i region Studzienic/ oraz większy stopień i zasięg nieformalnej kontroli społecznej stanowią o innej jakości wzajemnych kontaktów między mieszkańcam jak i co za tym idzie, inną optykę mieszkańców w tym względzie.

Odnosząc te wyniki do omówionych wcześniej opinii o turystach /turystyce/ i tu widać wyraźnie, że jedna para miejscowości /największych/ zachowuje się podobnie, z kolei dwie pozostałe odmiennie, ale i tu tendencja /niższe odsetki w Studzienicach/ jest podobna jak w tab. 1 .

Dla pełności danych tab.5 przedstawia odsetki respondentów, według których badane zjawiska zmieniają się na korzyść.

Tab. 5. Pozytywne zmiany w zakresie stosunków międzyludzkich

%

Rodzaj zjawiska	Odp. wg skali	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Życzliwość i serdeczność wobec innych ludzi	wzrasta	6,1	8,4	15,9	12,6
Zakłamanie i nieszczerość	maleje	3,7	4,4	8,5	5,7
Wzajemne zaufanie między ludźmi	wzrasta	6,6	8,4	12,2	8,8
Uczciwość	wzrasta	6,1	11,1	11,2	6,9
Grzeczność i dobre wychowanie	wzrasta	6,6	9,3	27,8	17,6
Średni odsetek respondentów postrzegających pozytywne zmiany	-	5,8	8,3	15,1	10,3

Dane uzyskane w Ustce i Mikołajkach potwierdzają wyniki przedstawione wcześniej. Jedynie nieco inaczej ma się sytuacja w Studzienicach i Bukowinie. Okazuje się, że opinie mieszkańców Bukowiny są w większym stopniu zróżnicowane w porównaniu z mieszkańcami regionu Studzienic, gdzie postrzeganie zmian negatywnych jest najmniejsze, ale również w postrzeganiu zmian pozytywnych widać większą powściągliwość. Przeważają tam odpowiedzi mówiące o braku zmian.

Jednym z najtrudniejszych problemów w Polsce jest problem alkoholizmu. Rozmiary spożycia alkoholu są tak duże, że często widzi się w tym zjawisku plagę społeczną. O szczególnym znaczeniu alkoholimu jako zjawiska patologicznego decyduje jego współwystępowanie z innymi wielce niekorzystnymi przejawami życia społecznego. Spożywanie alkoholu ma poważny wpływ na rozmiary przestępczości, chuligaństwo, niechęć do pracy, patologię życia rodzinnego.

W naszych badaniach ocenie respondentów pod względem tendencji zmian poddano zjawisko alkoholizmu i cztery inne, które mogą

mieć związek z nadmiernym spożywaniem alkoholu. Wyniki przedstawiają tab.6 i 7 .

Tab. 6. Negatywne zmiany w zakresie alkoholizmu i zjawisk współwystępujących

%

Rodzaj zjawiska	Odp.wg skali	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Alkoholizm	wzrasta	73,7	81,6	62,0	44,0
Kradzieże	wzrasta	56,1	71,5	32,4	19,5
Niechęć do pracy	wzrasta	48,4	39,9	34,2	17,0
Bójki	wzrasta	39,3	35,2	12,2	6,9
Konflikty rodzinne	wzrasta	29,9	27,5	31,6	8,2
Średni odsetek	-	49,5	51,1	34,5	19,1

Tab. 7. Pozytywne zmiany w zakresie alkoholizmu i zjawisk współwystępujących

%

Rodzaj zjawiska	Odp.wg skali	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Alkoholizm	maleje	3,8	3,9	9,1	8,8
Kradzieże	maleje	4,2	4,7	17,0	5,0
Niechęć do pracy	maleje	14,1	10,5	15,5	8,2
Bójki	maleje	6,1	18,1	53,4	17,0
Konflikty rodzinne	maleje	5,1	6,8	7,0	6,3
Średni odsetek	-	6,7	8,8	20,4	9,1

Tab. 6 potwierdza wcześniejszą opinię. Alkoholizm we wszystkich badanych miejscowościach jest najczęściej postrzegany jako zjawisko mające tendencję wzrostową spośród wszystkich przedstawionych do oceny respondentów niekorzystnych zjawisk. Środowisko miejskie /Ustka/ czy małomiasteczkowe /Mikołajki/ odróżnia się tu od typowo wiejskiego /Studzienice/ - Bukowina lokuje się między nimi. Dotyczy to zarówno alkoholizmu, jak i średnich odsetków dla wszystkich mających z nim powien związek

zjawisk. Opinie o rozpowszechnieniu /a więc przy pewnych założeniach również rozpowszechnieniu/ tych problemów życia społecznego ma, jak się wydaje, związek z procesami urbanizacji. Zastanawia jednak stosunkowo duży /największy w badanych miejscowościach/ odsetek opinii Bukowian o wzroście konfliktów rodzinnych. Może to mieć związek z pewnymi tendencjami zmian we wzorach życia rodzinnego polegającymi na egalitaryzacji stosunków wewnątrzrodzinnych w miejsce dotychczas funkcjonującego modelu patriarchalnego. Jak się wydaje, nie bez znaczenia w sensie przekazywania wzorców, jak i wzroście roli kobiety w gospodarstwie domowym w związku z jej udziałem w obsłudze turystów /szczególnie dużym w Bukowinie/.

Tab. 7 traktowana jako uzupełnienie wymaga zwrócenia uwagi na dwa fakty. Po pierwsze w Studzienicach zaznacza się /podobnie jak w przypadku opinii o stosunkach międzyludzkich/ mała ilość respondentów postrzegających pozytywne zmiany. Z wyjątkiem oceny alkoholizmu dominują odpowiedzi "bez zmian". Po drugie w Bukowinie zdecydowanie częściej niż w innych miejscowościach widziane są korzystne zmiany, jeśli chodzi o nasilenie kradzieży i bójek. W przypadku bójek potwierdza to również tab. 6 /najmniejszy odsetek opinii o niekorzystnym kierunku zmian/.

Na oddzielne omówienie zasługują dwa inne zjawiska. Pierwsze - narkomania, głównie ze względu na ogólnoświatowy i coraz większy w Polsce zasięg tego problemu społecznego. Drugie - gościnność, ze zwględu na szczególne znaczenie dla turystyki.

Opinie o tendencjach zmian w zakresie narkomanii w badanych przez nas miejscowościach ilustruje tab. 8 .

Tab. 8 . Opinie o tendencjach zmian w zakresie narkomanii

%

Rodzaj zjawiska	Odp.wg skali	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Narkomania	wzrasta	11,7	17,1	2,1	1,3
	maleje	1,4	1,8	0,5	0,6

Okazuje się, że w przeważającej większości zarówno w Ustce i Mikołajkach, jak i w Bukowinie i Studzienicach mieszkańcy nie potrafią wskazać kierunku zmian pod tym względem. Wynika to przede wszystkim z niewiedzy i oczywiście z niewielkiego zasięgu tego zjawiska w badanych w Polsce miejscowościach. Ujawniła się tu niedoskonałość zastosowanej skali, przynajmniej dla polskich warunków, a mianowicie brak kategorii "nie występuje". Właśnie w ten sposób respondenci często formułowali swoją opinię o narkomanii w ich miejscowości. Niemniej uzyskane wyniki świadczą o pewnej wiedzy na ten temat osób z niektórych środowisk. Okazuje się, że najgorzej /wg opinii respondentów/ wygląda sytuacja w Mikołajkach. Nie bez znaczenia jest tu przyjeżdżający typ turystów - biwakująca młodzież /wspomniano już o tym wcześniej/. Właśnie na polach biwakowych niektórzy respondenci widzieli źródło rozprzestrzeniania się narkomanii w miejscowości. W Ustce, mimo że zarejestrowano też wysoki odsetek odpowiedzi o wzroście zjawiska /wysoki - jak na tę plagę społeczną/ nie udało się stwierdzić tak wyraźnego związku z turystyką jak w Mikołajkach. Uzyskane w Ustce wyniki należałoby raczej odnieść do pewnych ogólnych prawidłowości rozprzestrzeniania się narkomanii w Polsce a mianowicie do szczególnie dużego zagrożenia młodzieży w miastach o podobnej do Ustki i nieco większej wielkości. Nie znaczy to oczywiście, że należy całkowicie wykluczyć negatywny pod tym

względem wpływ turystyki. Problem wymaga dalszych badań. Dotyczy to również Bukowiny i regionu Studzienic, gdzie odsetki wskazujące na wzrost zjawiska są znikome, ale wymaga tego szczególna waga problemu.

Opinie mieszkańców Ustki i Mikołajek pod względem tendencji zmian w zakresie gościnności są w równym stopniu podzielone /tab. 9 /.

Tab. 9 . Opinie o tendencjach zmian w zakresie gościnności

%

Rodzaj zjawiska	Odp.wg skali	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Gościnność	maleje	23,4	21,7	15,4	3,1
	wzrasta	21,5	20,8	38,8	25,2

Należałoby to odnieść do wcześniejszych spostrzeżeń o ich miejskim /lub raczej miejskim - Mikołajki/ charakterze. Inaczej jest w Bukowinie i Studzienicach, gdzie zdecydowanie dominują odpowiedzi podkreślające wzrost tego szczególnie dla turystyki istotnego i pozytywnego przejawu życia społecznego. W Bukowinie stosunkowo duży odsetek opinii o niekorzystnych zmianach w porównaniu ze Studzienicami wiąże się ze znaczną komercjalizacją usług turystycznych podejmowanych przez osoby prywatne, opartych w przeszłości w znacznie większym stopniu o gościnność. Górale podhalańscy słynęli z tego w szczególny sposób.

Opinie wyrażane w regionie Studzienic świadczą o sporej gotowości tych społeczności do przyjmowania turystów /chodzi tu oczywiście o sferę psycho-społeczną w odróżnieniu od możliwości materialno-organizacyjnych/. Koresponduje to z reakcjami mieszkańców na turystów i turystykę /tab. 1 /.

Przejdźmy teraz do omówienia drugiej grupy pytań, która dotyczyła zmian w zakresie różnych zjawisk z tym, że tym razem zmian pod wpływem turystyki. O ile poprzednia grupa pytań kładła nacisk na nasilenie zmian /"maleje" - "wzrasta"/, o tyle w tym przypadku respondenci oceniali jakość zmian /"zmiany na lepsze"/ - "zmiany na gorsze"/.

Do ogólnie rozumianego współżycia społecznego zaliczono w tym przypadku dziedziny wymienione w tab. 10 i 11.

Tab. 10. Negatywne zmiany w zakresie współżycia społecznego wynikające z turystyki

%

Neg. zmiany pod względem: /zmienia się "na gorsze"/	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
moralność	22,9	34,6	29,0	9,4
życia rodzinnego	19,2	13,6	11,8	2,5
stosunków między ludźmi	29,1	22,6	23,3	5,0
średni odsetek	23,7	23,6	21,4	5,6

Tab. 11. Pozytywne zmiany w zakresie współżycia społecznego wynikające z turystyki

%

Poz. zmiany pod względem: /zmienia się "na lepsze"/	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
moralności	8,9	8,8	19,7	11,3
życia rodzinnego	14,1	7,5	20,9	4,4
stosunków między ludźmi	16,9	15,0	24,3	15,7
średni odsetek	13,3	10,4	21,6	10,5

Okazuje się, że takie dziedziny jak moralność, życie rodzinne i stosunki między ludźmi są przez mieszkańców najczęściej uznawane jako stabilne wobec wpływu turystyki.

Analizując opinie o negatywnych zmianach zachodzących w badanych miejscowościach pod wpływem turystyki widzimy, że średnie odsetki w Ustce, Mikołajkach i Bukowinie są zbliżone /tab.10 /. Są to trzy najbardziej przez turystów uczęszczane miejscowości. Opinie Bukowian zbliżają tu ich miejscowość do tych bardziej zurbanizowanych. Jak pamiętamy w przypadku nasilenia niekorzystnych zmian było inaczej /tab.4 /. Świadczyłoby to o tym, że postrzeganie turystyki jako czynnika zmian niekorzystnych bardziej zależy od wielkości ruchu turystycznego niż np. od stopnia urbanizacji. Region Studzienic odbiega tu zarówno pod względem negatywnych opinii jak i ruchu turystycznego oraz stopnia urbanizacji.

Analizując łącznie wyniki zawarte w tab.10 i 11 zauważamy jednocześnie, że negatywne opinie o turystyce jako czynniku zmian rekompensują w Bukowinie opinie pozytywne. Tak więc właśnie w Bukowinie opinie o jakości zmian są w równym stopniu podzielone. W Ustce i Mikołajkach około dwukrotnie częściej widzi się zmiany "na gorsze", w Studzienicach - dwukrotnie częściej zmiany "na lepsze".

Dla pełnego obrazu zjawisk niekorzystnych spowodowanych turystyką zbadano czy zdaniem mieszkańców może ona mieć negatywny wpływ na takie dziedziny jak warunki mieszkaniowe czy warunki wypoczynku i rozrywki. Co prawda zmiany pod tym względem nie mieszczą się w zakresie zjawisk patologii społecznej, ale jeśli są szczególnie trudne mogą mieć wpływ na takie zjawiska.

Uzyskane wyniki prezentują tab.12 i 13.

Tab. 12 . Negatywne zmiany w zakresie warunków mieszkaniowych oraz warunków wypoczynku i rozrywki

%

Negatywne zmiany pod względem: /zmieniają się "na gorsze"/	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
warunków mieszkaniowych	32,7	21,5	12,2	1,9
warunków wypoczynku i rozrywki	19,2	14,7	23,4	3,8

Tab. 13 . Pozytywne zmiany w zakresie warunków mieszkaniowych oraz warunków wypoczynku i rozrywki

%

Pozytywne zmiany /zmieniają się "na lepsze"/ pod względem:	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
warunków mieszkaniowych	15,0	9,6	61,9	10,1
warunków wypoczynku i rozrywki	53,3	32,9	23,4	43,4

Pod względem mieszkaniowym najgorzej widzą sytuację mieszkańcy badanych miast /Ustka i Mikołajki/. Natomiast jeśli chodzi o wypoczynek i rozrywkę zdecydowanie przeważają /z wyjątkiem Bukowiny opinie o pozytywnej roli turystyki pod tym względem. Chociaż mamy do czynienia również z opiniami odmiennymi, decydują tu pojawiające się w związku z obecnością turystów możliwości korzystania z rozrywek i innego rodzaju imprez organizowanych specjalnie dla przyjezdnych.

Wydawało się celowe sprawdzenie czy postrzeganie rozpowszechnienia zmian pod pewnymi względami /skala: "narastają - maleją" dane zjawiska/ oraz jakości zmian pod wpływem turystyki /skala: "na lepsze" - "na gorsze"/ koreluje z takimi zmiennymi jak płeć, wiek, wykształcenie oraz postawa wobec obecności turystów w miejscowości /pozytywny - negatywny stosunek do turystów; por. tab. 1 /. Jak należało przypuszczać zmienną o decydującym znaczeniu będzie tu wykształcenie. Istotnie okazało się, że

we wszystkich miejscowościach wykształcenie koreluje z postrzeganiem kierunku /nasilenia/ zmian w niektórych poddanych ocenie przejawach życia społecznego /zakłamanie i nieszczerość; kradzieże; zaufanie między ludźmi; gościnność itd./. Kierunek korelacji jest zawsze ten sam: osoby o relatywnie wyższym wykształceniu są bardziej krytyczne. Drugą zmienną, która okazała się istotna statystycznie jest postawa wobec turystów. W tym przypadku jedynie w Bukowinie nie stwierdzono korelacji z którymś z dwunastu zjawisk. W pozostałych miejscowościach takie korelacje stwierdzono w przypadku kilku z nich. Podobnie i tu kierunek korelacji okazał się zawsze ten sam. Negatywny stosunek do turystów łączy się z postrzeganiem niekorzystnych zmian /wzrost zjawisk negatywnych; zmniejszanie się zjawisk korzystnych/; pozytywny stosunek do turystów łączy się z postrzeganiem korzystnych zmian /wzrost zjawisk pozytywnych; zmniejszanie się zjawisk negatywnych/. Z kolei w Ustce, Mikołajkach i Studzienicach wykształcenie nie koreluje z postawą wobec obecności turystów w miejscowości. W związku z tym obie zmienne działają tu niezależnie.

O ile związek wykształcenia z krytycznym stosunkiem do obserwowanych zjawisk społecznych jest raczej oczywisty, o tyle druga regularność /w trzech miejscowościach/ jest dość interesująca. Negatywny stosunek do turystów jako obcego elementu wobec systemu społecznego przenosi się na ocenę innych zjawisk. Brak podobnego związku w Bukowinie mógłby świadczyć o tym, że turystyka na stałe wzrosła w życie społeczności i jako zjawisko będące równoprawnym elementem systemu podlega niezależnym ocenom podobnie jak inne zjawiska dla niego charakterystyczne. Skrótowo można by powiedzieć, że w takim przypadku nie wszystko zło przypisuje się turystyce, a negatywny stosunek do turystów nie

wywołuje jednocześnie negatywnej oceny innych zjawisk.
Mówiąc: turystyka wrosła na stałe w życie społeczności ma się tu na uwadze zarówno sferę gospodarczą, jak i sferę psychospołeczną, czego dowodzą omawiane wyniki badań.

W Bukowinie oprócz wykształcenia z ocenami niektórych zjawisk koreluje wiek - przy czym osoby młode są bardziej krytyczne. Tu jednak wiek koreluje z wykształceniem Osoby starsze są z reguły mniej wykształcone. Obie zmienne działają więc w tym samym kierunku jeśli chodzi o postrzeganie zmian.

Dla porządku odnotujmy jeszcze, że opinie o tendencjach zmian w zakresie dwóch zjawisk, a mianowicie alkoholizmu /Mikołajki/ i konfliktów rodzinnych /Ustka/ korelują ze zmienną "płeć", przy czym kobiety postrzegają sytuację jako bardziej niekorzystną. Jest to oczywiste, gdyż oba te zjawiska dotyczą spraw rodziny, a korelacje stwierdzono w miastach.

W przypadku postrzegania kierunku zmian pod wpływem turystyki decydującą zmienną okazał się stosunek do turystów. Dotyczy to Ustki, Mikołajek i regionu Studzienic. Kierunek korelacji jest taki sam jak w poprzednim bloku pytań: pozytywny stosunek do turystów łączy się z postrzeganiem zmian pozytywnych, negatywny - z postrzeganiem zmian negatywnych. Natomiast wykształcenie okazało się zmienną różnicującą jedynie w przypadku Bukowiny. Kierunek zależności jest taki jak w poprzednim bloku pytań.

Interesujące, że wykształcenie nie różnicuje w istotny sposób mieszkańców Ustki, Mikołajek i Studzienic w widzeniu pozytywnych i negatywnych zmian będących skutkiem turystyki, tak jak to było w postrzeganiu rozpowszechniania pewnych zjawisk. Widać tu prawdopodobnie brak jakiejś zdecydowanej jednomyślności, co do spojrzenia na turystykę jako czynnik zmian, okazuje się, że może być ona oceniana z bardzo różnych punktów widzenia

bez względu na poziom wykształcenia oceniającego. Decyduje tu w większym stopniu wynikający z własnych doświadczeń stosunek do turystów czy też typ kontaktów z nimi /w Ustce osobiste kontakty z turystami łączą się z postrzeganiem pozytywnych zmian pod wpływem turystyki/.

Wypowiedzi badanych o związkach turystyki z pewnymi aspektami życia miejscowości nic jeszcze nie mówią o stopniu wpływu przyjazdów turystycznych wśród innych czynników. Próby rozeznania dokonano na przykładzie dwóch problemów: złych stosunków międzyludzkich i trudności wychowawczych z młodzieżą.

Odnośnie pierwszego problemu pytanie otwarte brzmiało: "Co psuje stosunki międzyludzkie w Pana/i/ miejscowości?" Najczęściej pojawiające się kategorie odpowiedzi przedstawia tab. 14 .

Tab. 14 . Stosunki międzyludzkie w miejscowości - przyczyny pogarszania się

%

Kategoria odpowiedzi	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Nic nie psuje - stosunki międzyludzkie są poprawne	15,4	17,0	29,4	52,2
Turyści, turystyka	4,3	4,2	3,0	1,9
Cechy charakteru współmieszkańców	13,8	15,8	21,3	18,9
Plotki	2,0	4,2	-	3,8
Kolejki w sklepach, złe zaopatrzenie	31,2	20,1	5,6	9,4
Alkoholizm	2,8	6,9	9,1	6,3

Część respondentów stosunki między współmieszkańcami oceniła jako poprawne /najmniejszo odsetki w miastach/. Osoby, które uważały inaczej wśród zakłócających je przyczyn najczęściej wymieniały: kolejki w sklepach i złe zaopatrzenie, negatywne cechy współmieszkańców /zawiść, zachłanność, zazdrość, nieuczciwość, nieufność/ oraz nadużywanie alkoholu. Odpowiedzi typu "turyści", "turystyka" zdarzały się również, ale stosunkowo rzadko /od 2 do 4% badanej populacji w poszczególnych miejscowościach/. Ponieważ kłopoty z zaopatrzeniem mieszkańcy często łączą z napływem turystów /co jak wcześniej wspomniano, może budzić powne zastrzeżenia/ turystyka raczej w sposób pośredni oddziałuje na kształt stosunków międzyludzkich.

Pomimo, że cała ankieta dotyczyła głównie problemów związanych z turystyką, a więc w jakimś sensie sytuacja wywiadu poddawała pod rozwagę właśnie turystykę jako ewentualny ważki oddziałujący czynnik, okazało się, że tylko znikomy procent badanych widzi w turystyce bezpośrednią przyczynę złych stosunków między mieszkańcami.

Podobnie jest, jeśli chodzi o trudności wychowawcze z młodzieżą, kategorią osób najbardziej podatną na negatywne wpływy, w tym również negatywne wpływy turystyki. Pytano respondentów czy i ewentualnie jakie są kłopoty z młodzieżą w ich miejscowości oraz jakie są tego przyczyny. Najczęściej pojawiające się kategorie odpowiedzi przedstawiają tab. 15 i 16.

Tab. 15. Kłopoty z młodzieżą

%

Rodzaj kłopotów z młodzieżą	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Nie ma kłopotów z młodzieżą	45,6	35,0	54,4	86,8
Alkoholizm	11,7	17,7	17,0	4,4
Chuligaństwo	10,2	11,9	6,6	2,5
Brak szacunku dla starszych	2,9	1,8	1,1	1,3
Alkoholizm i chuligaństwo	14,6	14,6	8,8	-

Tab. 16. Przyczyny trudności wychowawczych z młodzieżą

%

Przyczyny	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
Brak zainteresowań	2,8	0,6	1,7	-
Brak klubów i rozrywek	7,4	25,8	7,7	3,1
Brak opieki ze strony rodziców	15,4	8,8	5,7	2,5
Wpływ turystów	0,6	2,1	3,7	0,6

O negatywnym wpływie turystów mówi minimalna część populacji w poszczególnych miejscowościach.

Na podstawie tych dwóch dość ogólnie sformułowanych przykładów to znaczy stosunków międzyludzkich i problemów z młodzieżą trudno wyciągać jakieś generalne wnioski. Niemniej okazuje się, że sami mieszkańcy częściej dostrzegają negatywny wpływ innych czynników niż turystyka. Problem, jak się wydaje, wymaga bliższego rozeznania.

Oceniając sytuację w badanych miejscowościach pod względem rozpowszechnienia zjawisk patologicznych najgorzej przedstawia się ona w Mikołajkach /szczególnie groźnie prezentują się opinie o alkoholizmie i narkomanii/ i Ustce. Spośród trzech najbardziej uczęszczanych przez turystów miejscowości w Bukowinie sytuacja wygląda zdecydowanie najlepiej. Z pewnością da się to wyjaśnić dużą integracją stosunkowo małej wioskowej społeczności lokalnej, ale nie bez znaczenia jest tu również organizacja recepcji turystów. Dla mieszkańców Bukowiny turystyka jest źródłem znacznych dochodów. Dużą rolę odgrywają tu również tradycje w zakresie świadczenia usług dla turystów. W Ustce i Mikołajkach, gdzie ekonomiczna zależność od turystyki jest dużo mniejsza, częściej zdarzają się opinie świadczące o niezadowoleniu części mieszkańców z utrudnionej sytuacji związanej z przyjazdami turystów. Jest to o tyle niepokojące, że negatywny stosunek do turystów i turystyki przenosi się na inne sfery życia. W rejonie Studzienic zjawiska niekorzystne występują w stopniu najmniejszym, wiele dziedzin życia społeczności nie ulega jakimś znacznym zmianom - najmniejszy wśród badanych miejscowości ruch turystyczny, a także względnie mały stopień urbanizacji to główne przyczyny tego stanu rzeczy.

Podsumowanie

1. Badane miejscowości pod względem negatywnych reakcji mieszkańców wobec obecności turystów i wielkości ruchu turystycznego łączą się dość wyraźnie w dwie pary: Ustka i Mikołajki /społeczności mniej przychylne turystom oraz Bukowina i Studzienico /społeczności bardziej przychylne turystom/.

   W regionie Studzienic postrzega się w zdecydowanie większym stopniu niż w Bukowinie negatywne skutki turystyki, a jednocześnie brak jakichkolwiek korzyści. Wśród negatywnych stron rozwoju turystyki w badanych miejscowościach najczęściej wymieniane są: kłopoty z zakupami, złe zachowanie turystów, zatłoczenie zwłaszcza w środkach komunikacji oraz zanieczyszczenie środowiska. Nasilenie tych zjawisk jest nieco odmienne w każdej z miejscowości.

2. Nasilenie niekorzystnych tendencji w sferze stosunków międzyludzkich oraz alkoholizmu i innych zjawisk mogących mieć z nim związek układa się według wielkości i stopnia urbanizacji poszczególnych miejscowości.

   Opinie badanych wskazują, że w środowiskach miejskich /zwłaszcz w Mikołajkach/ mieszkańcy częściej mają do czynienia z narkomanią i narkomanami niż w środowiskach wiejskich. Oceny zmian pod względem gościnności są bardziej korzystne w przypadku społeczności wiejskich: najwięcej opinii o wzroście gościnności jest w Bukowinie, najmniej o zmniejszaniu się - w Studzienicach /w Bukowinie stosunkowo duży odsetek opinii o niekorzystnych zmianach w porównaniu ze Studzienicami wiąże się ze znaczną komercjalizacją usług turystycznych podejmowanych przez osoby prywatne/.

3. Opinie Bukowian o niekorzystnych zmianach w zakresie współżycia społecznego wynikającego z turystyki są podobne do opinii miezskańców Ustki i Mikołajek /są to trzy spośród badanych najbardziej uczęszczane przez turystów miejscowości/ - rejon Studzienic korzystnie się tu różni.

4. W świadomości mieszkańców Ustki, Mikołajek i Studzienic istnieje związek między turystyką, a niepożądanymi zmianami /można sądzić, że negatywny stosunek do turystów przenosi się na opinie o innych sferach życia miejscowości/.

XIV. Charakterystyka badanej zbiorowości turystów

Turyści do badań byli wybierani wg trzech kryteriów: płeć, wieć i typ bazy wykorzystywanej w czasie pobytu w miejscowości turystycznej.

Rozkład w próbie wg wieku i zakwaterowania przedstawiają tab. 1 i 2.

Tab. 1. Turyści objęci badaniami według wieku w %

Wiek /w latach/	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
16-20	8,5	13,9	7,3	8,5
21-25	10,1	18,5	27,8	21,1
26-30	19,6	20,2	17,6	16,6
31-40	21,4	26,5	16,1	23,6
41-50	21,5	13,9	11,2	16,1
51-60	8,5	5,9	14,6	10,1
pow.60	-	1,3	5,4	4,8

Do dalszych analiz podzielono respondentów na trzy grupy wieku 16-25 lat, 26-40 i powyżej 40 lat.

Tab. 2. Turyści objęci badaniami według typu wykorzystywanej bazy noclegowej

w %

Typ bazy noclegowej	Ustka	Miko-łajki	Buko-wina	gm. Stu-dzienice
1	2	3	4	5
Kwatery prywatne	42,8	42,6	59,0	19,1
Dom wczasowy	30,8	17,4	33,2	-
Hotel	3,6	0,4	-	-
Pole namiotowe	13,8	20,0	-	15,6
Własny domek letniskowy	-	0,4	1,0	8,5
Schronisko młodzieżowe	-	3,0	-	-
Domek campingowy	7,6	2,1	-	43,7

Tab. 2. c.d.

1	2	3	4	5
Namiot poza polem namiotowym	-	1,7	1,5	-
Nocleg na żaglówce	-	10,2	-	-
Inne /np. jestem przejazdem, na wycieczce - zakwaterowanie w innej okolicznej miejscowości	0,9	2,1	5,1	11,5

W rezultacie zastosowanych kryteriów badaniami objęto osoby, których wykształcenie, przynależność do grup społeczno-zawodowych i miejsce stałego zamieszkania według miejscowości przedstawia tablica 3.

Jak widać, zwyczaj zatrzymywania się w kwaterach prywatnych jest najpowszechniejszy w Bukowinie, natomiast najrzadszy w gm. Studzienice, mimo iż oba te miejsca wykazują najwięcej podobieństw pod innymi względami.

Wśród badanych w Bukowinie ok. 90% miało wykształcenie co najmniej średnie, w gm. Studzienice ok. 85%, w Mikołajkach ok. 75%, zaś w Ustce ok. 70%.

Wśród badanych, którzy wypoczywali w Bukowinie było tylko 11% robotników, w gm. Studzienice niecałe 13%. Blisko dwa razy więcej było robotników w Mikołajkach i trzy razy więcej w Ustce.

Młodzieży uczącej się najwięcej było w Mikołajkach, zaś studentów w Bukowinie.

Najwięcej mieszkańców dużych miast /powyżej 250 tys./ gościła gm. Studzienice - ponad 70%. W Bukowinie mieszkańcy dużych miast stanowią 2/3 badanych, w Mikołajkach połowę, w Ustce - 1/3.

Aby określić stopień aktywności turystycznej respondentów pytano o ilość wyjazdów turystycznych w ciągu ostatnich dwóch lat, przy czym proszono o uwzględnienie wszystkich wyjazdów włączając w to wczasy, wycieczki i krótkie wyjazdy sobotnio-niedzielne. Ustalono, że największą aktywność turystyczną cechuje turystów

Tab. 3.1. Cechy badanych wg przynależności do grup społeczno-zawodowych

w %

Miejscowość	Grupy społeczno-zawodowe											
	Inteligencja /osoby z wyższym wyksz. i nauczyciele	pracownicy umysłowi	technicy	rzemieślnicy	robotnicy kwalifikowani	robotnicy niewykwalifikowani	rolnicy	uczniowie	studenci	emeryci	inni niepracujący
Ustka	20,1	25,9	8,5	0,9	25,9	3,6	-	5,8	4,5	2,7	2,2
Mikołajki	15,2	24,1	12,7	3,0	19,0	1,2	-	8,4	9,3	3,4	3,8
Bukowina	20,9	22,1	10,0	1,0	9,5	1,5	-	1,5	22,4	6,0	4,5
gm. Studzienice	21,6	21,6	13,1	0,5	12,6	-	-	7,0	10,6	4,5	5,5

Tab. 3.2. Osoby wg przynależności wykształcenia i miejsca stałego zamieszkania /dok./

w %

Miejscowość	Wykształcenie					Miejsce stałego zamieszkania wg wielkości miejscowości - w tys. mieszkańców					
							Miasto				
	podstawowe	zawodowe	średnie	niepełne wyższe	wyższe	Wieś	do 20	21-100	101-250	pow. 250	bez podania wielk.
Ustka	6,7	24,1	45,1	4,9	19,2	5,8	12,5	17,0	28,6	34,8	0,9
Mikołajki	8,4	16,0	48,9	10,1	16,5	5,1	11,1	16,2	19,1	48,1	0,4
Bukowina	2,9	7,3	42,9	22,0	24,9	2,9	5,7	13,7	14,6	62,4	1,0
gm. Studzienice	4,0	10,6	50,3	9,0	25,1	do 10 tys. 3,0		10 - 250 tys. 23,6		71,4	-

objętych badaniem w Bukowinie /57,4% deklarowało ponad 5 wyja. w ciągu ostatnich 2 lat/, najmniejsza - w gm. Studzienice. Wśród badanych turystów w Ustce brak grupy, którą można by wyróżnicć wg kryteriów społeczno-demograficznych, a która charakteryzowałaby się szczególnie dużą aktywnością turystyczną. W Mikołajkach taką grupę stanowi młodzież zwłaszcza ucząca się i studiująca, w gm. Studzienice osoby z wyższym wykształceniem, w Bukowninie zaś również uczniowie i studenci, a także osoby z wyższym wykształceniem.

Podsumowanie

1. Na podstawie badań wyraźnie rysuje się obraz Bukowiny jako miejscowości szczególnie chętnie odwiedzanej przez osoby wykształcone, które cechuje duża aktywność turystyczna i pochodzące w większości z dużych ośrodków miejskich.
2. Gm. Studzienice najczęściej odwiedzają mieszkańcy dużych miast /jest ona turystycznym zapleczem Trójmiasta/ wyróżniający się najmniejszą aktywnością turystyczną.
3. Populacja turystów przyjeżdżających do Ustki jest, w porównaniu z przyjeżdżającymi do trzech pozostałych miejscowości badanych, w mniejszym stopniu zróżnicowana ze względu na wykształcenie i stopień aktywności turystycznej.

XV. Znajomość odwiedzanej miejscowości

Odpowiedź na pytanie czy respondenci dobrani wg przyjętych kryteriów byli już wcześniej w badanych miejscowościach, a jeśli tak, to ile razy, stanowi informację istotną z punktu widzenia oceny atrakcyjności tych miejscowości dla przyjezdny określenia dla jakich dających się wyróżnić grup są one atrakcyjne, a także z punktu widzenia szeregu zmiennych, które zależeć mogą od znajomości przez badanych odwiedzanej miejscowości /rodzaju kontaktu z mieszkańcami, kontaktu z przejawami miejscowej kultury, motywu przyjazdu itp./.

Znaczna część turystów objętych badaniami była po raz pierwszy w danej miejscowości /tab. 1/. Najwięcej takich osób było w Mikołajkach /62,6%/, najmniej w gm. Studzienice /40,7%/. Natomiast więcej jak 5 razy odwiedziło wcześniej gm. Studzienice 28,1% badanych i tylko 1,8% Ustkę. Na drugim miejscu w częstości odwiedzania znajduje się Bukowina /16,1% badanych było tu więcej jak 5 razy/, na trzecim Mikołajki /6,3%/.

Spośród badanych miejsc gm. Studzienice ma najwięcej stały bywalców. Zdecydowanie najmniej chętnie odwiedzana jest wielokrotnie Ustka.

Niewątpliwie decydujący wpływ na ten stan rzeczy mają walo turystyczne poszczególnych miejscowości. Ale nie tylko. Gm. Studzienice to miejsce, gdzie wiele zakładów Trójmiasta ma swoje stałe bazy wypoczynkowe /możliwość ponownego otrzymania skierowania na wczasy/. Bukowina jest miejscowością, do której przyjeżdża się zarówno w lecie, jak i w zimie. Mikołajki leżą na szlaku żeglarskim - stąd część osób, zwłaszcza uprawiających żeglarstwo, przybywa tu często.

Tab. 1. Znajomość badanej miejscowości

Czy już kiedyś był/a/ Pan/i/ w tej miejscowości? Jeśli tak, ile razy?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
Nie	56,7	62,6	44,4	40,7
1 raz	15,6	9,7	9,3	4,5
2 - 3 razy	16,1	12,6	18,5	16,1
4 - 5 razy	7,6	5,0	5,9	9,5
6 i więcej	1,8	6,3	16,1	28,1
Tak - bez podania ilo razy	0,2	3,8	5,2	-

Respondentów, którzy byli już wcześniej w badanych miejscowościach, pytano o najczęstszą długość pobytu w danej miejscowości. Najmniej długich pobytów /tydzień i dłużej/ stwierdzono w Mikołajkach, najmniej krótkich /mniej niż tydzień/ - w Ustce.

Pytając osoby przyjezdne o ilość wyjazdów turystycznych w ciągu ostatnich dwóch lat badano ich stopień zaangażowania w turystykę. Zmienną tę skorelowano z ilością pobytów w danej miejscowości. W grupie turystów przyjeżdżających do Mikołajek i Bukowiny stopień aktywności turystycznej /ilość wyjazdów turystycznych w ciągu ostatnich dwóch lat/ koreluje w sposób istotny z ilością pobytów w tych miejscowościach. Duża ilość wyjazdów turystycznych w ogóle łączy się z częstym odwiedzaniem Mikołajek i Bukowiny. Istotnego związku nie stwierdzono w populacji turystów badanych w Ustce i gm. Studzienice, mimo nie stwierdzenia związku na istotnym poziomie, obserwacja rozkładów w tablicach korelacji, pozwala jednak zauważyć wyraźną tendencję, że wśród osób, które wyjeżdżały najwięcej wzrasta odsetek stałych bywalców w gm. Studzienice.

Należy sądzić, że dla tych, którzy przyjechali do Ustki, a często w ogóle wyjeżdżają w celach turystycznych, miejscowość ta nie jest tą, którą w szczególny sposób upodobali sobi do wyjazdów.

Z cech społeczno-demograficznych /płeć, wiek, wykształcenie, wykonywany zawód, miejsce stałego zamieszkania/ wykształcenie koreluje w sposób istotny z ilością pobytów w Bukowinie natomiast w gm. Studzienice daje się zaobserwować związek między ilością pobytów a wiekiem - stali bywalcy rekrutują się głównie z grupy osób powyżej 40 roku życia.

Podsumowanie

Wśród osób badanych największą popularnością /deklarowana ilość ponownych wyjazdów/ cieszyły się gm.Studzienice i Bukowina. Stali bywalcy to przede wszystkim ludzie aktywni turystycznie /a więc mający doświadczenie turystyczne, ale również określone oczekiwania i nawyki/. Najmniej zainteresowani ponownym przyjazdem okazali się turyści odwiedzający Ustkę.

XVI. Kontakty turystów z mieszkańcami

Dla przypomnienia, najbardziej osobiste kontakty mieszkańców z turystami stwierdzono w Bukowinie. W Ustce kontakty te są najmniej intensywne. Jak to zagadnienie przedstawia się, jeśli rozpatrywać te wzajemne kontakty od strony przybyszów?

Zadano im podobne pytanie: W jaki sposób kontaktuje się Pan/Pani z tutejszymi mieszkańcami? Kafeteria odpowiedzi w porównaniu z ankietą dla mieszkańców została poszerzona o kategorię "w ogóle nie widuję tutejszych mieszkańców". Uzyskane wyniki ilustruje tablica 1.

Tab. 1. Kontakty turystów z mieszkańcami miejscowości odwiedzanych

w %

W jaki sposób kontaktuje się Pan/i/ z tutejszymi mieszkańcami	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Gm. Studzienice
Wśród mieszkańców mam bliskich znajomych, z którymi wiele mnie łączy	17,4	9,2	15,6	17,6
Często gawędzę z tutejszymi mieszkańcami na różne tematy	11,6	15,1	18,5	20,1
Rozmawiam z mieszkańcami przy okazji uzyskiwania informacji, noclegu, kupna	32,6	38,2	42,9	31,7
Widzę ich w różnych sytuacjach, ale na ogół z nimi nie rozmawiam	33,0	27,7	22,0	27,6
W ogóle nie widuję tutejszych mieszkańców	5,4	9,7	1,0	3,0

Dane uzyskane po zestawieniu odpowiedzi udzielonych na powyższe pytanie przez mieszkańców i turystów są zaskakujące. Gm. Studzienice jest miejscem, gdzie turyści najczęściej deklarują bliskie związki z mieszkańcami /łącznie 37,7% zgodniło się z twierdzeniem pierwszym i drugim/. Nie odpowiada to stosunkowo niskiej

akceptacji przez mieszkańców Studzienic /w porównaniu z Bukowiną/ twierdzeń mówiących o bliskich związkach z turystami,

Natomiast w Bukowinie dość wysoki w porównaniu z Ustką i Mikołajkami poziom akceptacji przez turystów twierdzeń mówiących o bliskich kontaktach z mieszkańcami /34,1% często gawędzi z mieszkańcami lub ma wśród nich bliskich znajomych/ idzie w parze z wysokim poziomem akceptacji tych twierdzeń przez mieszkańców. Można więc stwierdzić, że w porównaniu z innymi miejscowościami przede wszystkim w Bukowinie istnieją czynniki sprzyjające wzajemnym kontaktom turystów i mieszkańców. W pozostałych miejscowościach odsetki osób deklarujących duży kontakt jest mniejszy, mały kontakt - większy. Przy czym najmniej kontaktują się ze stałymi mieszkańcami turyści przyjeżdżający do Mikołajek.

Przejawem kontaktów gości i gospodarzy jest udzielanie sobie wzajemnie pomocy. Sytuację tę ukazuje tablica 2.

Tab. 2. Wzajemna pomoc w kontaktach turyści - stali mieszkańcy

w %

Czy zdarzyło się, że:	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
Prosił/a/ Pan/i/ tutejszych mieszkańców o pomoc lub radę	19,2	37,4	42,4	34,7
Pomagał/a/ Pan/i/ lub służył/a/ im radą	12,1	10,9	16,1	19,1

Interesujące jest, że tylko w Ustce więcej jest osób, które mają kontakty osobiste /29%/ niż takich, które prosiły mieszkańców o pomoc lub radę /19,2/. Znaczyłoby to, że w Mikołajkach, Studzienicach i Bukowinie zwracanie się turystów do stałych mieszkańców o pomoc lub radę ma miejsce również poza wzajemnymi stosunkami które można określić jako bliskie.

Pytano respondentów, czy w czasie aktualnego pobytu poznali kogoś, z kim zamierzają utrzymywać znajomości także w przyszłośc /tab. 3/. Najbardziej aktywni w zawieraniu znajomości podczas aktualnego pobytu okazali się turyści przyjeżdżający do Studzien

Tab. 3. Kontakty turystów nawiązane podczas aktualnego pobytu

Czy poznał/a/ Pan/i/ w czasie tego pobytu kogoś, z kim zamierza Pan/i/ utrzymywać znajomość także w przyszłości?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
Tak - to jest ktoś tutejszy	16,1	13,6	15,2	22,1
Tak - jest to osoba przyjezdna	26,8	22,9	21,1	23,1
Tak - zarówno osobę tutejszą, jak i przyjezdną	6,3	2,1	2,5	7,0
Nie - nikogo takiego nie poznałem	50,9	61,4	61,3	46,2

Jak wynika z powyższego turyści odwiedzający gm. Studzienice są najbardziej nastawieni na kontakt z miejscową ludnością. Bliskość deklarowanych kontaktów z osobami miejscowymi jest dopełniona przez stosunkowo często zawieranie nowych znajomości z "tutejszymi". Natomiast należy przypuszczać, że zwłaszcza w Bukowinie, ale również w Mikołajkach, kontakty z tymi samymi osobami spośród miejscowych są kontynuowane przy kolejnych pobytach - w Bukowinie jest dwukrotnie więcej osób, które mają osobiste styczności z mieszkańcami niż tych, które chcą utrzymywać kontakt z osobami dopiero co poznanymi.

Częstość nawiązywanych kontaktów z miejscowymi nie pozostaje bez wpływu na możliwość obserwacji mieszkańców i ich życia. Sytuacja ta analizowana jest przy pomocy pytania opisanego poniżej /tab. 4/.

Tab. 4. Obserwowanie przez turystów mieszkańców i ich życia

Czy miał/a/ Pan/i/ okazję obserwować tutejszych mieszkańców i ich życie?	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
Tak, wielokrotnie obserwowałem/am/	13,9	14,7	33,8	26,1
Tak, ale rzadko, czasami, przypadkowo	47,5	54,2	53,9	50,3
Nie, nigdy nie miałem/am/ okazji im się przypatrzeć	38,6	30,7	11,2	23,1
Inne odpowiedzi	-	0,4	0,5	0,5

Turyści przyjeżdżający do Bukowiny mają okazję częściej niż inni badani turyści obserwować życie miejscowej ludności. Na drugim miejscu w częstości obserwowania życia mieszkańców odwiedzanej miejscowości znajdują się turyści odwiedzający gm. Studzienice. Tę niewielką rozbieżność między deklarowaną częstością obserwacji a częstością nawiązywanych kontaktów w gm. Studzienice można wytłumaczyć po pierwsze - niechęcią mieszkańców gminy /w porównaniu z mieszkańcami Bukowiny/ do ukazywania swojej prywatności przyjezdnym, po drugie zaś, rodzajem zakwaterowania turystów. Obserwują przede wszystkim ci, którzy mieszkają w kwaterach prywatnych. Zakwaterowanie w Ośrodkach zakładowych, campingach /a to przecież przeważają w Studzienicach/ nie sprzyja obserwacji życia mieszkańców.

Związek między obserwacją życia mieszkańców i typem zakwaterowania stwierdzono jeszcze tylko w Ustce. Ciekawe, iż także w Ustce turyści z jednej strony mają bardziej osobiste kontakty, z drugiej zaś najrzadziej mają okazję obserwować życie stałych mieszkańców. Wynika to, jak się wydaje z faktu, iż w miejscowości o wybitnie miejskim charakterze obserwacja taka jest utrudniona.

We wszstkich miejscowościach szansa na poczynienie obserwacji życia mieszkańców zwiększa się wraz z ilością pobytów w danej miejscowości.

Nie stwierdzono żadnego istotnego związku między cechami społeczno-demograficznymi turystów /płeć, wiek, wykształcenie, wykonywany zawód, miejsce stałego zamieszkania/ a rodzajem kontaktów, jakie nawiązują z miejscowymi. Podobnie nie ma znaczenia ilość turystycznych wyjazdów w ostatnim okresie. Natomiast we wszystkich grupach turystów przyjeżdżających do danych miejscowości rodzaj kontaktu z mieszkańcami koreluje z typem zakwaterowania. Bliskie wzajemne kontakty mają miejsce, gdy turyści zatrzymują się w domach prywatnych. W Mikołajkach, Bukowinie i Studzienicach osobiste kontakty turystów z ludnością miejscową zależą od ilości pobytów w danej miejscowości.

Zbadano również, jak turyści oceniają te wzajemne kontakty z mieszkańcami. Proszono ich o ustosunkowanie się do następujących stwierdzeń:

1. Trudno nawiązać kontakt z miejscową ludnością.

2. Stosunki z miejscowymi nigdy nie wykraczają poza zwykłe kontakty z personelem zatrudnionym w domu wczasowym, restauracji, biurze turystycznym itp.

W ocenie blisko 3/4 turystów przyjeżdżających do Bukowiny nie jest trudno nawiązać kontakt z jej mieszkańcami. O mieszkańcach Ustki i Mikołajek sądzi tak nieco powyżej 60% badanych. Natomiast turyści odwiedzający Sm. Studzienice już tylko w 57,3% nie zgadzają się z twierdzeniem mówiącym o trudności w nawiązywaniu kontaktów. Aż 21,1% turystów akceptuje to twierdzenie /Ustka - 12,1% akceptujących, Mikołajki - 12,6%, Bukowina - 11,3%/.

Jakość tych kontaktów /twierdzenie 2/ w Bukowinie oceniona jest jako więcej niż wyłącznie formalna przez ponad połowę respondentów, w Ustce około 45%, w gm. Studzienice trochę ponad 40%, zaś w Mikołajkach ok. 25% respondentów/.

Podsumowanie

1. W gm. Studzienice, a następnie Bukowinie kontakty mieszkańców z turystami są najbardziej intensywne, w Mikołajkach - najmniej intensywne.
2. Cechy społeczno-demograficzne turystów i stopień aktywności turystycznej nie różnicują turystów przyjeżdżających do badanych miejscowości w kontaktach ze stałymi mieszkańcami.
3. Korzystanie z kwater prywatnych podczas wyjazdu turystycznego i wielokrotność pobytów w danej miejscowości sprzyja bliskim kontaktom ze stałymi mieszkańcami.
4. Blisko 3/4 turystów przebywających w Bukowinie ocenia kontakty ze stałymi mieszkańcami jako łatwe do nawiązania. Najrzadziej przyznają to turyści odwiedzający Studzienice.

XVII. Kontakty z przejawami lokalnej kultury

Poprzedni rozdział "Kontakty turystów z mieszkańcami" dał opis zetknięcia turystów ze środowiskiem społecznym. W tym rozdziale interesować nas będzie zetknięcie turystów ze środowiskie kulturowym. Która z badanych miejscowości bardziej a która mniej temu sprzyja? Co te styczności warunkują? Są to podstawowe problemy, które na podstawie wyników badań zostaną tu przybliżo.

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że podział na środowisko społeczne i kulturowe nie jest dość ostry. Obie te sfery rzeczywistości ściśle się zazębiają. Mówiąc o środowisku kulturowym będziem tu rozumieli przejawy lokalnej kultury takie jak folklor, rzemiosło, obrzędy religijne, publiczne święta i uroczystości, prywatne święta i uroczystości, kuchnię regionalną, zabytki, pamiątki historyczne.

Turystów objętych badaniami pytano czy zetknęli się z wyżej wymienionymi przejawami miejscowej kultury. Wyniki przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Kontakt z przejawami miejscowej kultury

w %

Czy zetknął się Pan/i/ ze przejawami miejscowej kultury takimi jak:	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
folklor /muzyka, tańce/	5,4	7,6	68,3	15,6
rzemiosło	25,4	9,7	62,4	7,5
obrzędy religijne	23,2	16,0	56,4	22,1
publiczne święta i uroczystości	16,5	11,8	21,0	8,0
Prywatne święta i uroczystości	16,5	8,4	28,8	19,1
kuchnia regionalna	21,9	12,2	25,9	18,6
zabytki, pamiątki historyczne	49,6	37,0	72,2	34,7
inne	1,8	2,9	2, 9	3,0

Najczęściej z przejawami miejscowej kultury stykali się turyści w Bukowinie. Ponad połowa badanych zapoznała się tu z zabytkami i pamiątkami historycznymi, folklorem, rzemiosłem i obrzędami religijnymi. W pozostałych miejscowościach grupa tych, którzy kontaktowali się z wymienionymi tu zjawiskami kultury nigdy nie przekracza 50%. We wszystkich miejscowościach turyści najczęściej zapoznawali się z zabytkami i pamiętkami historycznymi.

Oprócz ogólnej oceny stopnia nasilenia kontaktów przyjezdnych z przejawami lokalnej kultury w poszczególnych miejscowościach podstawowym problemem jest odpowiedź na pytanie: co różnicuje turystów pod tym względem /jakie cechy decydują o tym, że jedni stykają się a inni nie z różnymi formami lokalnej kultury?/. Zbadano, czy decydują o tym cechy społeczno-demograficzne /płeć, wiek, wykształcenie, wykonywany zawód, miejsce stałego zamieszkania/ oraz rodzaj kontaktów z mieszkańcami i rodzaj zakwaterowania podczas pobytu turystycznego.

W Bukowinie, Mikołajkach i Studzienicach cechą istotnie różnicującą turystów jest wykształcenie. W Bukowinie z folklorem najczęściej stykały się osoby z wykształceniem powyżej średniego, najrzadziej z wykształceniem co najwyżej zawodowym; z obrzędami religijnymi najczęściej osoby z wykształceniem podstawowym i zawodowym, najrzadziej - ze średnim. W Studzienicach im wyższe było wykształcenie badanych tym częstszy deklarowany kontakt z zabytkami i pamiątkami historycznymi. W Mikołajkach kontakt z folklorem deklarowały najczęściej osoby z wykształceniem średnim, najrzadziej - z co najwyżej zawodowym.

Jedynie w Studzienicach stwierdzono związek między płcią, a jedną z opisywanych zmiennych - mężczyźni częściej stykali się z prywatnymi świętami i uroczystościami.

Młodzież /16-25 lat/ przyjeżdżająca ~~do najczęściej~~ najwyżej do Ustki, miała możliwość zapoznania się z regionalnymi potrawami. Natomiast w gm. Studzienice zaobserwowano tendencję, zgodnie z którą turyści z najstarszej grupy wiekowej /45 i więcej lat/ najczęściej deklarowali styczność ze świętami prywatnymi.

Jak natomiast różnicują turystów w ich pozmaczych penetracjach lokalnej kultury inne cechy , a więc sposób nawiązywania kontaktów z miejscową ludnością i miejsce zakwaterowania podczas turystycznego pobytu?

Duży stopień kontaktu z mieszkańcami /deklaracja, że wśród stałych mieszkańców ma się bliskich znajomych, z którymi wiele ich łączy lub, że często gawędzi z miejscowymi/ sprzyja poznawaniu odwiedzanego regionu. I odwrotnie - mały kontakt nie sprzyja tendencjom do poznawania odwiedzanej miejscowości. Stwierdzono, że w Ustce, Bukowinie i gm. Studzienice dotyczy to pięciu badanych przejawów miejscowej kultury, w Mikołajkach - trzech.

Częste kontakty sprzyjają w Ustce częstemu stykaniu się z folklorem, obrzędami religijnymi, publicznymi i prywatnymi świętami i uroczystościami, zabytkami i pamiątkami historycznymi; w Bukowinie częstemu stykaniu się z rzemiosłem, publicznymi i prywatnymi świętami i uroczystościami, kuchnią regionalną oraz zabytkami i pamiątkami historycznymi; w Mikołajkach stykaniu się z prywatnymi świętami i uroczystościami, kuchnią regionalną i zabytkami i pamiątkami historycznymi; w gm. Studzienice stykanie się z folklorem, zabytkami i pamiątkami historycznymi, obrzędami religijnymi, kuchnią regionalną,prywatnymi świętami i uroczystościami.

Natomiast typ zakwaterowania turystów okazał się istotny dla zapoznania się z czterema przejawami kultury w Ustce /obrzędy religijne, publiczne oraz prywatne święta i uroczystości, zabytki, pamiątki historyczne/, dwoma w gm. Studzienice /obrzędy religijne i prywatne święta i uroczystości/ oraz jednym w Bukowinie /publiczne święta i uroczystości/ i Mikołajkach /zabytki, pamiątki historyczne/.

Oczywiste jest, że ilość pobytów w danej miejscowości zwiększa możliwość zapoznania się z kulturą odwiedzanego regionu. Istotnie na podstawie badań okazało się, że im ktoś częściej przyjeżdżał do danej miejscowości, tym częściej stykał się z różnymi przejawami kultury jej mieszkańców. Stwierdzono, że częstość przyjazdów decydowała o zapoznaniu się z sześcioma formami kultury górali w Bukowinie, tzn. folklorem, rzemiosłem, obrzędami religijnymi, publicznymi oraz prywatnymi świętami i uroczystościami i kuchnią regionalną. W Studzienicach stwierdzono zależność między częstymi przyjazdami a poznawaniem takich form kultury jak: folklor, zabytki, prywatne święta i uroczystości. W Ustce stali bywalcy częściej stykali się z folklorem oraz prywatnymi świętami, zaś w Mikołajkach z prywatnymi świętami oraz kuchnią regionalną. W Bukowinie, Studzienicach i Mikołajkach ilość pobytów koreluje ze stopniem kontaktu z miejscową ludnością. Kontakty osobiste są tu funkcją częstych pobytów. Natomiast typ zakwaterowania nie koreluje z ilością pobytów w żadnej miejscowości /brak danych dla gm. Studzienice/.

Z omawianych powyżej układów zależności można wysnuć następujące wnioski: decydująca dla realizacji celów turystyki poznawczej w odniesieniu do kultury regionu odwiedzanego jest ilość pobytów w danej miejscowości /regionie/ i zakwaterowanie w domach ludności miejscowej.

Decyzja o ponownym przyjeździe do danej miejscowości zależy wyłącznie od samego człowieka, od uznania przez niego miejsca pobytu za interesujące. Oczywiście organizatorzy turystyki, gospodarze miejscowości lub regionu oraz sami mieszkańcy mogą stworzyć warunki, które pozwolą uznać daną miejscowość jako atrakcyjną. Ale jeżeli chcemy propagować turystykę poznawczą, w której głównym przedmiotem poznawania byłaby lokalna kultura, należałoby popierać, utrzymywać i rozwijać istniejącą sieć kwater prywatnych. Układ zależności kwaterodawca-turysta sprzyja wzajemnym kontaktom, a te z kolei poznaniu tego, co dla miejscowej kultury jest charakterystyczne i interesujące. Pobyt w domu wczasowym, na campingu jest w znacznej mierze zamknięciem się w kręgu turystów.

Poglądy na temat mieszkańców i ich kultury

W świetle zróżnicowanego stopnia kontaktów turystów z mieszkańcami w poszczególnych miejscowościach interesujące jest, jakie są poglądy turystów na temat mieszkańców i ich kultury. Proszono respondentów o ustosunkowanie się do trzech opinii:

1/ Dzięki turystyce ludność miejscowa może bez większego wysiłku zarabiać dużo pieniędzy

2/ Turyści są tutaj mile widziani

3/ Kultura tutejsza jest odmienna od mojej własnej.

W Ustce, Mikołajkach i Bukowinie ponad 70% turystów jest przekonanych o wysokich zarobkach miejscoej ludności czerpanych z turystyki /tab. 2/. Przy czym osoby nie mające osobistych kontaktów częściej są wyrazicielami takiej opinii. Natomiast wśród turystów odwiedzających Studzienice jest najwięcej osób odrzucających to twierdzenie /52,8%/ i jedynie 31,6% zgadza się, że dzięki tury-

stom miejscowi mogą dobrze zarabiać. Ponadto nie stwierdzono związku między omawianą zmienną a zmiennymi określającymi stopień kontaktu mieszkańcy - turyści.

Jednocześnie około 3/4 turystów w każdej miejscowości zgadza się, że turyści są tutaj mile widziani. Najwięcej takich opinii zarejestrowano w Bukowinie, najmniej w gm. Studzienice. W Ustce i Studzienicach opinia taka jest zróżnicowana w zależności od stopnia kontaktów z mieszkańcami. Osobiste kontakty wiążą się z poglądami o przychylności mieszkańców wobec turystów.

Odmienność miejscowej kultury w porównaniu z własną postrzega 89,3% respondentów w Bukowinie, 67,3% w gm. Studzienice, 47% w Mikołajkach i 27,7% w Ustce.

Zbadano pod względem jakich z wyszczególnionych cech i w jakim stopniu mieszkańcy odwiedzanych miejscowości różnią się w opinii turystów od mieszkańców miejscowości, w których sami mieszkają /tab. 3/.

Tab. 2. Poglądy turystów na temat mieszkańców i ich kultury

w %

Dzięki turystom ludzie miejscowi mogą bez większego wysiłku zarabiać dużo pieniędzy	Ustka	Mikołajki	Bukowina	gm. Studzienice
1	2	3	4	5
Zdecydowanie się zgadzam	41,5	32,6	35,1	8,5
raczej się zgadzam	36,2	44,1	35,1	23,1
raczej się nie zgadzam	10,3	15,3	17,1	39,7
zdecydowanie się nie zgadzam	9,4	3,0	9,3	13,1
nie mam zdania	2,7	5,1	3,4	15,6

Tab. 2. c.d.

Turyści są tutaj mile widziani	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Gm. Studzienice
zdecydowanie się zgadzam	45,3	15,1	37,1	12,6
raczej się zgadzam	37,7	61,3	48,8	60,3
raczej się nie zgadzam	11,2	13,4	6,3	11,1
zdecydowanie się nie zgadzam	1,3	0,4	1,0	0,5
nie mam zdania	4,5	9,7	6,8	15,6
Kultura tutejsza jest odmienna od mojej własnej	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Gm. Studzienice
zdecydowanie się zgadzam	4,5	20,3	63,9	29,1
raczej się zgadzam	23,2	36,7	25,4	38,2
raczej się nie zgadzam	26,3	16,0	5,4	17,1
zdecydowanie się nie zgadzam	12,6	1,3	2,2	3,0
nie mam zdania	26,3	25,7	2,4	12,6

W przypadku Ustki, Mikołajek i Bukowiny rozkład ocen układa się wg continuum wieś - miasto. Największe różnice postrzegane są w Bukowinie, najmniejsze w Ustce. Do tego schematu nie pasuje miejsce zurbanizowane w najmniejszym stopniu - Gm. Studzienice. Tu różnice postrzegane są niekiedy nawet w mniejszym stopniu niż w Mikołajkach. Najczęściej różnice postrzegają ci turyści, którzy odwiedzili gminę wielokrotnie i ci, którzy mają najbardziej osobiste kontakty z mieszkańcami. Stopień kontaktu z mieszkańcami w podobny sposób określa wskazywanie różnic w pozostałych trzech miejscowościach. Ponadto, w Bukowinie, Mikołajkach i Ustce najczęściej na różnice wskazują następujące kategorie turystów: wynajmujący pokoje w domach prywatnych

Tab. 3. Różnice między mieszkańcami miejscowości odwiedzanych a mieszkańcami miejscowości respondenta

w %

Czy Pana/i/ zdaniem mieszkańcy tutejsi różnią się od mieszkańców Pana/i/ miejscowości pod względem:	Ustka			Mikołajki			Bukowina			gm. Studzienice		
	nie różnią się	tak w pewnym stopniu	tak, bardzo różnią się	nie różnią się	tak, w pewnym stopniu	tak, bardzo różnią się	tak różnią się	tak, w pewnym stopniu	tak, bardzo różnią się	nie różnią się	tak, w pewnym stopniu	tak, bardzo różnią się
życzliwości	66,5	19,6	4,0	45,6	30,0	6,3	32,2	32,7	25,9	46,7	27,1	12,6
obyczajów /zwyczajów/	49,6	22,3	1,3	23,3	37,7	8,5	2,0	27,3	64,4	15,6	42,2	22,1
stosunku do przyrody	46,4	29,7	5,0	30,0	28,7	5,5	20,0	27,8	34,1	32,2	27,1	11,6
zachowania w miejscach publicznych	70,1	18,3	1,3	51,1	20,3	8,0	33,3	25,5	25,5	46,2	25,1	10,6
życia rodzinnego	46,6	11,6	1,3	29,5	8,0	5,1	17,1	19,5	21,5	34,2	16,1	5,5
pracowitości	43,3	21,4	2,7	28,3	18,1	5,1	17,6	22,5	44,6	36,2	16,6	9,0
religijności	40,6	17,0	4,6	27,1	12,3	6,4	23,6	22,2	44,3	36,2	15,6	13,6
przywiązania do tradycji	30,2	23,4	7,2	17,8	16,5	6,4	8,4	22,2	59,6	18,1	29,6	17,6

i mieszkańcy dużych miast, uczniowie, studenci, inteligencja, osoby z wykształceniem powyżej średniego /podobne tendencje zaobserwowano w Studzienicach/ oraz młodzież /16-25 lat/ i ludzie starsi.

Podsumowanie

1. Największy kontakt z kulturą lokalną mają turyści przyjeżdżający do Bukowiny, najmniejszy - przyjeżdżający do Mikołajek.

2. Poznawaniu przez turystów lokalnej kultury regionu odwiedzanego sprzyjają bliskie kontakty ze stałymi mieszkańcami.

XVIII. Powody przyjazdu i ocena pobytu w badanych miejscowościach

Respondenci, którzy już kiedyś byli w badanych miejscowościach odpowiadali na pytanie o powody ponownego przyjazdu.

Ich odpowiedzi informują nas o udziale różnych indywidualnych preferencji i gustów w podejmowaniu decyzji gdzie spędzić urlop. Można przyjąć, że były to decyzje świadome, ponieważ odpowiadający już znali miejsce swoich wakacji.

Kwestionariusz zawierał listę możliwych odpowiedzi, z których respondencji mogli wybrać dowolną ilość, a jeśli lista była ich zdaniem niewyczerpująca, ankieter notował w rubryce "inne powody", to, co respondent uznał za stosowne dodać.

Jak już wspomniano Ustkę znało 43,3% ankietowanych turystów, Mikołajki 37,4%, Bukowinę 55,6%, a gm.Studzienice 58,8%, co odpowiada 97, 89, 114 i 117 osobom. Te właśnie liczebności przyjęto za podstawę procentowania w tablicy 1.

Szczegółowa analiza danych prowadzi do wniosku, że pewne grupy respondentów częściej niż inne wymieniały poszczególne powody przyjazdu, przy czym w różnych miejscowościach obraz ten nie jest jednakowy.

1. Przywiązanie do odwiedzanej miejscowości /"polubiłem tę miejscowość lub jej okolice"/, częściej niż inni podawali turyści o następujących cechach:
   - utrzymujący bliskie kontakty z mieszkańcami,
   - mieszkający w kwaterach prywatnych, a ponadto w Ustce - pochodzący z dużych miast /ponad 250 tys./ oraz aktywni turystycznie;

w Mikołajkach - w wieku powyżej 25 lat i o wykształceniu średnim;

w Studzienicach osoby aktywne turystycznie.

Tab. 1. Powody ponownego przyjazdu

Co powoduje, że przyjechał Pan/i/ tutaj ponownie?	Ustka N=97	Mikołajki N=89	Bukowina N=114	g. Studzienice N=117
1	2	3	4	5
1. Polubiłem tę miejscowość i okolice	60,8	47,2	57,0	49,6
2. Klimat	61,8	39,3	49,1	46,2
3. Związki z mieszkańcami, np. rodzinne, przyjaźń itp.	17,5	19,1	18,4	20,5
4. Cisza, spokój	10,3	24,7	37,7	62,3
5. Możliwość realizowania swoich zamierzeń, oddanie się swoim pasjom	6,2	28,1	31,6	25,6
6. Posiadanie stałej bazy	17,5	6,7	24,6	34,2
7. Przyzwyczajenie, rutyna	4,1	10,1	11,4	6,8
8. Bliskość miejsca zamieszkania	4,1	5,6	9,6	10,2
9. Przystępne ceny	0	10,1	9,6	3,4

2. Klimat wymieniają:

- tym częściej im niższe wykształcenie, a także
- pochodzący z małych miast i wsi, ponadto

w Ustce - kobiety i również mieszkańcy dużych miast;

w Mikołajkach - mieszkańcy w kwaterach prywatnych;

w Bukowinie - turyści mało aktywni,

w Studzienicach - starsi /powy. 40 lat/

3. Związki z mieszkańcami podają /co oczywiste/ szczególnie często ci,

   - którzy utrzymują z nimi bliskie kontakty,
   - i mieszkający w kwaterach, a

   w Ustce - najmłodsi i najstarsi oraz pochodzący z małych miast

   w Mikołajkach - najstarsi;

   w Bukowinie - najmłodsi i pochodzący z dużych miast.

4. O ciszy i spokoju mówili:

   - starsi /nie dotyczy Ustki, gdzie ze względu na małą liczbę odpowiedzi analiza statystyczna jest niemożliwa/, ponadto

   w Mikołajkach - pochodzący z dużych miast i aktywni turystycznie;

   w Bukowinie - niżej wykształceni, średnio aktywni i pochodzący ze średnich miast /21 - 250 tys./,

   w Studzienicach - aktywni turystycznie.

5. Zainteresowania i pasje wymieniali /nie dotyczy Ustki - z powodów j.w./

   w Studzienicach osoby o wykształceniu średnim i wyższym;

   w Mikołajkach - respondenci w wieku 26-40 lat;

   w Bukowinie - mężczyźni, młodzież, osoby o wyższym wykształceniu, pochodzący z dużych miast, aktywni turystycznie i utrzymujący bliskie kontakty z mieszkańcami.

Jest to więc najwyraźniej określona grupa spośród wszystkich wyróżnionych. Grupa ta odpowiada stereotypowi /prawdziwego turysty„co chodzi po górach" w oczach mieszkańców Bukowiny,

Zamiar ponownego przyjazdu

Wskaźnikiem ogólnego zadowolenia turystów z pobytu w danej miejscowości jest odpowiedź pozytywna na pytanie "Czy ma Pan/i/ zamiar jeszcze kiedyś tu przyjechać?"

Oto wyniki uzyskane w czterech badanych miejscowościach:

	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienic
Odsetki turystów wyrażających chęć ponownego przyjazdu	85,8	75,4	89,3	91,7

Jak widać, odpowiedzi zdecydowanej większości turystów świadcz o tym, że ich pobyt w badanych miejscowościach był na tyle udany, że warto do nich powrócić.

Mikołajki uzyskały nieco gorszą ocenę, niż pozostałe miejscowości. Zobaczymy, jakie kategorie turystów rzadziej niż inne odpowiadały pozytywnie na omawiane pytania.x/

Są to przede wszystkim ci, którzy zawitali do danej miejscowości po raz pierwszy.

Tab. 2. Ilość pobytów w badanych miejscowościach a zamiar ponownego ich odwiedzania

Który pobyt:	Ustka	Mikołajki	Bukowina
	/Wyrażający chęć ponownego przyjazdu - w %/		
pierwszy	81,4	65,5	81,8
drugi, trzeci lub czwarty	94,3	96,2	93,0
piąty lub więcej	90,5	92,6	97,8
poziom istotności związku	0,05	0,01	0,05
współczynnik V Cramera	0,18	0,34	0,22

x/ Wyników ze Studzienic nie analizowano z powodu znikomej liczebności grupy nie deklarującej chęci ponownego przyjazdu /16 osób/

Przytoczone dane pokazują, że stosunkowo niższa ocena Mikołajek jest wyłącznie dziełem tych turystów, którzy odwiedzili je po raz pierwszy. Ogólna prawidłowość, że to, co się dobrze zna, łatwiej się akceptuje, dotyczy również miejscowości turystycznych, a zwłaszcza Mikołajek. Widocznie specyficzne walory przyrodnicze i krajobrazowe jeziora Mikoajskiego i Tałt docenia się z czasem.

Aktywność turystyczna respondentów, mierzona ilością wyjazdów w ciągu ostatnich dwu lat, miała wpływ na chęć ponownego odwiedzenia Bukowiny - najmniej aktywni najczęściej /19,0 wobec średniej 11,0/ twierdzili, że nie wybierają się do niej po raz wtóry. W pozostałych miejscowościach nie stwierdzono takiej zależności.

Cechy społeczno-demograficzne nie miały żadnego wpływu na chęć powrotu do Ustki, natomiast -

w Mikołajkach tylko 60% respondentów w wieku ponad 40 lat i 59% inteligentów z wyższym wykształceniem deklaruje chęć spędzenia tam kiedyś jeszcze wakacji,

a w Bukowinie - inteligencja i ucząca się młodzież najczęściej zgłaszały taki zamiar.

Wszyscy, którzy zadeklarowali chęć ponownego przyjazdu proszeni byli o uzasadnienie. Na tej podstawie można stwierdzić, co się turystom podoba w badanych miejscowościach. Rezultaty przedstawia tab. 3 i tab. 3a, w której pokazano wyniki ze Studzienic.x/

Jak widać, najczęściej udzielane odpowiedzi niekonkretnych /"podoba mi się"/, a szczególnie często w Ustce. Tam też, co zrozumiałe, najrzadziej wymienione jako uzasadnienie zamiaru ponownego przyjazdu możliwość aktywnego wypoczynku.

---

x/ Przedstawiamy te wyniki oddzielnie ponieważ w Studzienicach inaczej niż gdzie indziej zadawano to pytanie.
W Ustce, Mikołajkach i Bukowinie było to pytanie otwarte, w Studzienicach - zamknięte.

Warto zwrócić uwagę na niską pozycję "związków z mieszkańcami" i "dobrego zakwaterowania i wyżywienia" w Mikołajkach.

Tab. 3. Powody deklarowania chęci ponownego przyjazdu

w %

	Ustka N=184	Mikołajki N=173	Bukowina N=181
Ogólne odpowiedzi typu: "podoba mi się tutaj"	38,6	28,9	29,3
Walory przyrody	29,3	27,2	28,2
Pogoda, klimat itp.	20,6	14,4	26,6
Możliwość wycieczek i innych form aktywnej turystyki	3,3	21,4	26,5
Spokój, cisza, możliwość odpoczynku	11,4	12,7	19,3
Związki z mieszkańcami	19,6	6,9	14,4
Dobre zakwaterowanie i wyżywienie	10,7	4,6	12,2

Tab. 3a. Powody deklarowania chęci ponownego przyjazdu /Studzienice/

Spokój, cisza	67,2
Klimat	49,7
Polubiłem to miejsce	46,3
Stała baza	24,8
Realizacja zainteresowań	21,5
Bliskość miejsca zamieszkania	8,5
Przystępne ceny	6,2
Przyzwyczajenie, rutyna	5,1

Kto i za co ceni poszczególne miejscowości?

Ustka - za klimat i pogodę cenią przede wszystkim respondenci mało aktywni turystycznie,

a za walory przyrody - starsi, powyżej 40 roku życia.

Mikołajki - za możliwość wycieczek i uprawianie sportów wodnych - turyści z wyższym wykształceniem i odwiedzający je wiele razy w przeszłości,
za walory przyrody - osoby ze średnim wykształceniem i w wieku 26 - 40 lat,

Bukowina - za możliwość wycieczek respondenci młodzi, osoby o wykształceniu średnim i wyższym,
a za spokój i ciszę oraz możliwość wypoczynku respondenci starsi i mało aktywni turystycznie.

Studzienice - klimat cenią tam kobiety i starsi turyści,
o możliwości zaspokojenia swoich zainteresowań mówią częściej mężczyźni, a przywiązanie do tego regionu deklarują najczęściej turyści o wykształceniu średnim i wyższym.

Wszędzie zaś ci, którzy uzasadniają zamiar ponownego przyjazdu kontaktami czy znajomością z mieszkańcami, charakteryzują się tym, że już ponad cztery razy byli w danej miejscowości.

Ocena pobytu

Zamiar ponownego przyjazdu nie może jednak zastąpić oceny różnych aspektów pobytu w miejscowości turystycznej. Dlatego wszyscy badani turyści oceniali swój pobyt ze względu na jedenaście wskazanych przez kwestionariusz kryteriów - od przyrody do życzliwości mieszkańców wobec gości. Oczywiście nie wszyscy mieli wyrobiony pogląd w pewnych kwestiach i nie wszystkie sprawy każdego dotyczy. Stąd też zdarzają się niekiedy pokaźne odsetki nie mających opinii. Rezultaty przedstawiamy w osobnych tabelach dla każdej miejscowości /tab. 4, 5, 6, 7/.

Tab. 4. Ocena pobytu w Ustce

w %

Ze względu na:	bardzo dobrze	dobrze	przeciętnie	źle	bardzo źle	brak opinii
przyrodę	39,3	50,0	8,9	0,4	0,0	1,3
pogodę	21,9	21,9	21,4	21,0	10,3	3,6
zakwaterowanie	34,8	42,0	17,9	4,5	0,4	0,4
wyżywienie	29,0	37,9	21,9	8,9	0,9	1,3
możliwość dojazdu	23,2	34,4	23,7	9,8	4,0	4,9
ceny	0,4	9,0	43,9	33,2	11,2	2,2
usługi	0,9	9,5	13,5	3,6	0,9	71,6
imprezy kulturalne rozrywki	8,0	16,5	23,2	15,6	6,7	29,9
imprezy sportowe	7,1	5,8	8,0	15,2	9,4	54,5
atrakcyjność miejscowej kultury	4,0	18,8	34,4	1,8	1,8	39,3
życzliwość mieszkańców dla przyjezdnych	22,3	49,6	11,2	2,7	0,9	13,4

Tab. 5. Ocena pobytu w Mikołajkach

w %

Ze względu na:	bardzo dobrze	dobrze	przeciętnie	źle	bardzo źle	brak opinii
przyrodę	33,8	47,7	14,8	2,2	0,4	0,8
pogodę	1,7	7,6	30,8	37,6	21,9	0,4
zakwaterowanie	18,5	35,6	25,8	6,9	2,1	11,2
wyżywienie	14,3	42,0	28,6	10,1	2,1	2,9
możliwość dojazdu	11,4	26,2	22,4	19,8	8,4	11,8
ceny	0,8	8,1	64,4	16,1	4,2	6,4
usługi	1,3	5,8	8,4	5,9	5,5	73,9
imprezy kulturalne, rozrywki	4,6	12,6	11,3	17,2	13,0	41,2
imprezy sportowe	3,8	7,6	6,3	12,6	10,2	59,7
atrakcyjność miejscowej kultury	3,0	19,4	16,9	3,4	7,2	50,2
życzliwość mieszkańców dla przyjezdnych	17,2	45,4	18,1	1,7	2,5	15,1

Tab. 6. Ocena pobytu w Bukowinie

w %

Ze względu na:	bardzo dobrze	dobrze	przeciętnie	źle	bardzo źle	brak opinii
przyrodę	74,6	20,5	3,9	0,5	0,0	0,5
pogodę	44,9	32,2	20,5	2,0	0,0	0,5
zakwaterowanie	37,1	40,5	18,0	2,4	0,5	1,5
wyżywienie	43,8	35,5	13,8	3,0	1,5	2,5
możliwość dojazdu	12,9	29,2	24,3	21,3	10,9	1,5
ceny	5,0	13,0	25,0	19,0	9,5	8,5
usługi	1,0	3,4	7,4	3,9	2,0	82,4
imprezy kulturalne, rozrywki	5,4	16,7	10,3	12,3	6,9	48,5
imprezy sportowe	1,5	4,5	4,5	10,6	6,5	72,4
atrakcyjność miejscowej kultury	23,0	42,2	11,8	4,4	1,5	17,2
życzliwość mieszkańców dla przyjezdnych	36,5	36,9	16,7	1,0	0,0	8,9

Tab. 7. Ocena pobytu w Studzienicach

Ze względu na:	bardzo dobrze	dobrze	przeciętnie	źle	bardzo źle	brak opinii
przyrodę	65,8	31,7	2,5	0	0	
pogodę	9,0	37,7	29,6	13,1	8,0	2,0
zakwaterowanie	26,1	46,7	10,6	2,0	0	4,5
wyżywienie	26,6	38,7	20,6	7,5	1,5	4,5
możliwość dojazdu	28,6	28,6	19,8	13,1	10,6	10,6
ceny	3,5	11,6	61,8	4,0	3,0	14,6
usługi	1,0	2,5	6,5	16,1	16,6	56,3
imprezy kulturalne, rozrywki	3,0	20,1	24,6	12,6	16,1	23,6
imprezy sportowe	2,5	11,1	15,1	13,6	20,6	36,2
atrakcyjność miejscowej kultury	5,0	31,2	22,1	7,5	5,5	28,6
życzliwość mieszkańców dla przyjezdnych	22,6	40,2	23,6	2,5	1,5	9,5

Jak widać, w kwestii usług, imprez kulturalnych lub rozrywek i imprez sportowych, a także atrakcyjności miejscowej kultury /w Ustce, Studzienicach i Mikołajkach/ znaczna liczba odpowiadających nie potrafiła się wypowiedzieć. Oznacza to, że nie zetknęli się w czasie swego pobytu np. z imprezami sportowymi, nie korzystali z usług itd., ale nie odczuwają ich braku. Jeśli tak, to w odniesieniu do tych dziedzin, czy aspektów pobytu, odsetki ocen pozytywnych nie przynoszą ciekawej informacji - trzeba spojrzeć też naoceny negatywne.

Przedstawimy teraz dwie hierarchie ocenianych aspektów pobytu: pod względem ilości ocen pozytywnych /bdb i db/ i pod względem ilości ocen negatywnych /"źle" i "b.źle"/ - tab. 8 i 9.

Tab. 8. Rangi według ilości ocen pozytywnych w:

	Ustce	Mikołajkach	Bukowinie	Studzienicach
przyroda	1	1	1	1
wyżywienie	4	3	2	3
zakwaterowanie	2	4	4	2
życzliwość	3	2	5	4
dojazd	5	5	7	5
pogoda	6	9	3	6
atrakcyjność	8	6	6	7
rozrywki	7	7	8	8
sport	9	8	10	10
ceny	10	10	9	9
usługi	11	11	11	11

Tab. 9. Rangi wg ilości ocen negatywnych
/im mniej neg.ocen - tym wyższe pozycje/ w:

	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
przyroda	1	1	1	1
życzliwość	2	2	2	3
zakwaterowanie	4	3	4	2
atrakcyjność	3	4	6	6
wyżywienie	6	6	5	5
usługi	5	5	7	10
pogoda	10	11	3	7
sport	9	8	8	11
dojazd	7	9	11	8
rozrywki	8	10	9	9
ceny	11	7	10	4

Nasuwają się następujące wnioski:

a/ Hierarchie rangowe w poszczególnych miejscowościach niemal się nie różnią. Jedynie istotna różnica odnosi się do pogody /rzeczywiście podczas przeprowadzania badań najlepsza w Bukowinie, a najgorsza w Mikołajkach/.

b/ Zakwaterowanie, wyżywienie i życzliwość gospodarzy oceniono wysoko, ale najwyżej - walory naturalne /"przyroda"/.

c/ Układ rang nie mówi jednak wszystkiego. Np. w Bukowinie "życzliwość mieszkańców znalazła się dopiero na piątym miejscu, a na drugim w Mikołajkach. Ale rzut oka na rozkłady procentowe informuje nas, że o owej życzliwości pozytywnie wypowiedziało się ok. 73% goszczących w Bukowinie, a ok. 62% w Mikołajkach.

Odpowiada to ogólnej tendencji: w tej ostatniej miejscowości turyści są najmniej hojni w formowaniu ocen pozytywnych. Jeśli można posłużyć tak niedoskonałym wskaźnikiem - w Mikołajkach średni odsetek ocen pozytywnych wynosi 33%, w Ustce i Studzienicach 44%, w Bukowinie 51%.

Jak widać pod względem ilości ocen negatywnych hierarchia rangowe nieco bardziej odbiegają od siebie niż hierarchie ocen pozytywnych, rzecz jasna, największe rozbieżności ocen dotyczą pogody.

Ale ważniejsze jest to, że różnie oceniano dojazdy: w Bukowinie najgorzej, a w Ustce na siódmym miejscu, co potwierdza różnica odsetków wynosząca 18 pkt %. Także ceny: najgorzej oceniano je w Ustce, a w Mikołajkach zajęły pozycję siódmą, a w Studzienicach aż 4! Natomiast trzecia pozycja "atrakcyjności kultury" w Ustce, a dopiero szósta w Bukowinie może prowadzić do pochopnych wniosków, jeśli się nie uwzględni niskich wskaźników negatywnych /odpowiednio 4% i 6%/, oraz faktu, że w Ustce 39% badanych uchyliło się od oceny, a w Bukowinie 17%.

Wartość średnich odsetków ocen negatywnych /w Mikołajkach 19%, w Studzienicach 16%, w Ustce 15%, w Bukowinie 11%/, pozostają w zgodzie z analogicznymi średnimi dla ocen pozytywnych.

Najwyższe zadowolenie z pobytu stwierdziliśmy w Bukowinie, pośrednie w Ustce, i Studzienicach, a najniższe w Mikołajkach.

Warto spojrzeć na omawiane zagadnienie jeszcze z jednej strony: kto, jakie grupy turystów, co w poszczególnych miejscowościach oceniają wyżej niż pozostali? Do których aspektów pobytu przykładają największą wagę i co przynosi im największe zadowolenie?

Do analizy tych zagadnień posłużono się średnimi ocen /brak opinii wykluczono/ w poszczególnych grupach turystów. Program obliczeń statystycznych zawierał badanie różnicy średnich testem Studenta,

co pozwoliło na wyodrębnienie różnic istotnych statystycznie /przyjęto poziom 0,05/.

Oto rezultaty:

W Studzienicach na walory przyrody zwrócili uwagę przede wszystkim respondenci aktywni turystycznie i wyżej wykształceni, natomiast w Mikołajkach i Bukowinie raczej kobiety, a także ci, którzy nie zamierzają do nich powrócić. Ta ostatnia zależność jest interesująca. Można z niej pośrednio wnioskować, że nie przyroda, a ale inne czynniki są decydujące dla decyzji o ponownym przyjeździe do tych miejscowości.

Pogoda, co zabawne, właśnie do nich się zalicza. Ci, którzy trafili w Ustce i Mikołajkach na lepszą pogodę /i stąd wyższe oceny/ rekrutują się raczej spośród tych, którzy mają zamiar tam jeszcze raz przyjechać.

Zakwaterowanie również było czynnikiem sprzyjającym zamiarowi ponownego przyjazdu /w Ustce i Mikołajkach/. Ponadto wysoko oceniali zakwaterowanie w Mikołajkach i Bukowinie ci, którzy już kilkakrotnie byli tam w przeszłości.

Ciekawe, że w Ustce i Mikołajkach młodzież najmniej, a w Bukowinie najbardziej była zadowolona z warunków zakwaterowania.

W Studzienicach zwraca uwagę to, że najgorzej oceniają zakwaterowanie turyści korzystający z campingów.

Wyżywienie natomiast młodzi goście w Ustce i Mikołajkach ocenili wyżej niż starsi. Warto też zaznaczyć, że w Mikołajkach najbardziej byli zadowoleni z wyżywienia korzystający z kwater prywatnych.

Dojazd najmniej kłopotów sprawiał młodszym turystom, co zrozumiałe, zważywszy, że na ogół nie podróżują oni z dziećmi. Zależności tej nie stwierdzono w Studzienicach.

Ceny stosunkowo najwyżej oceniły w Mikołajkach kobiety, a w Bukowinie mężczyźni. Rozbieżności tej nie potrafimy wyjaśnić.

Imprezy kulturalne i rozrywkowe częściej chwalili:

w Ustce - młodzi, osoby niżej wykształcone i zakwaterowani w domach wczasowych,

w Mikołajkach - kobiety, osoby niżej wykształcone, oraz zamierzający ponownie tam przyjechać,

w Bukowinie - również ci, którzy deklarowali zamiar powrotu, a także mieszkający w domach wczasowych,

w Studzienicach żadna grupa nie wyróżnia się pod tym względem.

O życzliwości mieszkańców najlepiej mówiły osoby utrzymujące z nim bliskie kontakty, a ponadto:

w Ustce - zamierzający do niej powrócić i ci, którzy już Ustkę poznali w ciągu poprzednich pobytów,

- w Mikołajkach - kobiety /w ogóle można zauważyć, że tę miejscowość częściej chwalą kobiety niż mężczyźni/ i posiadający wykształcenie średnie,

w Bukowinie - goście w wieku pow. 40 lat.

w Studzienicach - ci, którzy znają ten rejon z poprzednich przyjazdów.

Podsumowanie

1. We wszystkich badanych miejscowościach stwierdziliśmy podobną hierarchię ważności powodów,które skłoniły turystów do odwiedzenia tych miejscowości. Najczęściej wymieniane jako powody przyjazdu przywiązanie emocjonalne /"polubiłem tę miejscowość i jej okolice"/ i klimat.

2. Zamiar ponownego przyjazdu deklaruje wyraźnie większość turystów: od 75,4% w Mikołajkach do 91,7% w Studzienicach, Niższa ocena Mikołajek wynika niemal wyłącznie z niechętnej postawy wobec tego miasta tych turystów, którzy odwiedzili je po raz pierwszy.

3. Hierarchia poszczególnych ocenianych aspektów pobytu we wszystkich miejscowościach jest zbliżona. Zakwaterowanie, wyżywienie i życzliwość gospodarzy oceniono wysoko, ale najwyżej - walory naturalne. Tak więc największym bogactwem badanych miejscowości jest przyroda.

4. W Bukowinie najniżej oceniono warunki dojazdu, w Ustce ceny, a w Mikołajkach imprezy kulturalne i rozrywki, a w Studzienicach usługi i możliwości uczestniczenia w imprezach sportowych.

5. Imprezy kulturalne i rozrywkowe w Ustce i Bukowinie wyżej ocenili turyści mieszkający w domach wczasowych niż w kwaterach prywatnych.

6. Ogólnie rzecz biorąc Mikołajki cieszą się najmniejszym uznaniem turystów, a Bukowina najwyższym.

Studzienice mogłyby uzyskać lepszą ocenę, gdyby zadbać o poziom kampingów i urządzeń sporotowo-rekreacyjnych.

XIX. Motywy uprawiania turystyki

Czy jest dla naszych respondentów turystyka? Co im dają wakacje lub wyjazdy turystyczne? Czyli, innymi słowy, jakie są uświadamiane i deklarowane przez nich motywy uprawiania turystyki? Staraliśmy się odpowiedzieć na to pytanie w sposób podobny jak w przypadku badania opinii o kontaktach turystów z mieszkańcami odwiedzanych przez nich miejscowości. Ankieter zwracał się do ankietowanych z następującą prośbą:

"Proszę powiedzieć, czy poniższe stwierdzenia trafinie opisują Pana/i/ sposób uprawiania turystyki lub spędzania wakacji.
Ma Pan/i/ do wyboru następujące odpowiedzi:

4 - tak

3 - raczej tak

2 - raczej nie

1 - nie

0 - trudno powiedzieć.

Oto lista przedstawionych respondentom stwiedzeń:

1. Uprawiam turystykę dla utrzymania sprawności i zachowania zdrowia
2. Dzięki turystyce mogę poznać i zrozumieć ludzi z różnych środowisk, narodów
3. Dzięki turystyce /na wakacjach/ mogę poświęcić więcej czasu rodzinie
4. Turystyka daje mi możność zrealizowania zamierzeń, poświęcania się zainteresowaniom na które nie mam czasu kiedy indziej
5. Uprawiając turystykę poznaję ciekawe miejsca, zabytki, przyrodę

6. Turystyka pozwala mi na odpoczynek i odprężenie psychiczne
7. Uprawianie turystyki daje mi okazję do nawiązywania przyjaźni
8. Dzięki turystyce bezpośrednio poznaję kraj i świat, co jest ważnym uzupełnieniem wykształcenia człowieka
9. Wyjeżdżam po to, aby beztrosko spędzać czas
10. Turystyka daje mi poczucie swobody
11. Turystyka wzbogaca moje życie rodzinne
12. Turystyka uczy mnie zaradności
13. Wyjazdy turystyczne traktuję jako formę rozrywki
14. Dzięki turystyce spędzam czas zgodnie z własnym wyborem.

Jak można zauważyć, stwierdzenia te tworzą siedem par, z których każda dotyczy pewnych pokrewnych, zbliżonych, lub niekiedy niemal identycznych motywów.

Dlatego teraz, omawiając uzyskane wyniki zmienimy ich kolejność łącząc ze sobą pary zbliżonych motywów.

Informację o rozkładach procentowych ograniczymy do odsetków osób akcpetujących dane stwierdzenie /odp. 1 - tak/.

Komentując przytoczone wyniki należy stwierdzić, że:

a/ W pierwszej parze motywów /turystyka dla rekreacji/ obserwujemy znaczną różnicę między rekreacją czynną, a bierną - akceptowaną przez niemal wszystkich,

b/ Pozostałe pary są raczej jednorodne pod względem poziomu akceptacji,

c/ Wszędzie największą akceptację zyskała turystyka rozumiana jako odpoczynek; w następnej kolejności wskazywano motywy poznawcze oraz związane ze swobodnym dysponowaniem czasem.

Tab. 1. Motywy uprawiania turystyki

Motywy	Ustka	Mikołajki	Bukowina	Studzienice
sprawność i zdrowie	44	54	41	49
odpoczynek i odprężenie	94	90	95	85
zrozumienie ludzi	49	56	57	45
nawiązanie przyjaźni	49	56	45	53
czas dla rodziny	40	39	24	35
wzbogacenie życia rodzinnego	37	39	30	32
zainteresowanie	36	52	53	47
zaradność	42	63	53	54
poznanie ciekawych miejsc	75	83	92	80
uzupełnienie wykształcenia	68	76	82	66
beztroski czas	63	59	57	48
forma rozrywki	66	66	61	64
swoboda	59	76	78	65
własny wybór	64	78	77	76

d/ Ogólny obraz turysty wypoczywającego w Ustce jest nieco inny niż w pozostałych miejscowościach. Rzuca się w oczy mniejsza aktywność: rzadsze deklarowanie motywów związanych z samorozwojem /zainteresowania i zaradność/ i poznaniem, a także rzadsze wiązanie turystyki z zaspokajaniem potrzeby wolności,

e/ W Bukowinie nieco rzadziej pojawiają się motywacje rodzinne, co wynika, jak sądzimy, z większego udziału młodzieży wśród badanych tam turystów.

Kolej na charakterystykę tych turystów, którzy uzyskali wyższe średnie /podobnie jak poprzednio zastosowano tu test Studenta/, czyli częściej niż inni przypisywali sobie poszczególne motywy uprawiania turystyki.

Rekreacja

"Sprawność i zdrowie" wybierane tym częściej im starsi respondenci /Ustka i Bukowina/ oraz im wyżej wykształceni /Ustka i Mikołajki/. W Studzienicach natomiast - mężczyźni. We wszystkich miejscowościach przeważają w tej grupie turyści, którzy już odwiedzili je conajmniej kilka razy. Nie są to jednak turyści szczególnie aktywni pod względem ilości wyjazdów.

"Odpoczynek i odprężenie" - nie stwierdzono istotnych związków z analizowanymi cechami. Warto przypomnieć, że te motywy są niemal powszechnie akceptowane.

Orientacja społeczna

Brak wyraźnego profilu turystów uznających motywy tej kategorii. W Studzienicach żadna grupa turystów nie wyróżniała się pod tym względem.

"Zrozumienie ludzi" wybrali w Ustce respondenci wyżej wykształceni i o dużym kontakcie z mieszkańcami, w Mikołajkach raczej starsi, a w Bukowinie - niżej wykształceni.

"Nawiązywanie przyjaźni" interesuje zwłaszcza młodych /Ustka i Bukowina/, utrzymujących bliskie kontakty z mieszkańcami /te same miejscowości/, ponadto w Mikołajkach tych, którzy chcą tam jeszcze kiedyś przyjechać, a w Bukowinie - niżej wykształconych.

Rodzina

Dla obu twierdzeń odnoszących się do tej kategorii mamy analogiczne charakterystyki respondentów.
Przeważają starsi, raczej mało aktywni pod względem ilości wyjazdów, a także kobiety /w Ustce i Studzienicach/ oraz - co godne uwagi - w Bukowinie ci, którzy nie zamierzają tam przyjechać w przyszłości. Czyżby Bukowina nie sprzyjała turystyce rodzinnej?

Rozwój

W każdej z miejscowości stwierdzamy wyraźnie różne charakterystyki akceptujących motywy zorientowane na samorozwój. Widocznie "zaradność" i "zainteresowania" mają tam odmienne znaczenie, związane ze specyfiką wakacji nad morzem, jeziorami, czy w górach.
W Ustce akceptują je kobiety, wyżej wykształceni /tylko "Zainteresowania"/ i mający duży staż w tej miejscowości /tylko "zaradność"/.
W Mikołajkach - też ci o dużym stażu, a zarazem ci, którzy chcą przyjazdy do Mikołajek kontynuować. Są to, jak można sądzić, przede wszystkim żeglarze.
W Bukowinie o "zainteresowaniach" mówią turyści najaktywniejsi i utrzymujący kontakty z mieszkańcami.
W Studzienicach najczęściej akceptują "zainteresowania" mężczyźni /podobnie jak "sprawność i zdrowie"/.

Poznanie jest motywem uprawiania turystyki dla osób w wieku 26-40 lat /w Mikołajkach - dla starszych/, raczej aktywnych turystycznie /z wyj.Mikołajek i Studzienic/ oraz dla wyżej wykształconych /w Ustce i Studzienicach/.

Turystyka zabawowa

- charakteryzują młodzież /z jednym wyjątkiem - w Bukowinie widzą w turystyce okazję do beztroskiego spędzania czasu właśnie starsi/. Ponadto - osoby raczej niżej wykształcone i mało aktywne turystycznie. Zauważmy też, że w Ustce i Bukowinie dość często wymieniali jako motyw "beztroskę" ci,którzy nie chcą tam powrócić.
W Studzienicach nie stwierdzono istotnych związków motywacji tego typu z analizowanymi cechami turystów.

Turystyka jako wolność

- interesuje młodszych turystów /z wyj. Bukowiny, gdzie nie ma korelacji z wiekiem/,

w Mikołajkach duży staż w tej miejscowości, a w Bukowinie przeciwnie, mały staż sprzyja postrzeganiu turystyki jako "swobody". Stwierdziliśmy jeszcze jedną niezgodność między tymi miejscowościam W Mikołajkach akcen na "własny wybór" kładą respondenci o małym kontakcie, a w Bukowinie - o dużym kontakcie z miejscową ludnością. W Studzienicach częstszemu akceptowaniu poglądu, że turystyka daje poczucie swobody sprzyja wykształcenie.

Podsumowanie

1. Widziany przez pryzmat deklarowanych motywów uprawiania turystyki obraz wczasowicza w Ustce jest nieco inny niż w pozostałych miejscowościach. Charakteryzuje się on mniejszą aktywnością.

2. W różnych miejscowościach ta sama kategoria motywów mają często odmiennych - jeśli tak można powiedzieć - wyznawców. Do wyjątków należy motywacja rodzinna i zabawowa.

3. Wśród czynników różnicujących motywacje turystyczne najważniejsze są wiek i wykształcenie oraz aktywność turystyczna określona przez ilość wyjazdów.

ZAKOŃCZENIE

I. Przedstawiony raport z badań przeprowadzonych w czterech polskich miejscowościach turystycznych omawia wyniki pierwszej fazy szerzej zakrojonego projektu badawczego.
Proponujemy uznać je za badania rozpoznawoze - za lustrację zarówno terenu badań jak i problematyki określonej w tytułowym haśle "Turystyka w jej kontekście społeczno-kulturowym jako czynnik zmian".

W założeniach projektu badawczego /van Doorn, str. 26/ wylicza się niedostatki dotychczasowych przedsięwzięć badawczych w dziedzinie społecznych i kulturowych aspektów turystyki, co prowadzi do konkluzji" nie jest możliwe na podstawie dotychczasowych badań sprawdzanie /hypothesize/ ogólnych twierdzeń ani budowanie teorii".

Jesteśmy w pewnym sensie pionierami na nowym obszarze badań. Jak trafnie zauważa Arramberi /van Doorn, 7/ "badania społecznych i kulturowych zmian wynikających z - lub wywołanych przez rozwój turystyki można się podjąć tylko wtedy jeśli się zada odpowiednie pytania "rzeczywistości".

Dalej autor twierdzi, że owe pytania mają być podstawą do ustalenia zbioru hipotez, które pozwolą na uporządkowanie zebranych danych. Trudno jednak o zbiór nietrywialnych hipotez jeśli - tak jak w naszej sytuacji - brak oparcia w dobrze uzasadnionej empirycznie teorii.

Zakładamy, że turystyka jest czynnikiem zmian /jest to pewna hipoteza/, ale już niewiele możemy w trybie hipotetycznym powiedzieć ani o współdziałaniu turystyki z innymi czynnikami zmian, ani o kontekstowym uwikłaniu badanego procesu. Turystyka jest zjawiskiem powszechnym, ale lokalne reakcje na rozwój

turystyki mogą być bardzo zróżnicowane.

Tak więc najistotniejszy jest dobór takich pytań badawczych, by odpowiedzi na nie stanowiły elementarny opis stanu rzeczy w różnych miejscowościach turystycznych przy szczególnym uwzględnieniu problematyki społecznej.

Porównajmy je do zapalenia reflektorów punktowych skierowanych na ciemną scenę. Staraliśmy się skierować te reflektory na pewne wybrane miejsca /są to "obszary badawcze" wyróżnione w założeniach badawczych - van Doorn, str. 42, 43/.

To co możemy następnie zrobić jest próbą odczytania sensu zarejestrowanego przez nas statycznego i fragmentarycznego obraz Dopiero jeśli to się nam uda, możemy snuć przypuszczenia o związkach pomiędzy faktami co do dalszego przebiegu wydarzeń, tak, aby następne zapalenie reflektorów było mniej przypadkowe i przyniosło lepszy obraz niż obecnie.

Z metodologicznego punktu widzenia można określić nasze przedsięwzięcie jako porównawcze badanie procesu społecznego. Szukając czynników kształtujących przebieg badanego procesu gromadzi się:

a/ dane charakteryzujące ten sam obiekt /jednostkę obserwacji/ w różnych momentach /badanie dynamiczne, analiza szeregów czasowych/,

albo

b/ dane charakteryzujące różne obiekty w tym samym momencie /badania pseudodynamiczne/; zakłada się wtedy, że różne obiekty reprezentują różne stopnie zaawansowania tego samego procesu.

Założenie o jednotorowości rozwoju badanych obiektów jest jednak ryzykowne. Wspomniane wyżej kontekstowe ograniczenie

/context-bound/ zjawisk społecznych stanowi klasyczny problem badań porównawczych. Próby rozwiązania tego problemu sprowadzają się do zastąpienia nazw systemów społecznych /Polska, Węgry, Ustka, Szarvar.../ nazwami zmiennych i przyporządkowanymi wartościami zmiennych.

W naszym przypadku chodzi o typologię miejscowości turystycznych, która uwzględniałaby przynajmniej takie wymiary jak:

A.

- wielkość ruchu turystycznego,
- dominujące formy recepcji, /rozpatrywane, pod kątem kontaktów z turystami/,
- zależność ekonomiczna do turystyki

B.

- miejsce na skali zurbanizowania /urban-rural continuum/ rozpatrywane dwojako: pod względem ekonomiczno-środowiskowym, oraz kulturowym,
- lokalne i narodowe odrębności podłoża historycznego.

/ten wymiar może mieć wielkie znaczenie, ale wydaje się szczególnie trudny do ujęcia typologicznego/.

C.

Ostatni wymiar typologiczny wynika z przekonania, że turystyka nie jest jedynym czynnikiem przemian. Musimy więc rozróżnić badane systemy społeczne pod względem większej lub mniejszej obecności owych innych, konkurencyjnych względem turystyki czynników zmianotwórczych.

Wymiar ten może, ale nie musi pokrywać się ze stopniem zurbanizowania.

Wszystko co powiedziano powyżej o typologii miejscowości dotyczy również badań dynamicznych, które są celem naszego prog-

ramu badań w następnej jego fazie. Nie możemy przecież poprzesta na analizie szeregów czasowych obrazujących przebieg procesu w każdej miejscowości z osobna.

Bardziej zaawansowana metoda badania procesów społecznych nazywa się analizą szeregów czasowych z modyfikatorem. Jest to badanie zróżnicowania szeregu w różnych kategoriach jednostek obserwacji. Zasady tworzenia tych kategorii mogą obejmować zarówno poziom cech środowiska społeczno-kulturowego, jak i poziom cech jednostek, charakteryzujących badane osoby pod względem:

a/ powszechnie stosowanych w badaniach społecznych zmiennych społeczno-demograficznych oraz

b/ zmiennych "turystycznych" - jak je niekiedy skrótowo nazywaliśmy w niniejszym raporcie - czyli: kontakt z turystami, zaangażowanie w obsługę turystów i ewentualnie postawa wobec turystyki t turystów.

Uwzględnienie cech jednostkowych na obecnym etapie badań nie upoważnia do orzekania o zmianach, ale dostarczając nam wiedzy o wewnętrznych zróżnicowaniach badanych społeczności, o ich różnych reakcjach na turystykę, o rozmaitych orientacjach na wartości, różnym poziomie tolerancji etc. pozwala lepiej przygotować się do następnych etapów badań.

Zadanie przeprowadzonych badań rozpoznawczych będzie wykonane, jeśli zdołamy przekształcić zdanie opisowe typu "Młodzież w Bukowinie wykazuje tendencję do odchodzenia od tradycyjnego systemu wartości", albo "utrzymywanie kontaktów z turystami sprzyja rozbudzeniu potrzeby refleksji moralnej", w hipotezy kierujące przyszłe badania we właściwym kierunku, ku dobrej teorii i pożytkowi praktycznemu.

Obecnie zatrzymamy się bliżej przy pewnych zagadnieniach z dziedziny reguł życia społecznego /wartości , integracji i dezintegracji/ by wskazać kierunki dalszych poszukiwań.

Następnie poświęcimy uwagę pewnym sprawom praktycznym, które wydają się nam ważne i do poruszenia których upoważniają nas uzyskane wyniki.

II. Należy pamiętać o niejednorodnym statusie danych uzyskanych w wyniku badań kwestionariuszowych, są to relacje respondentów o faktach i o opiniach.

Pierwsze dotyczą cech społeczno-demograficznych, uczestnictwa w sektorze usług turystycznych i kontaktów z turystami - w sumie jest to zespół zmiennych wyjaśniających lub modyfikujących przebieg badanego procesu.

Drugie dotyczą postaw wobec turystyki i turystów, postrzegania struktury społecznej i swojego w niej miejsca, stopnia akceptacji lub odrzucenia różnych twierdzeń normatywnych, etc co w sumie stanowi zespół wskaźników zjawisk, których zmienność pod wpływem turystyki chcemy opisać.

Są to zjawiska ze sfery świadomościowej: jak ludzie widzą wydarzenia w których biorą udział, jaki porządek aksjonormatywny pomaga im orientować się w świecie, jaki sens przypisują swoim działaniom?

A zatem nie można takich zjawisk opisać jeśli się ich nie rozumie.

Fakty można sprawdzić, natomiast w przypadku wypowiadanych opinii i przekonań - które traktujemy jako przejawy pewnej kultury i świadomości społecznej - skazani jesteśmy na pozostanie w obrębie rzeczywistości językowej. Dlatego badania antropologiczne uważamy za niezbędne uzupełnienie kwestionariuszowego sondażu.

Powinny one przynieść m.in.:

- określenie znaczeń przypisywanych przez lokalne społeczności niektórym terminom użytym w kwestionariuszu,
- poszerzenie wiedzy o strukturze społecznej /np. grupy interesu i płaszczyzny konfliktów, typy więzi społecznych/,
- zdobycie wiedzy o faktycznych zachowaniach, zwłaszcza o przebiegu interakcji gość - gospodarz.

Wróćmy jednak do tych informacji o świadomości społecznej, które mamy na razie do dyspozycji. Wymagają one interpretacji.

Zacznijmy od kwestii zróżnicowania międzypokoleniowego. Zwykle uważa się, że pod względem deklarowanych postaw czy systemów wartości młode pokolenie w sposób naturalny różni się od starszych.

Wynikać to ma z odmienności pełnianych ról społecznych, a także z większej podatności na modernizujące procesy urbanizacyjne, czy też inne czynniki zmianotwórcze /w naszym przypadku rozwój turystyki/.

Warto w tym miejscu podkreślić, że w świetle innych badań nad systemami wartości, w Polsce różnice między młodzieżą, a pokoleniem jej rodziców w kwestiach podstawowych nie są znaczne. Czy oznacza to jednomyślność, to inna sprawa, albowiem w grę wchodzi - sugerowana przez niektóryoh badaczy - możliwość odmiennej interpretacji pytań ankiety przez młodych i starszych respondentów, Mówią to samo, ale trochę co innego mają na myśli.

Nasze wyniki wskazują na pewne godne uwagi różnice. Przypomnijmy niektóre z nich:

- w dziedzinie wartości społecznych /albo ogólniej mówiąc, etyki życia społecznego/ młodzi respondenci wyróżniają się większą tolerancją, częściej opowiadają się za skutecznością w dzia-

łaniu /nawet kosztem uczciwości/ oraz skłonni są do elastycznego, sytuacyjnego traktowania norm moralnych. Z drugiej strony są mniej egoistyczni od pokolenia dojrzałego /31-50 lat.

Z wyników bardziej szczegółowych warto wymienić większą wśród młodych badanych w Studzienicach skłonność do potępienia "złego mówienia o członkach własnej społeczności przy obcych". Wynika z tego, że dobre imię społeczności lokalnej jest dla nich wartością wartą obrony.

- Pod względem deklarowanych wartości podstawowych młodzież w Bukowinie najbardziej różni się od starszych, ale nie dotyczy to pracy /w ogóle cenionej tam wysoko/, która z kolei rzadko jest uznawana przez młodzież za coś cennego w innych miejscowościach.
- Model rodziny w większym stopniu zależy od wykształcenia niż od wieku, jednakże w Bukowinie i Mikołajkach młodsi respondenci częściej opowiadają się za wariantem "nowoczesnym.

Czemu można przypisać zaobserwowane różnice? Czy turystyce czy potężniejszym procesom, które wpływają na życie społeczne małych społeczności lokalnych? Czy młodzież możemy potraktować jako grupę pokoleniową w sensie socjologicznym, czy tylko jako kategorię demograficzną? Obawiając się przedwczesnych odpowiedzi na te pytania możemy wyrazić przypuszczenie, że młodzież stanowi grupę pokoleniową w badanych społecznościach. Za czynnik wyróżniający uznajemy fakt, że całe świadome życie[1/] młodego pokolenia upłynęło w obecności przybyszów z zewnątrz zwanych turystami oraz to, że formy organizacyjne turystyki, nie uległy zasadniczym zmianom w tym czasie. Jeśli stała obecność turystyki rzeczywiście jest czynnikiem tworzącym pokolenie jako grupę

1/ albo "prawie całe" w Studzienicach, gdzie turyści pojawili najpóźniej.

o specyficznych doświadczeniach historycznych, to różnice między pokoleniowe możemy choć w części wyjaśniać oddziaływaniem tego czynnika.

W rozdziale o wartościach znalazły się uwagi o zagadnieniu odpowiadania tak, aby się przypodobać ankieterowi. Wprowadzono tam rozróżnienie wartości odczuwanych i uznawanych. Pierwsze tkwią w wewnętrznym przekonaniu o tym do czego chcę dążyć podejmując działania, co jest dobrem dla mnie, te drugie, które są bezpośrednim rezultatem nacisku norm społecznych, mówią do czego należy dążyć, co jest dobrem społecznie usankcjonowanym.

W idealnym przypadku społeczeństwa stabilnego rozróżnienie powyższe nie jest użyteczne, ale gdy społeczeństwo jest w trakcie przemian - nabiera znaczenia.

Co więcej zasadne wówczas staje się pytanie o źródło społecznego usankcjonowania wartości: jaka grupa jest grupą odniesienia po tym względem. Jednostki w społeczeństwie zmieniającym się podlegają różnorodnym presjom i może się zdarzyć, że w różnych sytuacjach społecznych lub pełniąc różne role będą one hołdować różnym hierarchiom wartości.

Pytaliśmy np. o to co jest w życiu ważne a pytania te zadawał ankieter, czyli człowiek obcy, z zewnątrz, spoza miejscowości, pod wieloma względami podobny do turysty /wszystko to definicje obcego podawane przez respondentów/. Sytuacja wywiadu nie jest jedyną sytuacją kiedy dochodzi do "prezentacji"ja" /self/ w interakcji z "obcymi"; kontakty z turystami, w których nasi badani mają większe lub mniejsze doświadczenie, również nale do takich sytuacji. Załóżmy, że uzyskane odpowiedzi na pytania o wartości i reguły życia społecznego informują nas o pewnym

wycinku systemu aksjonormatywnego - tymmianowicie który określa scenarisusz rozmawiania z obcymi o rzeczach do których wypada dążyć lub, które należy cenić.

Zwróćmy uwagę na następujące fakty:

- w hierarchii wartości wszędzie wysoko /1 lub 2 miejsce/ znalazł się "szacunek i uznanie innych"
- w Studzienicach gdzie przybyszów jest najmniej, stosunkowo najrzadziej wybierano odpowiedzi "ozdobne", świadczące o np. bezinteresowności /a ci którzy je wybierali cechowali się kontaktami z turystami lub wykształceniem/,
- kontakt z turystami sprzyjał rzadszemu wyborowi "najbliższych" jako wartości,
- "poleganie na sobie" wybierają osoby o słabych związkach z turystami,
- obecność turystów w otoczeniu społecznym, a w Studzienicach bezpośredni z nimi kontakt, jest czynnikiem, który pobudza lub uświadamia potrzebę refleksji etycznej,
- w etosie mieszkańców Bukowiny wartość pracy i religii zajmuje wysokie miejsce, co wynika, jak można sądzić z zachowania, niektórych cech tradycyjnej społeczności rolniczej, ale przewagę pod tym względem zawdzięcza Bukowina wyłącznie tym, którzy nie utrzymują bliskich kontaktów z turystami,
- niska, w porównaniu z innymi miejscowościami, tolerancja mieszkańców Bukowiny na zachowania kontrowersyjne nie pociąga za sobą niskiej tolerancji na turystów i turystykę, inaczej niż w Ustce, gdzie niska ogólna tolerancja koreluje dodatnio z negatywnymi postawami wobec turystów;

wśród możliwych wyjaśnień tego zjawiska wymienimy jedno: w Ustce odpowiadający przyjęli ponadlokalny punkt widzenia,

a w Bukowinie lokalny - tzn. oceniając wyliczone w kwestionariuszu zachowania traktowali je jako zachowania członków własnej społeczności,

- kontakty z turystami sprzyjają jednak w Bukowinie większej tolerancji; gdzie indziej nie stwierdzono tego związku, albo tylko w znikomym stopniu.

Wszystkie wymienione tu zależności warto rozważyć pod kątem teorii grup odniesienia /reference groups/. Stawiamy hipotezę, że w społecznościach odwiedzanych przez turystów, następuje rozbudowanie postrzeganej struktury społecznej. Naturalny proces dyferencjacji, w toku którego na ukształtowane w trakcie pierwotnej socjalizacji perspektywy poznawcze i systemy wartości nakładają się późniejsze oddziaływania związane z pełnieniem różnych ról społecznych w zmieniającym się otoczeniu, zostaje przyśpieszony. Pojawiają się turyści jako grupa odniesienia porównawczego i /lub/ normatywnego. System aksjonormatywny jednostki stajo się złożony i niekiedy wewnętrznie sprzeczny. Człowiek z "wewnątrzsterowanego" musi wyposażyć się w czułe radary człowika zewnątrzsterownego", aby nie stracić orientacji.

III. Mówiąc o praktycznych zastosowaniach naszych badań należy odróżnić dwie sprawy: zastosowania pośrednie i bezpośrednie.

Te pierwsze, jak się spodziewamy, wynikną z teorii i będą miały nieco ogólniejszy charakter. Te drugie mają oparcie w już zgromadzonej przez nas konkretnej wiedzy o opiniach, postawach i życzeniach mieszkańców trzech miejscowości turystycznych, a także odwiedzających je turystów.

Wyliczmy kilka ważniejszych grup tematycznych, które wydają się mieć znaczenie dla organizatorów turystyki.

Oba kwestionariusze - dla mieszkańców i dla turystów - rejestrowały różne przejawy satysfakcji i niezadowolenia. Czytelnik raportu może znaleźć w nim szczegółowe informacje o tym, jakie grupy mieszkańców jak odczuwają obecność turystów w swojej miejscowości, jakiego rodzaju profity czerpią z turystyki, na co w związku z turystyką narzekają itp. Dane te można skonfrontować z opiniami turystów na temat warunków ich pobytu.

Identyfikacja czynników sprzyjających obustronnemu zadowoleniu powinna dopomóc lepszej organizacji i lepszemu wykorzystaniu bazy i walorów turystycznych danej miejscowości. Godne uwagi jest porównanie wyników uzyskanych w wybranych do badań miejscowościach. Każda z nich reprezentuje pewien typ - zarówno ze względu na stopień urbanizacji, jak i warunki naturalne i specyficzne cechy odwiedzających je turystów.

Rzeczą wielkiej wagi jest sharmonizowanie oczekiwań turystów z tym, co gospodarze i ich miejscowość mogą im zaoferować. Rezultaty naszych badań jednoznacznie wskazują na to, że łatwiej o to wówczas, gdy te dwie grupy /goście i gospodarze/ utrzymują ze sobą kontakty i rozumieją się nawzajem.

Wydaje się, że typ zakwaterowania odgrywa tu dużą rolę. Decyduje on o usytuowaniu turystów nie tylko w przestrzeni społecznej. Zebrany materiał empiryczny pozwala na rozważenie dwóch modeli przyjmowania turystów: w kwaterach prywatnych i w wyodrębnionych ośrodkach /domy wczasowe, campingi itp/. Oba te modele posiadają szereg warunków dobrego funkcjonowania, których poznanie powinno się przyczynić do podejmowania praktycznych decyzji i trafnego planowania.

Niewątpliwą zaletą upowszechnienia wynajmu kwater prywatnych jest szeroki udział mieszkańców w korzyściach materialnych

z turystyki, jak również zawierania okazji do bliższych znajomości; jedno i drugie sprzyja kształtowaniu pozytywnych postaw wobec przybyszów. Podaż kwater prywatnych jest jednak ograniczona z różnych przyczyn. Jedną z nich stanowi zły stan zasobów mieszkaniowych /w Mikołajkach/. Warto by tę przyczynę usunąć. Być może nakłady inwestycyjne byłyby dużo mniejsze niż przy wznoszeniu nowych obiektów. Choć z drugiej strony rozwój kwater prywatnych wymaga pewnych inwestycji towarzyszących. Należą do nich: sieć wodno-kanalizacyjna, ogólnodostępna gastronomia, placówki kulturalne i rozrywkowe, sklepy itd. Łatwo jednak zauważyć, że przyniosłoby to ogólny pożytek: i turystom i mieszkańcom.

Przy planowaniu lokalizacji wyodrębnionych ośrodków turystycznych należy zwrócić uwagę na konieczność rozproszenia i rozgęszczenia ruchu turystycznego. Wysoce niekorzystną dla mieszkańców sytuacją jest napotykanie się na każdym kroku na tłu obcych, hałaśliwych turystów. Dość powszechne narzekania na złe zachowanie turystów i kolejki w sklepach /"wszystko wykupują"/, choć może się obserwatorowi z zewnątrz wydać przesadzone, jest przejawem emocjonalnej reakcji na zatłoczenie centrów miejscowości turystycznych.

Staraliśmy się obserwować różne aspekty patologii społecznej, dezintegracji, rozchwiania systemu wartości, konfliktów międzygrupowych i międzypokoleniowych. W wielu przypadkach trudno orzec, czy można je przypisać oddziaływaniu turystyki,, czy też są one akutkiem procesów o ogólniejszym zasięgu. Ale bez względu na przyczyny, zaistnienie zjawisk patologicznych - nawet w niewielkiej skali - jest sygnałem do przeciwdziałania.

Miejscowości turystyczne powinny być przedmiotem szczególnej troski, po pierwsze dlatego, że napływ ludzi z zewnątrz, nawet nie będąc przyczyną może niekorzystne zjawiska spotęgować, a po drugie dlatego, że tylko zdrowe społeczeństwo dobrze wywiązuje się z roli gospodarza.

Przedstawimy teraz krótkie, syntetyczne wizerunki badanych miejscowości, wraz z najważniejszymi sprawami do załatwienia.

Ustka

Miejscowość dość duża o zróżnicowanym rynku pracy i największym odsetku ludzi wykształconych.
Stwierdzamy najmniejszą zależność od turystyki, nie spodziewamy się też znacznego wpływu turystyki na kulturę i życie społeczne mieszkańców. W Ustce wielo respondentów /blisko połowa/ deklaruje obojętny stosunek do obecności turystów. Najmniej zaś - choć jednak jest to liczba niemała -akceptuje fakt, że Ustka jest miejscowością turystyczną. Można powiedzieć, że w życiu mieszkańców turystyka jest marginesem, ale marginesem znaczącym i niekiedy wcale uciążliwym.

Jako negatywny skutek turystyki najczęściej wymienia się tam trudności zaopatrzeniowe i nadmierne zagęszczenie/ tłum na ulicach itp./. W świadomości części mieszkańców Ustki istnieje związek między turystyką, a pogorszeniem stosunków międzyludzkic Na ogół widzą oni ten związek jako pośredni: turystyka - kolejki w sklepach - pogorszenie stosunków między ludźmi.

Aczkolwiek obserwacje własne zespołu badawczego nie prowadzą do wniosku o tak złej sytuacji zaopatrzeniowej Ustki, to jednak trzeba wziąć pod uwagę, że mieszkańcy Ustki mają okazję do porównania z pobliskim Słupskiem, gdzie sytuacja jest lepsza.

Rozmowy z mieszkańcami wykazały , że wysokie ceny traktują jako rażącą niesprawiedliwość. "Niektórzy tylko zarabiają na turystach - mówią - a wszyscy muszą płacić większe ceny za pewne towary". Warto podkreślić, że również turyści właśnie w Ustce najczęściej są niezadowoleni z wysokiego poziomu cen.

Dlatego celowe jest usprawnienie sieci handlowej w Ustce i kontrola rynku w sezonie turystycznym.

MIKOŁAJKI

Miejscowość mała, o mniej zróżnicowanych faunkcjach niż Ustka. Dlatego, mimo małego zaangażowania ludności w turystykę /niewiele zatrudnionych w usługach turystycznych oraz wynajmujących kwatery/, zależność miasteczka od turystyki wydaje się stosunkowo znaczna.

Stwierdzamy w Mikołajkach najgorszy bilans strat i zysków /w szerokim sensie/ spowodowanych turystyką.
Najwięcej, spośród zbadanych populacji, wyłącznie niekorzystnych stron turystyki wymieniają mieszkańcy Mikołajek, Najbardziej krytycznie oceniają oni zmiany w sferze zjawisk patologii społecznej /alkoholizm, kradzieże, bójki,narkomania/. Najczęściej mówi się o kłopotach z młodzieżą, widząc wśród ich przyczyn "brak rozrywek", czy to , że "nie mają co ze sobą zrobić".

Aczkolwiek, podobnie jak w przypadku zaopatrzeniowych problemów w Ustce, byłoby przesadą i niesprawiedliwością mówić o o pustyni kulturalnej w Mikołajkach, trzeba podjąć odpowiednie krotki. Działający dobrze Miejsko-gminny Ośrodek Kultury nie ma widocznie szerokiego oddziaływania. Kino co prawda - już po terminie naszych badań - wznowiło działalność, ale i to może nie wystarczyć. Dotkliwym problemem dla mieszkańców Mikołajek -

zwłaszcza dla młodzieży jest monotonia po sezonie turystycznym. Charakterystyczne jest to, że wśród korzyści z turystyki, różne względy społecznej natury /"weselej, więcej ludzi", "możliwość zawierania znajomości" itp/ właśnie stosunkowo najczęściej wymieniano w Mikołajkach. Ale nie jest dobrze, kiedy turyści są jedyną atrakcją, choć warto też odnotować, że kontakty z turystami sprzyjają pozytywnym postawom wobec turystyki w ogóle.

Z drugiej strony sytuacja też nie przedstawia się dobrze: turyści przebywający w Mikołajkach stosunkowo najgorzej oceniają swój pobyt, a wśród najniżej ocenianych aspektów pobytu znajdują się "imprezy kulturalne i rozrywki".

Proponujemy następujące środki zaradcze:

1. Sprawić, aby miejscowa ludność była bardziej zainteresowana pracą w usługach turystycznych i aby powszechniej wynajmowała kwatery prywatne. Wymaga to inwestycji remontowych i stworzenia nowych miejsc pracy.

2. Konieczne jest ożywienie kulturalne Mikołajek - zarówno w sezonie jak i poza nim.

3. Powstaje też potrzeba podjęcia działań zmierzających do ułatwienia kontaktów między miejscową, a przyjezdną młodzieżą. Być może należałoby oczekiwać takich działań od organizatorów i kierowników młodzieżowych grup turystycznych.

4. Zważywszy, że raczej kiepska opinia o wakacjach w Mikołajkach jest podzielana przede wszystkim przez tych, którzy odwiedzili je po raz pierwszy, a także przez turystów starszych i wyżej wykształconych, należy zastanowić się nad tym jak lepiej zaspokoić ich potrzeby.

5. Niełatwo jednak zadowolić wszystkie, mocno zróżnicowane grupy turystów. Dlatego wskazane byłoby skoncentrowanie się w przyszłości na rozwoju tych funkcji turystycznych Mikołajek które wynikają z ich unikalnych walorów naturalnych. Tak więc potrzebna jest specjalizacja, nastawienie na turystykę żeglarską, sporty wodne i turystykę wycieczkową i wędrowną. Ogólnie można stwierdzić, że nasze zalecenia są niemal zgodne z "Projektem planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego Mikołajek z uwzględnieniem zaleceń wynikających z planu ogólnego gminy do roku 2000", przygotowanym przez Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego".[1/]

Proponowane tam kierunki inwestycyjne /rozbudowa bazy pensjonatowej i hotelowej, adaptacja jednego domu wczasowego na dom wycieczkowy, rozbudowa campingów i stworzenie nowych stanic wodnych/ wydają się nam słuszne. Należy do tego dodać pilność inwestycji komunalnych, obejmujących remonty zasobów mieszkaniowych i oczyszczalnię ścieków.

BUKOWINA

W tej wsi, od dawna przyjmującej turystów, ale zachowującej nadal wiele cech właściwych tradycyjnej społeczności wiejskiej, sytuacja pod wieloma względami jest najlepsza. Turyści tworzą tam trwały, znaczący element poszerzonej struktury społecznej. Są tam mile widziani, a ze swej strony - najbardziej zadowoleni z pobytu.

Mieszkańcy Bukowiny, masowo wynajmujący pokoje gościom, oczywiście odczuwają korzystne zmiany w warunkach materialnych.

1/ Program Rządowy PR-5, grupa kierunkowa 01, temat 02.03.03., październik 1980.

Ale nie tylko - Stosunkowo najczęściej też mówią o korzystnych zmianach w dziedzinie stosunków społecznych.

Mimo to podatność na oddziaływania turystyki w sferze kultury hierarchi wartości, czy stylu życia, nie jest duża. Choć należy zwrócić uwagę na młodzież - najczęściej deklarującą bliskie kontakty z turystami - w jej poglądach i postawach obserwujemy pewne symptomy przemian; które w przyszłości mogą ulec przyśpieszeniu.

Dotychczasową dość znaczną odporność Bukowiny na oddziaływania turystyki da się wyjaśnić dwoma czynnikami:

- Identyfikacją z góralszczyzną, z kulturą góralską o wyraźnie zarysowanych cechach specyficznych. Kultura ta, mimo komercjalizacji, zachowała zdolność do autentycznego trwania jako podstawa wyodrębnienia i poczucia tożsamości. Sądzimy, że nawet turyści przyczynili się do wzmożenia tej integrującej funkcji kultury góralskiej.
- Być może mniej ważne, ale również istotne jest to, że Bukowina nie przeżyła gwałtownej nawały turystycznej. Przystosowanie do pełnienia funkcji turystycznej odbyło się stopniowo i niejako na własne życzenie.

W dziedzinie polityki turystycznej w Bukowinie nie widzimy konieczności przeprowadzenia większych korekt. Model goszczenia w kwaterach prywatnych sprawdził się.

Warto tylko nadmienić, że mimo rozwiniętej bazy noclegowej po pojemność turystyczna Bukowiny jest już bliska wyczerpania. Zgodnie z tym jej mieszkańcy, stosunkowo najczęściej postulują utrzymanie ruchu turystycznego na tym samym poziomie.

W takich pilnych sprawach do załatwienia w Bukowinie jak zaopatrzenie w wodę, mieszkańcy są zdolni do zorganizowania się i zaradzenia trudnościom na własną rękę.

WSIE KASZUBSKIE W GMINIE STUDZIENICE

Podobnie jak Bukowina, badane wsie kaszubskie należą do tradycyjnych społeczności wiejskich, charakteryzujących się dużą siłą oddziaływania kultury lokalnej oraz odrębnością lokalnego dialektu.

Jednakże w rejonie Studzienic turystyka obecna jest od niedawna, a stopień "nasycenia turystycznego", w porównaniu z innymi badanymi miejscowościami jest tu najmniejszy.

Pewne symptomy wskazują, że należy spodziewać się znacznego rozwoju turystycznego tego regionu. Odwrót turystów od zanieczyszczonego Morza Bałtyckiego w kierunku czystego, niezatłoczonego Pojezierza Kaszubskiego jest już faktem.

Gminę Studzienice najczęściej odwiedzają mieszkańcy dużych miast - jest ona turystycznym zapleczem Trójmiasta: Gdańska Gdyni i Sopotu. Ma ona, spośród badanych miejscowości, najwięcej stałych bywalców. Turyści odwiedzający Studzienice najczęściej też deklarują zamiar ponownego przyjazdu oraz bliskie związki z mieszkańcami. Związki te obejmują jednak tylko nielicznych mieszkańców, ponieważ generalnie rzecz biorąc, miejscowa ludność jest nastawiona do turystów i turystyki raczej obojętnie. Wynika to z dwóch powodów: wobec słabego ruchu turystycznego mało kto ma podstawy do /pozytywnego czy negatywnego/ opiniowania tego zjawiska, a po drugie - mieszkańcy nie odnoszą bezpośrednich korzyści materialnych z turystyki, bo zdecydowanie dominuje tam zakwaterowanie w ośrodkach zakładowych, a wynajmowanie kwater prywatnych jest niepopularne.

Wśród negatywnych stron turystyki najczęściej wymienia się złe zachowanie turystów /głównie biwakującej młodzieży/ brak dbałości o czystość środowiska naturalnego.

W związku z powyższym wydaje się, że rozwój turystyki indywidualnej, który nieuchronnie będzie na tym terenie następował, powinien odbywać się w sposób planowy i tak zorganizowany, by mógł przynieść mieszkańcom korzyści materialne.

Sprawdzony w Bukowinie model rozwoju turystyki /duży udział kwater prywatnych w całości bazy noclegowej/ jest możliwy do zastosowania także i w Studzienicach.

Tak więc powinno się propagować wynajmowanie kwater prywatnych, udzielić niezbędnej pomocy /np. kredytowej/ ewentualnym prywatnym inwestorom, pilne jest założenie dobrego pola campingowego; oraz radykalne rozbudowanie zaplecza gastronomicznego /obecnie dotkliwie odczuwa się brak restauracji lub baru - co zniechęca turystów indywidualnych/.

Na koniec należy pamiętać o specyfice tego regionu, a mianowicie o pewnym niedowartościowaniu kultury kaszubskiej /w przeciwieństwie do omawianej wyżej kultury góralskiej w Bukowinie/, która będąc z jednej strony źródłem silnego poczucia tożsamości, może stanowić zbyt słabą barierę dla negatywnych skutków rozwoju turystyki na tym terenie.

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Inst.
Naukowo-Badawczych

L I T E R A T U R A [1/]

1. van Doorn J.W.M. Tourism in its Socio-cultural Context, as a Factor of Change, Vienna Centre Newsletter, No. 23 and, 24 Spring 1985,

2. Dziewulak A., Kosel E., Nocuń A., Przecławski K., Zärn M., Turystyka młodzieży, Warszawa 1977.

3. Kargul J., Malewski M., Wartości i wzory kultury mieszkańców miejscowości turystyczno-wypoczynkowej na przykładzie Świeradowa Zdroju, Prace Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego, Jelenia Góra 1980, nr 15.

4. Kołodziejczyk A., Wpływ turystyki na ewolucję socjo-kulturową ludności góralskiej regionu Zakopanego od roku 1900 do czasów najnowszych /1977/ r./, Instytut Turystyki, Kraków 1979 /masz./.

5. Kucharska J., Przemiany struktury społeczno-zawodowej wsi kaszubskich w XX w. Warszawa 1971.

6. Przecławski K., Humanistic Foundations of Tourism, Institute of Tourism, Warszawa 1986.

7. Przecławski K., Modifications socio-culturelles survenant dans les groupes sociaux Visités par les touristes, Espaces, nr 18-19, 1975.

8. Przecławski K., Socjologiczne problemy turystyki, Warszawa 1979.

9. Przecławski K., Some aspects of youth tourism; Social Needs and their Realization in Tourism, Berne 1977 s.163-167.

10. Przecławski K., Turystyka, a człowiek i społeczeństwo, Warszawa 1984.

11. Przecławski K., Turystyka a przemiany kultury góralskiej /stylu życia górali podhalańskich/, Wierchy 1979, R.48.

12. Seręga Z., Wpływ turystyki na zróżnicowanie społeczno-zawodowe małych społeczności lokalnych. Ruch turystyczny, nr 3-4, 1974.

13. Skórzyński Z., Ziemilski A., Wzory społeczne wakacji w Polsce, Warszawa 1971.

14. Ziemilski A., Człowiek w krajobrazie, Warszawa 1976.

1/ Zestaw wymienionych pozycji został sporządzony zgodnie z sugestiami Ośrodka Wiedeńskiego. Szerszy zestaw literatury zawiera raport z 1985 r. /W.Bartoszewicz, J.Łaciak - Turystyka w jej kontekście społeczno-kulturowym jako czynnik przemian/